

บทที่ 4
ผลการวิจัย

โครงการย่อยที่ 1 การวิจัยและพัฒนายกระดับชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ

กิจกรรมที่ 1 การวิจัยและพัฒนายกระดับชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายตามศักยภาพและความโดดเด่นของชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดความรู้ และ (2) ชุมชนต้นแบบด้านการสร้างเศรษฐกิจจากพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพ จำนวน 5 พื้นที่ ประกอบด้วย พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 2 แห่ง (วาวี และ ดอยปุย) และพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 3 แห่ง (แม่สะเรียง ท่งหลวง และ ห้วยโป่ง) ผลการดำเนินงานสรุปดังนี้

1. พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี (แม่พริก) ตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ได้จัดทำแผนและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรในชุมชน ร่วมกับชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่พริก จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปางกลาง (หมู่ 4) ปางต้นผึ้ง (หมู่ 5) และปางอาณาเขต (หมู่ 6) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีผลการดำเนินงานดังนี้

- 1) จัดทำแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ดังตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 แผนและผลการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นของชุมชน (แม่พริก)

กิจกรรม	ประเด็น	ผลการดำเนินงาน
1. การวิจัยและพัฒนายกระดับชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายตามศักยภาพและความโดดเด่นของชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดความรู้ และ (2) ชุมชนต้นแบบด้านการสร้างเศรษฐกิจจากพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพ	1) การอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดความรู้ จะดำเนินการต่อเนื่องร่วมกับสมาชิกกลุ่มเดิมและสมาชิกกลุ่มใหม่	- มีสมาชิกเพิ่มเติม 8 ราย รวมสมาชิกทั้งหมด 50 ราย - แผน การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี และชุมชน ได้แก่ การดูแลรักษาป่าที่ได้ดำเนินการปลูกฟื้นฟูในปีก่อนๆ การทำแนวกันไฟ และฝายชะลอน้ำ โดยได้ดำเนินการในช่วงเดือน ก.พ. - ก.ย.
	2) การสร้างเศรษฐกิจจากพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพ (ลิงลาว หวายหนามขาว ผักกูด)	- ผักกูด 23 ราย (ในครัวเรือน 14 ราย และแปลงเกษตร 8 ราย) - ลิงลาว 17 ราย - หวายหนามขาว 3 ราย

กิจกรรม	ประเด็น	ผลการดำเนินงาน
	3) แหล่งขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น	โดยได้ดำเนินการปลูกในช่วงเดือน มิ.ย. – ส.ค. - จัดเตรียมต้นกล้าพันธุ์พืชสำหรับนำไปสนับสนุนการปลูกเพื่อฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ในชุมชนและชุมชนอื่นๆ (บ้านปางชมพู บ้านดอยปุย บ้านหล่อโย บ้านขุนกอง-หลวงใหม่) ได้แก่ น้อยหน่าเครือ ตำลึง ผักฮ้วนหมู ผักฮาก จะค้ำจิ้น สลัด สะแล มะแต กมะขามป้อม หวายหนามขาว มะขวง ชุมเห็ดเทศ แมงลัก ใผ่หก ใผ่กิมซุง
2. การขยายผลหลักสูตรท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่อื่น (หลักสูตรโรงเรียน)	ดำเนินงานในโรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริก - คณะครู - นักเรียน - ผู้รู้ในชุมชน - เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ - เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง - วิทยากรภายนอก	ปีการศึกษา 2562 - ภาคเรียนที่ 1 เปิด 16 พฤษภาคม 2562 ปิด 12 ตุลาคม 2562 - ภาคเรียนที่ 2 เปิด 1 พฤศจิกายน 2562 ปิด 1 เมษายน 2563
3. การประเมินมูลค่าจากการอนุรักษ์ ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน	โดยวิธีการสัมภาษณ์ และใช้แบบสอบถาม	มีการใช้ประโยชน์พืชอาหาร 48 ชนิด พืชสมุนไพร 1 ชนิด และพืชใช้สอย 2 ชนิด รวม 51 ชนิด คิดเป็นมูลค่า 2,100 บาท
4. การศึกษาวิธีการขยายพันธุ์และเขตกรรมพืชท้องถิ่นหายากและพืชที่มีศักยภาพ	- น้อยหน่าเครือ	ปลูกล้อยหน่าเครือ จำนวน 20 ต้น ปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2562 พบว่ามีการรอดตายทุกต้นและมีการเติบโตที่ดี เริ่มทอดเลื้อย
5. ชนิดพืชที่ต้องฟื้นฟูเพิ่มเติม	ฮ่อสะพายควาย ย่านาง ชะเอม มะเหลบ มะแว้ง หนามขาง ชะมวง ป่า กระบก ส้มป้าน บำไ้ และพริกไทย	- มะเหลบ เมล็ดไม่งอก สำหรับชนิดอื่นไม่สามารถหาต้นพันธุ์ได้

2) รายได้จากพืชท้องถิ่น จำนวน 25,420 บาท ประกอบด้วย

- (1) รายได้จากหน่อไม้ (ไม่กิมซุง) ประมาณ 215 กิโลกรัม ราคาขายต่อกิโลกรัม 20-25 บาท มีรายได้ประมาณ 3,600 บาท ตัวอย่างเจาะหน่อไม้ 280 บาท
- (2) รายได้จากเห็ดตับเต่าที่ได้ใส่เชื้อได้ต้นกระทอน จำนวน 13 กิโลกรัม รวม 1,650 บาท
- (3) รายได้จากพืชท้องถิ่น ได้แก่ พริกขี้หนูสวน จำนวน 16 ลิตร 940 บาท หน่อหวายหนามขาว 660 หน่อ รวม 3,920 บาท ผลผลิตมะม่วง 1,400 บาท ดอกลิงลาว 400 บาท เชียงดา ผักหวานบ้าน พริกกะเหรี่ยง รวม 230 บาท
- (4) รายได้จากการเพาะขยายกล้าพันธุ์พืชท้องถิ่น ได้แก่ มะขามป้อม หวายหนามขาว ผักกูด มะม่วง ส้มโอ รวม 13,000 บาท

ภาพที่ 4-1 ชุมชนต้นแบบด้านการสร้างเศรษฐกิจจากพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพ และด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดความรู้ (แม่พริก)

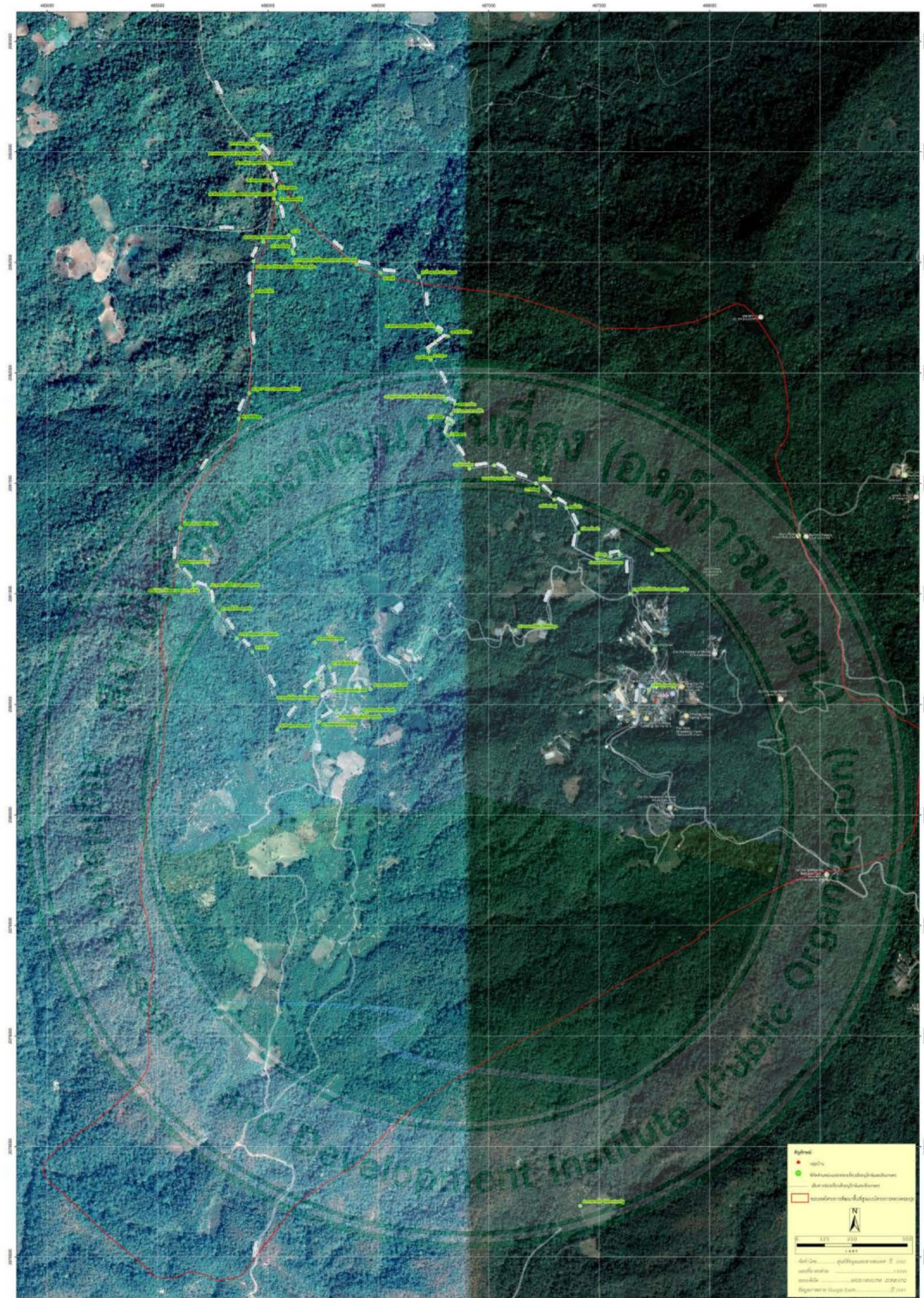
ภาพที่ 4-2 (ก-ง) กิจกรรมด้านการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอาหารและเสริมรายได้ (แม่พริก)

2. พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1) วางแผนและหารือร่วมกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่และตัวแทนชุมชนในด้านการดำเนินการวิจัยและพัฒนาต่อยอดการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบนพื้นที่สูง ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงดอยปุย ให้เชื่อมโยงกับงานด้านเศรษฐกิจและสังคมของ สวพส. เพื่อผลักดันให้เป็นต้นแบบชุมชนด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและขยายผลการดำเนินงานของ สวพส. โดยชุมชนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย พื้นที่ป่าธรรมชาติค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว เพียงแต่ให้คงรักษาของเดิมไว้และฟื้นฟูปริมาณหรือชนิดพืชที่หายาก/สูญหายไป ให้คงกลับมา

ชุมชนมีเป้าหมายหลักของการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่คือ “พัฒนา พันธุ์ และอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าโดยรอบชุมชนและป่าธรรมชาติ ให้เป็นแหล่งธนาคารอาหารชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงเกษตร” เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวของชุมชน (วัฒนธรรม) และงานส่งเสริมอาชีพการเกษตรของ สวพส. โดยการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ (อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย) โดยเส้นทางที่จะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว มี 2 เส้นทาง ได้แก่

- (1) จากแปลงเรียนรู้ ไปตามเส้นทางมุ่งสู่ดอยผาหลวง (เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ)
- (2) จากแปลงเรียนรู้ ไปตามเส้นทางสวนเกษตรของกลุ่มเกษตรบ้านดอยปุย (เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและเชิงเกษตร) โดยเส้นทางทั้ง 2 สามารถเชื่อมหากันได้ ดังแสดงในภาพที่

ภาพที่ 4-3 แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงเกษตรของชุมชนบ้านดอยปุย

2) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นระหว่างชุมชน

ปัจจุบันองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นตามชาติพันธุ์ม้งเริ่มสูญหายจากชุมชนบ้านดอยปุย เนื่องจากขาดการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประกอบกับชุมชนอยู่ใกล้เขตเมือง การนำพืชท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทั้งด้านอาหารและสมุนไพรลดลง เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น จึงมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น

โดยแลกเปลี่ยนจากชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนา ตำบลแม่สอย อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนแห่งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นตามวิถีชนเผ่าม้งเช่นเดียวกัน และมีหลักสูตรชุมชนการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งจะเป็นการสร้างตระหนักรู้ให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของพืชท้องถิ่น รวมถึงสร้างกระบวนการเรียนรู้และผู้รู้รุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 20 คน ประกอบด้วยสมาชิกชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนา บ้านดอยปุย และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง โดยผู้รู้ด้านพืชท้องถิ่น บ้านปากกล้วย ได้นำสมาชิกชุมชนบ้านดอยปุยเข้าเยี่ยมชมบริเวณครัวเรือนของตนเองที่ได้นำพืชท้องถิ่นมาปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ โดยมีผู้รู้ด้านพืชท้องถิ่น ได้แก่ นางมะ แซ่ยะ และ นางเอี้ย วงศ์ศิริราษฎร์ รวมถึงผู้รู้รุ่นใหม่ ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและพูดคุยแลกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์กันระหว่าง 2 ชุมชน ซึ่งพบว่า พืชบางชนิดมีในชุมชนดอยปุย แต่สมาชิกไม่ได้นำเอาไปใช้ประโยชน์และบางชนิดใช้ประโยชน์แต่เป็นการใช้ประโยชน์ด้านอาหารส่วนใหญ่ ไม่รู้จักวิธีการและสรรพคุณของพืชที่เอาไปใช้ด้านสมุนไพร และมีหลายชนิดที่ไม่มีในชุมชนดอยปุย จึงได้วางแผนการแลกเปลี่ยนชนิดพืชกันระหว่างชุมชน

สมาชิกชุมชนดอยปุย ได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์การใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นในชุมชน ด้วยชุมชนดอยปุยอยู่ใกล้แหล่งความเจริญ ทั้งโรงพยาบาลและร้านค้า การนำพืชท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทั้งด้านอาหารและสมุนไพรมีน้อยมาก ประกอบกับคนหนุ่มสาวและเยาวชนได้ลงมาเรียนหนังสือและทำงานในตัวเมืองส่วนใหญ่ การใกล้ชิดกับคนรุ่นเก่าหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนน้อยมาก ทำให้ขาดการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชจากรุ่นสู่รุ่น การได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในครั้งนี้ทำให้ได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของพืชท้องถิ่น รวมถึงกระบวนการเรียนรู้และการสร้างผู้รู้รุ่นใหม่ ซึ่งจะนำไปใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน พร้อมกับได้นำต้นหญ้า ซึ่งเป็นพืชท้องถิ่นบ้านดอยปุยมาแลกเปลี่ยนให้สมาชิกชุมชนปากกล้วยพัฒนา เพื่อนำไปปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งผลจากการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นในครั้งนี้ ทั้ง 2 ชุมชน ได้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพระหว่างชุมชนร่วมกัน

3) การปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในรูปแบบการปลูกเสริมในระบบวนเกษตร ปลูกเสริมตามแนวกันชน (Buffer zone) และบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำ จำนวน 6 คน (ตารางที่ 4-2)

ตารางที่ 4-2 การปลูกพืชท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ของเกษตรกรนาร่องบ้านดอยปุย

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ลักษณะพื้นที่/พืชที่ปลูกในแปลง	รูปแบบการปลูก	ชนิดพืช/จำนวนต้น
1	นายศิริ รัตติพรประเสริฐ X=0487414 Y=2078232	ความสูงจากน้ำทะเล 700-800 เมตร -พื้นที่สวนติดป่าธรรมชาติ -พื้นที่สวนติดลำห้วย -พื้นที่สวนติดสวนส้มของเกษตรกรรายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ ปลูกกล้วยตามแนวเขต และปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้าง	พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันชนแบ่งเขตแนวระหว่างสวนกับป่าและลำห้วย - ไม้ผล ได้แก่ เงาะ - ไม้ท้องถิ่นกินได้ ได้แก่ มะขามป้อม	- มะขามป้อม 100 ต้น
2	นายไตรภพ แซ่ย่าง	ความสูงจากน้ำทะเล 900-	- พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันชน	- ลิ้นจี่ 100 ต้น

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	ลักษณะพื้นที่/พืชที่ปลูกใน แปลง	รูปแบบการปลูก	ชนิดพืช/จำนวนต้น
	X=0486229 Y=2080428	1,000 เมตร -พื้นที่สวนติดป่าธรรมชาติ -พื้นที่สวนติดลำห้วย -พื้นที่สวนติดสวนของเกษตรกร รายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ โรงเรือนอ่งน กล้วย ไม้หวานอ่างขาง ไม้บง ใหญ่ ไม้วางหม่น ไม้บงหวาน ไม้ ชม และปลูกไผ่รวก เป็นแนวกัน ชนระหว่างสวนกับสวน และมี จันทร์ทองเทศเป็นแนวกันชน ระหว่างสวนกับป่า	แบ่งเขตแนวระหว่างสวนกับป่า ได้แก่ จันทร์ทองเทศและกาแพ - พื้นที่ชุ่มน้ำริมบ่อ ปลูกลิ้นจี่ และ ผักกูด	- ผักกูด 50 ต้น
3	นายยุทธชัย แซ่ลี X=0486308 Y=2080499	ความสูงจากน้ำทะเล 900-950 เมตร -พื้นที่สวนติดลำห้วย X=0486265 Y=2080489 -พื้นที่สวนติดสวนของเกษตรกร รายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ มะเขือเทศ มะม่วง กล้วยไผ่รวก ไม้กิมซุง ไม้บงใหญ่	- พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันชน แบ่งเขตแนวระหว่างสวนกับป่า/ สวนของเกษตรกรรายอื่น ซึ่งติด ลำห้วย ได้แก่ ลิ้นจี่ ตาวและ กาแพ - ปลูกไม้เลื้อย/ไม้วางหม่น เป็น แนวกันลมให้กับโรงเรือนปลูก พืช - ปลูกมะเขว่นและมะเขือควาย เสริมในแปลง - ปลูกไม้โตเร็ว ได้แก่ เมเปิ้ล เป็นแนวรั้วติดถนน	- ไม้เลื้อย 50 ต้น - ไม้วางหม่น 50 ต้น - ลิ้นจี่ 1,400 ต้น - มะเขว่น 20 ต้น - มะเขือควาย 20 ต้น - ตาว 20 ต้น - กาแพ 500 ต้น
4	นายสิริพงศ์ แซ่ลี X=0486421 Y=2080456	ความสูงจากน้ำทะเล 900-950 เมตร -พื้นที่สวนติดลำห้วย -พื้นที่สวนติดสวนของเกษตรกร รายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ สดอเบอรี่ โรงเรือนปลูกพริกหวาน	- พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันชน แบ่งเขตแนวระหว่างสวนกับ สวนของเกษตรกรรายอื่น ซึ่งติด ลำห้วย ได้แก่ กล้วยแฝก ไม้เลื้อย โดยปลูกไม้เลื้อยเป็นแนวกันลม	- ไม้เลื้อย 50 ต้น
5	นายภาณุวัฒน์ แซ่ลี X=0486464 Y=2080570	ความสูงจากน้ำทะเล 900-950 เมตร -พื้นที่สวนติดลำห้วย -พื้นที่สวนติดสวนของเกษตรกร รายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ โรงเรือนปลูก อ่งน มะเขือเทศ ส้ม	- พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันตลิ่ง พังระหว่างสวนกับลำห้วย ได้แก่ ไม้หวานอ่างขาง ไม้บงใหญ่ ตาว - พื้นที่ชุ่มน้ำบริเวณตาน้ำ ปลูก ผักกูด	- ไม้หวานอ่างขาง 12 ต้น - ไม้บงใหญ่ 2 ต้น - ไม้ตงดำ 4 ต้น - ไม้วางหม่น 2 ต้น - น้อยหน่าเครือ 20 ต้น - ผักกูด 450 ต้น
6	นายวิเชียร	แปลงที่ 1 ความสูงจากน้ำทะเล	- พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันชน	- มะเขว่น 80 ต้น

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	ลักษณะพื้นที่/พืชที่ปลูกใน แปลง	รูปแบบการปลูก	ชนิดพืช/จำนวนต้น
	วิสัยทัศน์กุล X=0487120 Y=2080835	900-950 เมตร -พื้นที่สวนติดลำห้วย -พื้นที่สวนติดสวนของเกษตรกร รายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ โรงเรือนปลูก พืช <u>แปลงที่ 2</u> ความสูงจากน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร -พื้นที่สวนติดป่าธรรมชาติ -พื้นที่สวนติดลำห้วย -พื้นที่สวนติดสวนของเกษตรกร รายอื่น ในสวนปลูกลิ้นจี่ โรงเรือนปลูก องุ่น	แบ่งเขตแนวระหว่างสวนกับป่า/ สวนของเกษตรกรรายอื่น ได้แก่ มะแขว่น - พืชที่จะปลูกเป็นแนวกันชน แบ่งเขตแนวระหว่างสวนกับป่า และลำห้วย ได้แก่ กาแฟ และ ไผ่บงหวาน (ไผ่บงหวานจะ เจริญเติบโตได้ดีในระดับความ สูงไม่เกิน 1,000 เมตรจาก ระดับน้ำทะเล)	- กาแฟ 700 ต้น - ไผ่บงหวาน 50 ต้น

4) สนับสนุนการเพาะขยายพันธุ์และปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเสริมแหล่งอาหารในชุมชน

(1) การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ฐานพันธุกรรมพืชท้องถิ่นบ้านดอยปู่ย รวมทั้งเป็นแหล่งต้นพันธุ์ในการสนับสนุนชุมชนเพื่อปลูกฟื้นฟูสำหรับการใช้ประโยชน์ จำนวน 18 ชนิด ได้แก่ หน้อย คั่วตาย หงายเป็น มะเกี้ยง ลิลี่ป่า ค้างคาวดำ ว่านน้ำเล็ก รวงจืดแดง มณฑาดอย อ้อยดำ ผักหนาม สาควิลาส ขมิ้น ต้น จิงจูฉ่าย ผักแปม หอมชู โกสน นางพญาเสือโคร่ง (ดอกขาว) รวม 1,111 ต้น

(2) แปลงรวบรวมพืชท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้การใช้ประโยชน์พืชและใช้เป็นแหล่งต้นพันธุ์ในการขยายพันธุ์ รวมทั้งสิ้น 75 ชนิด ได้แก่ เหงือกปลาหมอ ไพล ค้างคาวดำ ลิงลาว ผักแปม ปูเฒ่าทิ้งไม้เท้า ว่านทองใบม่วง เป๊ะดำปึง เป็นต้น

(3) สนับสนุนต้นไม้และพืชท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนนำไปปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน จำนวน 53 ครัวเรือน พืช 8 ชนิด ได้แก่ หน้อยหน้าเครือ หน้อย มะเกี้ยง ว่านน้ำเล็ก โกสน คั่วตายหงายเป็น ผักแปม กระชายดำ รวม 309 ต้น

(4) ร่วมปลูกต้นไม้และพืชท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ในครัวเรือน พื้นที่เกษตรกรรมและป่าธรรมชาติร่วมกับชุมชน ในพื้นที่บริเวณป่าธรรมชาติในชุมชนและป่าธรรมชาติติดแนวเขตพื้นที่ทำกินของเกษตรกร จำนวน 13 ชนิด ได้แก่ หน้อย มะเกี้ยง รวงจืดแดง มณฑาดอย อ้อยดำ หน้อยหน้าเครือ ฝรั่งขึ้นก มะขามเปรี้ยว ส้มแขก ลิงลาว มะขวิด มะหลอด เพกา รวม 484 ต้น

ภาพที่ 4-4 (ก-ฉ) กิจกรรมด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน (ดอยปุย)

3. พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง (บ้านป่าแป๋) อ. แม่สะเรียง จ. แม่ฮ่องสอน

การดำเนินงานพื้นที่ดังกล่าวจะมุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ พันธุ์พืช และใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นภายในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีการรวมตัวของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพันธุ์พืชท้องถิ่น 1 กลุ่ม มีสมาชิกจำนวน 52 ราย และมีกิจกรรมที่ดำเนินการดังนี้

ตารางที่ 4-3 สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และพันธุ์พืชท้องถิ่นบ้านป่าแป๋

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล
1	นางชวนชม ยงรัตนโกศล	27	นางจันทร์ฉาย มหาศักดิ์สิทธิ์
2	นางประทุม จันทรเป็ง	28	ก้านนบือ ขจรศักดิ์ศรี
3	นางอรุณณี วิสิฐสิริ	29	นางรัชณี พวงไพรพฤกษ์
4	นางบุญมี ปัญญาดีเลิศ	30	นางทองหล่อ ปองพล
5	นางเบญจวรรณ จันทรเป็ง	31	นางต้นติมา ปองยิ่งยศ
6	นางวราภรณ์ จันทรเป็ง	32	นางขันแก้ว ละมอย
7	นางอัมพร คำสุข	33	นางบุญศรี สุดทรวง
8	นางกานดา คำสุข	34	นางถนอมศิลป์ อมรไผ่สดใส
9	นางสมศรี เมืองงาม	35	นายเมอะ ปองอมรกุล
10	นางละออ เขาว์กุลดี	36	นางระพีพรรณ ปองยิ่งยศ
11	นางจันทรา เครือชุย	37	นางปองแก้ว เกียเกย
12	ผอ.ดวงนภา เครือชุย	38	นางสมพร ปัญญาธิ์เลิศ
13	นายจันทร์ เครือชุย	39	นายประพันธ์ จันทรยวง

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล
14	นายคำขาว ประสมสงค์	40	นางก้อนแก้ว ขุนยาง
15	นางคำมู เครือชุย	41	นายประน้อม คุณวงศ์
16	พิบูลย์รงค์ เมืองยม	42	นางมาลี แตะต้อย
17	นางนารวรรณ พินิจพรพรรณ	43	นางเทียมจันทร์ ผไทเสริมบุญ
18	นางอัมพร เลิศบุญนิมิตร	44	นางอัมรา ยงสุนทรรุ่ง
19	นางจันทนา ไพรมีคำ	45	นายการุณ อมรไพโรสดไส
20	นางจะปือ เมืองยม	46	นางสมพร จันทรเป็ง
21	นางทัศนีย์ แก้วเตี้ยะ	47	นางตุนแก้ว ตะนอย
22	นายสำลา ไพรมีคำ	48	นางเสาร์ รมรินดี
23	นางสมจิตร ไพรมีคำ	49	นางอาภาพร เต็มดวงใจ
24	นางโอ เมืองงาม	50	นางอรทัย เขาว์กุลดี
25	นางมอย แตะต้อย	51	นางรัตนา แตะต้อย
26	นางบุญทวี มหาศักดิ์สิทธิ์	52	รพส. บ้านป่าแป๋

ดำเนินการศึกษาวิจัยและพัฒนาทั้งหมด 5 กิจกรรม ดังนี้

1) การสำรวจและรวบรวมพืชท้องถิ่น โดยได้เดินสำรวจร่วมกับผู้รู้และตัวแทนสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นของชุมชน บริเวณพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้านป่าแป๋ และพื้นที่หัวไร่ปลายนา โดยในเบื้องต้นนี้เป็นการสำรวจเฉพาะพืชท้องถิ่นที่ชุมชนมีการนำมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารและสมุนไพร รวมทั้งพืชที่ชุมชนนำมาใช้เป็นสีย้อมเส้นด้ายสำหรับทอผ้าด้วย จากการสำรวจพบพืชจำนวน 37 ชนิด สรุปดังตารางที่ 4-4

ตารางที่ 4-4 ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านป่าแป๋

ลำดับ	ชื่อพืช	การใช้ประโยชน์
1	คำแสด	เมล็ด ใช้อย้อมด้ายให้สีแดง
2	สารภีป่า (สะนอย)	เปลือก ใช้อย้อมด้ายให้สีแดงอิฐ
3	ปิดปิวขาว	แก้ปวดฟัน
4	หว่า (มะท่า)	เปลือก ใช้อย้อมด้ายให้สีม่วงอ่อน
5	บอระเพ็ด	เถา หั่นเป็นท่อนดองกับน้ำผึ้ง กินบำรุงกำลัง
6	สะนา (คล้ายพุทธรักษา)	เหง้า นำมากินได้
7	ปรัง	ยอดอ่อน นำมาแกง
8	หญ้าม้า	ใบ นำมาปั่นดื่มขับสารพิษในร่างกาย
9	ผักฮาก	ยอดอ่อนนำมาแกง
10	หญ้าถอดปล้อง	ต้น นำมาต้มดื่มช่วยขับนิ่วได้
11	ผักปราบนา	ใบ นำมาปั่นสดดื่มขับสารพิษในร่างกาย
12	ตีปลากั้ง	ใบ กินสดกับลาบหรือน้ำพริก
13	พอ-อิจ	ผล คล้ายปลีนำมาแกงได้
14	unknown 1	กิ่งและใบ ไล่แมลงสาบโดยนำมาวางไว้ตรงที่มีแมลงดังกล่าว
15	ผักจ้ำ	ยอดอ่อน กินสดกับน้ำพริก
16	หางไหล (เละ)	เถา ใช้เปื้อปลา
17	ตะขบป่า	รากต้มดื่ม
18	ชุมเห็ดไทย (ผักเคด)	ผล เป็นยาช่วยให้หลับง่ายขึ้น

ลำดับ	ชื่อพืช	การใช้ประโยชน์
19	มะขามแป	เปลือกและใบ นำมาต้มอาบแก้คัน
20	หนามไขกุ้ง (กัซแอ)	ยอดอ่อน ทูบใส่แผลสือเด็กที่เพิ่งเกิดใหม่
21	แคหางค่าง	ดอก นำมาลวกกินกับน้ำพริก
22	ส้มอบ	ใบใช้ใส่แกงปลา
23	พลู	ใบ ใช้กินกับหมาก
24	ดาเอียง	ใบ ใช้ห่อถั่วเน่า
25	ผักหนามดง	ยอดอ่อน นำมาแกง
26	เม่าสร้อย	ยอดอ่อน ใส่แกงเห็ดถอบ
27	เพกา	เปลือก ใช้ย้อมด้ายให้สีเขียว
28	ชะพลูป่า (ปูลิงเครือ)	ใบสด กินกับปลา
29	unknown 2 (เครือ)	เปลือก ใช้ต้มเป็นยาสระผม
30	เทียนวด	เปลือก ใช้ย้อมด้ายให้สีเขียว
31	หญ้าลิเภา	ใบ กินสดกับน้ำพริก
32	ชิง	เหง้า นำมาแกง
33	สะยก	น้ำยางสีขาว ใช้ใส่หูด
34	สะพานกั้น	ต้นและใบ ใช้เป็นสมุนไพรอบตัว
35	หนาด	ต้นและใบ ใช้เป็นสมุนไพรอบตัว
36	ขี้เหล็ก	กิ่งและใบ ใช้เป็นสมุนไพรอบตัว
37	เป้ลำหลวง	กิ่งและใบ ใช้เป็นสมุนไพรอบตัว

ภาพที่ 4-5 การสำรวจพืชท้องถิ่นในพื้นที่บ้านป่าแป๋

2) การทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น

2.1) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น ในวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ณ บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีผู้เข้าร่วม 107 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นที่ถูกต้องให้ชุมชน รวมทั้งเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชท้องถิ่นบนพื้นที่สูง โดยการจัดกิจกรรมครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) การบรรยายให้ความรู้การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นที่นิยมใช้กัน 3 วิธี ได้แก่ การเพาะเมล็ด การปักชำกิ่ง และการตอนกิ่ง และ 2) การฝึกปฏิบัติ โดยให้ผู้เข้าร่วมทุกคนฝึกการเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นทั้ง 3 วิธี นอกจากนี้ ได้แจกเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นของชุมชนที่ได้เก็บรวบรวมกันมาจากสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น เพื่อกระจายให้ชุมชนนำไปปลูกฟื้นฟูในพื้นที่ของตนเองในช่วงฤดูฝนนี้ โดยมีเมล็ดพันธุ์ทั้งหมด 24 ชนิด ดังนี้

1) ผักกาดตอย	2) ถั่วฝักยาว	3) ถั่วพู	4) ถั่วแปบ
5) ถั่วปี	6) งาขาว	7) งาขี้ม่อน	8) ผักทอง
9) ผักเขี้ยว	10) มะเขือขึ้น	11) พริกขี้หนู	12) บวบเหลี่ยม
13) บวบกลม	14) น้ำเต้า	15) ข้าวโพดเหนียว	16) แตงไร
17) มะระขึ้นนก	18) ผักชีตอย	19) มะนอยอ้อม	20) ผักชีหูด
21) อัญชัน	22) หอมแย้	23) ผักอีหลีน	24) ผักเผ็ด

ภาพที่ 4-6 ประมวลภาพการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น

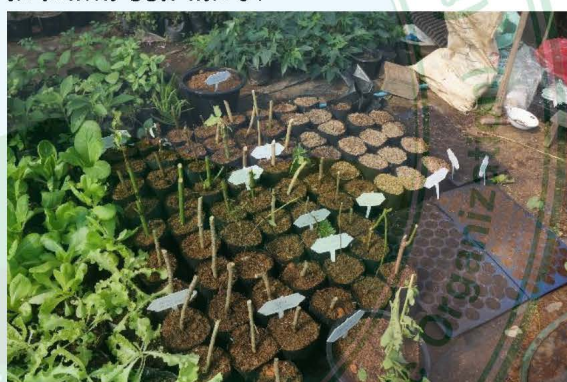
2.2) การเก็บตัวอย่างพืชท้องถิ่นมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์ เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยได้เก็บตัวอย่างพืชที่ชุมชนมีการนำมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารและสมุนไพร รวมทั้งใช้สอยอื่นๆ ซึ่งพบเหลือน้อยหรือหายาก นำมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและปักชำ

2.2.1) เพาะเมล็ด จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ คราม ฟ้ายลยาใจ มะแว้งต้น อัญชัน และหนามโด้ง

ภาพที่ 4-7 การเก็บตัวอย่างและทดสอบเพาะขยายพันธุ์หนามโด้ง

2.2.2) ปักชำกิ่งและปักชำราก จำนวน 13 ชนิด ได้แก่ สะพานกัน หนาด บอระเพ็ด ผักฮาก ว่านน้ำชุมเห็ดไทย เหยอตง พลุป่า พลุ หญ้าถอดปล้อง สะระแหน่ อ้อม และเช่า

ภาพที่ 4-8 การทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นโดยวิธีการปักชำ

3) การติดตามการปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภายในชุมชน โดยสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น (Food bank) จำนวน 52 ราย ได้นำต้นกล้าพืชท้องถิ่นที่ได้เพาะขยายพันธุ์ไว้โรงเรียน ไปปลูกฟื้นฟูภายในชุมชนสำหรับเป็นแหล่งอาหาร และลดรายจ่ายในการซื้อวัตถุดิบต่างๆ มาประกอบอาหาร รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นให้มีปริมาณมากขึ้น โดยมีการนำไปปลูกในลักษณะของสวนหลังบ้าน (Home garden) สำหรับสมาชิกที่มีพื้นที่รอบบ้านค่อนข้างมากจะใช้วิธีการปลูกลงดินหรือขึ้นแปลง ส่วนสมาชิกบางรายที่มีพื้นที่รอบบ้านจำกัดหรือค่อนข้างแคบก็จะใช้วิธีการปลูกลงในกระถางแทน จากการติดตามพบว่า พืชท้องถิ่นที่สมาชิกรับไปปลูก มีจำนวน 12 – 58 ชนิดต่อราย เช่น ดีปลากั้ง เปะดำปึง พญาอ ฟ้ายลยาใจ ผักไผ่ สะระแหน่ คาวตอง ผักหวานบ้าน ผักชีฝรั่ง จิงจูฉ่ำ ผักชีล้อม มะเขือแจ้ ว่านหางจระเข้ พลับพลึง ฯลฯ จากการติดตามพบว่า พืชท้องถิ่นที่นำไปปลูก สมาชิกส่วนใหญ่มีการดูแลค่อนข้างดีโดยมีการใช้

ปุ๋ยคอกและให้น้ำสม่ำเสมอ ทำให้มีอัตราการรอดตายมากกว่าร้อยละ 90 และมีการเจริญเติบโตได้สมบูรณ์ แข็งแรงดี รวมทั้งมีผลผลิตให้นำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสม่ำเสมอ

4) การสนับสนุนต้นกล้าพืชท้องถิ่น สำหรับนำไปปลูกฟื้นฟูภายในชุมชนโดยได้นำกล้าพันธุ์พืชท้องถิ่นจำนวน 14 ชนิด จากพื้นที่อื่นไปให้สมาชิกนำไปปลูกฟื้นฟูภายในชุมชน เนื่องจากเป็นพืชท้องถิ่นที่ไม่พบในชุมชน แต่สมาชิกรู้วิธีการใช้ประโยชน์และมีความต้องการปลูกฟื้นฟูภายในชุมชน โดยมีดังนี้

1. ไม้บงหวาน 100 ต้น	8. ชะอม 300 ต้น
2. ย่านางแดง 100 ต้น	9. ผาง 20 ต้น
3. ย่านางเขียว 100 ต้น	10. เชิงดา 30 ต้น
4. ตีปสี 100 ต้น	11. บुरาดำ 12 ต้น
5. พริกไทย 100 ต้น	12. หญ้าหนวดแมว 10 ต้น
6. เพกาต้นเดี่ยว 50 ต้น	13. เจตมูลเพลิงแดง 4 ต้น
7. หญ้าหวาน 30 ต้น	14. ลิงลาว 4 ต้น

ภาพที่ 4-9 การติดตามการปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและการสนับสนุนต้นกล้าพืชท้องถิ่นบ้านป่าแป๋

5) การจัดทำแปลงปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมทั้งต่อยอดสู่เชิงพาณิชย์ โดยได้จัดทำแปลงทดสอบปลูกพืช ดังนี้

5.1) จัดทำแปลงรวบรวมพืชสีย้อม เพื่อใช้ผลิตสีย้อมธรรมชาติสำหรับย้อมเส้นด้ายดิบ พืชที่ปลูกมีจำนวน 5 ชนิด ได้แก่ ฮ่อม ผักแพวแดง ขมิ้น ไพลดำ และเลื่อมังกร โดยจากการทดสอบทำแปลงปลูกที่มีการจัดการและดูแล พบว่าพืชเหล่านี้มีการเจริญเติบโตได้ดี ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างหรือแนวทางให้สมาชิกที่สนใจนำไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองต่อไปได้

5.2) จัดทำแปลงทดสอบปลูกว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.) เพื่อฟื้นฟูให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นในชุมชนและเพื่อรองรับการพัฒนาต่อยอดสู่เชิงพาณิชย์ในอนาคต โดยจากผลการทดสอบพบว่า ต้นว่านน้ำมีการเจริญเติบโตทางด้านลำต้นและใบได้สมบูรณ์แข็งแรงดี แต่สำหรับส่วนเหง้ายังไม่ได้ทำการขุดขึ้นมาดู

แปลงพืชสัอม (30 ม.ค. 62)

ว่านน้ำ (25 มี.ค. 62)

แปลงพืชสัอม (24 ก.ค. 62)

ว่านน้ำ (24 ก.ค. 62)

ภาพที่ 4-10 แปลงทดสอบปลูกพืชท้องถิ่นบ้านป่าแป๋

4. พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (บ้านห้วยอีค่าง) อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

พื้นที่บ้านห้วยอีค่าง มุ่งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชนด้านการบริหารจัดการอนุรักษ์ พื้นที่พืช ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยมีการกิจกรรมที่ดำเนินการ ร่วมกันดังนี้

1) รวบรวมสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และพื้นที่พืชท้องถิ่นบ้านห้วยอีค่าง 1 กลุ่ม มีสมาชิกจำนวน 34 ราย

2) สนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันเพาะขยายพันธุ์พืช และปลูกฟื้นฟูบริเวณครัวเรือน พื้นที่การเกษตร และ ป่าธรรมชาติรอบชุมชน โดยนำเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น ที่ชุมชนมีความต้องการเพาะขยายพันธุ์เพื่อการใช้ ประโยชน์ในชุมชน ได้แก่ กระเจี๊ยบแดง พริกขี้หนู กระเพรา ตะไคร้ และ ผักชี พร้อมทั้งอุปกรณ์สำหรับการ เพาะปลูกมาสนับสนุนสมาชิก เพื่อให้สมาชิกนำไปเพาะขยายพันธุ์ไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมี กติการ่วมกันว่าจะต้องเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นคืนโครงการ โดยนำมารวบรวมไว้ที่โรงเรียนเพาะกล้าไม้ของ ชุมชน อย่างน้อยคนละ 1 ชนิด ชนิดละ 10 ต้นขึ้นไป (ตาราง 1) สำหรับแลกเปลี่ยนในชุมชนและเป็นต้นพันธุ์ นำไปปลูกฟื้นฟูในพื้นที่รอบชุมชน

ตาราง 4-5 รายชื่อสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และพื้นที่พืชท้องถิ่นบ้านห้วยอีค่าง และรายการชนิดพืชท้องถิ่นที่ชุมชน เพาะนำมาแลกเปลี่ยนกันปลูกไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	ที่อยู่	ชนิดพืชที่ชุมชน เพาะแลกเปลี่ยน
1	นางก้องแก้ว คະแนดีพงค์	7 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ขนุน
2	นายตะลีชี บำดีวิบูล	60 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	สะเดา
3	นายเหล่ วสันต์สุขใจ	45 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	พริกขี้หนู
4	นางเก็กกา คลุ่มตัว	12 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ม่อน
5	นางสายสุตา ศรีเอื้องดอย	55/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ฝ้าย
6	นายพะบาง ศรีนารมณ	21/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ฝาง
7	นายวุฒิไกร พุทธรักษ์สกุล	11/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	มะเขือแจ้ดิน
8	นางบุญรัตน์ มงคลวารี	63/2 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ข่า
9	นางพรนิภา ดุจเพชรพลอย	9/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ผักชี
10	นางอารีย์ ขนบจรรนา	59 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ขมิ้น
11	นางเสาวลักษณ์ คว้านกนก	52 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	พอชะ
12	นางจันทร์ฉาย โนลอย	70 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	คำสด
13	นางรัตนา ยอดนิศาณณี	1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ลิงลาว
14	นายซุ้มแก้ว ธาดารักษ์สกุล	66 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ชะอม
15	นายศรีมา ทุ่งเมืองทอง	70/2 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	มะนาว
16	นางอำพร ไพธนาสัมพันธ์	21 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	แม่ลัก, กระเพรา
17	นางคุลา อมรชาติพันธุ์	32 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	คาวตอง
18	นางอัมพา ขาโณทัย	57/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ว่านหอม
19	นางบุปผา ปาขันธ์ธา	44 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ผักชีฝรั่ง
20	นางพองจันทร์ สุวิริยภาพ	4 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ผักแปม

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	ที่อยู่	ชนิดพืชที่ชุมชน เพาะแลกเปลี่ยน
21	นางนี อนุสรณ์พนา	8/2 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	หอมชู
22	นางหน่อแอริ ท่งเมืองทอง	47/2 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ด่างหลวง
23	นางสาวปวีศา ขจัดภัยพาล	16 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	มะขาม
24	นางศรีจันทร์ ศรีเอื้องดอย	56 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ฮ่อม
25	นายปัญญา วสันต์สุขใจ	11/2 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	เปาะหอม
26	นางบัวผัด ปู่วัน	11/3 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	หวาย
27	นางจันทร์ดี วิลา	กำลังขอบ้านเลขที่	มะเขือเครือ
28	นายรักษา สงวนพนาวัลย์	72 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	รางจืดดอกแดง
29	นายนิกร สิงห์แก้ว	31 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ม้าแม่ก่า
30	นางขวัญแก้ว มงคลวารีย์	63/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ขมิ้น
31	นางภาวิศา มานสุขเจริญวงศ์	9 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ไพล
32	นางศิลา ความขุน	7/1 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	ผักกูด, เหาะทีล่า
33	นางพอลา จันทร์พอด	20 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	จิง
34	นายบุญศรี วสันต์สุขใจ	5 ม. 1 ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่	มะละกอ

3) ติดตามการเพาะปลูกพืชท้องถิ่นบริเวณสวนหลังบ้าน และพื้นที่การเกษตรของสมาชิกกลุ่มฯ บ้าน
ห้วยอีค่าง พบพืชอาหาร พืชสมุนไพร และไม้ใช้สอยต่างๆ จำนวน 160 ชนิด

ตารางที่ 4-6 ชนิดพืชที่ชุมชนบ้านห้วยอีค่างมีการใช้ประโยชน์

ลำดับ	ชนิด	ลำดับ	ชนิด	ลำดับ	ชนิด	ลำดับ	ชนิด
1	ชุย	41	ผักชีลาว	81	มะเขือเทศสีดา	121	ว่านใบใหญ่
2	ดาหลา	42	ผักติ้ว	82	มะเขือเปราะ	122	ว่านหอม
3	ดีปลากั้ง	43	ผักบุ้ง	83	มะเขือพวง	123	ว่านหอมแดง
4	เตี๋ย	44	ผักแปม	84	มะเขือส้ม	124	ว่านหัวสับ
5	โตไม้รูส้ม	45	ผักแปมป่า	85	มะนาว	125	ว่านทางจระเข้
6	ตองก้ง	46	ผักเผ็ด	86	มะพร้าว	126	วาสนา
7	ตองสาต	47	ผักไผ่	87	มะไฟ	127	ศุภโชค
8	ตะไคร้	48	ผักโขมยักษ์	88	มะม่วง	128	ส้ม
9	ตะไคร้หอม	49	ผักแพวแดง	89	มะยม	129	ส้มป่อย
10	ด่างหลวง	50	ผักเยี่ยววัว	90	มะระขี้นก	130	ส้มโอ
11	ตำลึง	51	ผักหวานบ้าน	91	มะระหวาน	131	สละ
12	ดินฮ้างดอย	52	ผักฮ้วนหมู	92	มะละกอ	132	สังกรณี
13	ตุน	53	ฝัสน้อย	93	มะแว้ง	133	สาคุ
14	เต่าร้าง	54	เผือก	94	มะสัง	134	สาบเสือ
15	ถั่วแขก	55	ไผ่	95	มะหลอด	135	สาระแหน่
16	ถั่วแปบ	56	ไผ่หวาน	96	มะไ้	136	เสมาใบพาย

17	ถั่วฝักยาว	57	ฝรั่งจีน	97	มัน	137	เสลดพังพอนตัวผู้
18	ถั่วพู	58	ผ้าแป้ง	98	มันเทศ	138	เสาวรส
19	ทับทิม	59	พญาขอ	99	มันเท้าช้าง	139	โสม
20	ทุเรียนเทศ	60	พยุ่ง	100	มันสำปะหลัง	140	โสมเกาหลี
21	เท้ายายม่อม	61	พริก	101	มันท์	141	โสมไทย
22	น้อยหน่า	62	พริกชี้หนู	102	แมงลัก	142	หญ้าขัดใบยาว
23	น้ำเต้า	63	พริกไทย	103	ยอบ้าน	143	หญ้าปากควาย
24	บวบ	64	พลับพลึง	104	ยอป่า	144	หญ้าเอ็นยัด
25	บวบงู	65	พลู	105	ยะผ่อชูละ	145	หนานเฉาเหว่ย
26	บอระเพ็ด	66	พืคอเคอะ	106	ย่านาง	146	หนุมานนั่งแท่น
27	บอระเพ็ดพุงช้าง	67	พุทธรักษา	107	ยาสูบ	147	หม่อน
28	บุก	68	พุทธรักษากินหัว	108	ยี่หระ	148	หมากผู้หมากเมีย
29	ปิงขาว	69	ผักข้าว	109	ราชาวดีป่า	149	หว่า
30	ปูเลย	70	ผักเขียว	110	ละหุ่ง	150	หอมชู
31	ปูเลยดำ	71	ผักทอง	111	ลำไย	151	หอมแย้
32	เปราะหอม	72	ฟ้าทะลายโจร	112	ลิงลาว	152	เหงือกปลาหมอ
33	เปล้าตองแตก	73	มะกรูด	113	ลูกเดือย	153	โหระพา
34	โปรงฟ้า	74	มะขามเปรี้ยว	114	เล็บครุฑ	154	อ้อย
35	ผ่อวเซชู	75	มะเขือ	115	ว่าน	155	อะโวคาโด
36	ผักกาด	76	มะเขือขื่น	116	ว่านกับแตร	156	อีหลิ้น
37	ผักกูด	77	มะเขือเครือ	117	ว่านค่างควาดำ	157	เอื้องหมายนา
38	ผักแคบ	78	มะเขือเจ้าพระยา	118	ว่านดำ	158	ฮ่อม
39	ผักชี	79	มะเขือแฉ่งดิน	119	ว่านนกคุ้ม	159	เฮาะทึลล่า
40	ผักชีฝรั่ง	80	มะเขือเทศ	120	ว่านน้า	160	ชಾಯา

ภาพที่ 4-11 การเพาะปลูกพืชท้องถิ่นบริเวณสวนหลังบ้านและพื้นที่การเกษตรของสมาชิกบ้านห้วยอีค่าง

4) รวบรวมข้อมูลผู้รู้ องค์ความรู้ และความเชื่อต่างๆ ด้านการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นบ้านห้วยอีค่าง จำนวน 7 ราย ได้แก่

1. นายพะบาง ควันอาร์ม อายุ 62 ปี

องค์ความรู้ : สมุนไพรเด็ก-ผู้ใหญ่

(1) สมุนไพร ก่อนเก็บมาใช้ต้องทำการขอขมาหรืออธิษฐานขอก่อนจึงจะดี ควรเก็บในวันอังคาร ช่วงเช้าเก็บยอด-ใบ, ช่วงบ่ายเก็บราก-ต้น การต้มยาสำหรับผู้ใหญ่จะใช้เวลาสมุนไพร 3 ชนิด ขนาด 1 กำมือ ส่วนเด็กจะใช้เวลาสมุนไพรแค่ 1 ชนิด ขนาด 1 กำมือ

(2) นำ เส่เพเบะ, บ๊ะคอตเต, เส่กัวะ มาต้มรวมกันแก้ปวดเมื่อยตามตัว

(3) นำ เส่ซาโบ, ซูแล, ซูเลโบ, เส่เพเบะ มาต้มรวมกันดื่มแก้ปวดหัวเข่า ข้อเข่ามีเสียง

(4) เพาะบิเบกัลบ์โคลนบริเวณที่ล้างจาน เอามาตำรวมกันทาตัวเด็กแก้อาการตัวร้อนในเด็ก

(5) นำเปลือกมะขาม, หัวนาทอเคาะ, เปลือกเส่เกาะแร, เปลือกริโซเม้ ต้มอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วให้เด็กดื่มพร้อมอาบช่วยแก้ท้องเสียในเด็ก

2. นางพะลี ปาติวุบล อายุ 69 ปี

องค์ความรู้ที่ : สมุนไพรสำหรับเด็กและผู้ใหญ่

(1) เด็ก-ผู้ใหญ่ มีอาการตัวร้อน เป็นไข้ ให้ใช้ใบบัวบกหรือยอดใบมะระขี้นก ตำให้ละเอียด แล้วเอามาถูเนื้อตัว ฝ่ามือเท้า ข้อพับต่างๆจะช่วยลดไข้หรือต้มน้ำ “หน่อเคาะตะ” ดื่ม

(2) เด็ก-ผู้ใหญ่ที่เป็นโรคไทฟอยด์ จะใช้ยอดมะระขี้นกตำให้ละเอียด แล้วยัดรูกันจะช่วยฆ่าเชื้อ

(3) เด็กที่มีอาการปากเปื่อย-ลิ้นเปื่อย จะใช้ฟองสีข้าวจะเกิดตามต้นไม้ในป่าทาจะช่วยอาการให้ดีขึ้นและหายเป็นปกติ

(4) เด็ก-ผู้ใหญ่ ที่มีอาการไอจะใช้ “เสยาโตะเมาะ” ต้มต้มน้ำ หรือว่าใช้วิธีการอม “มะนาซ่า” กับเกลือจะช่วยให้อาการดีขึ้น

(5) กรณีแสบร้อนกลางอก จะใช้ใบบัวบก ชিং น้ำอ้อย ต้มรวมกันแล้วดื่มจะช่วยให้อาการทุเลาลง

(6) กรณีปวดหลัง ปวดเอว ให้ตำราก “เกอมาโพ” หรือ “ชีซาโบ” ดื่มจะช่วยให้อาการดีขึ้น และยังเป็นยาช่วยเจริญอาหารอีกด้วย

(7) กรณีผู้หญิงอยู่เดือนหลังคลอด ให้ต้มน้ำไพล ดื่มช่วยแก้ท้องอืดทั้งแม่และลูก และกินพริกไทยแทนพริกจะช่วยขับเลือดเสียออก

(8) กรณีผู้ป่วยที่เพิ่งฟื้นไข้ ให้ใช้ “หน่อวีเมะ” ใบผีเสื้อ ใบหนาด หน่อพอกเก๊ะ เชือกคาล่า มาต้มรวมกันแล้วอบสมุนไพร

3. นางพะลา หรือ นางหน่อแอตอย อายุ 80 ปี

องค์ความรู้ : สตรีหลังคลอด

(1) สตรีหลังคลอดจะต้องต้มน้ำไพลต้มสุกพร้อมน้ำมันดักที่เสกเป่าแล้ว กะเหรี่ยง เรียกว่า “ทีชะ” เพื่อเป็นการขับเลือดที่เสียหรือไม่ได้ออก ส่วนไพลจะเป็นสมุนไพรที่ช่วยแก้อาการปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อทั้งแม่และเด็ก พร้อมทั้งต้มน้ำสมุนไพรที่กะเหรี่ยงเรียกว่า “ควอ” เป็นยาสมุนไพรที่มีน้ำสีแดง เพื่อเป็นการเพิ่มหรือบำรุงเลือดที่เสียจากการคลอดลูกของผู้หญิง

(2) การอยู่ไฟหลังคลอด การอยู่ไฟสำหรับผู้ที่เป็นลูกแม่อ่อนต้องดูที่อาการของแต่ละคน ถ้ามีอาการเวียนหัว มึนหัว ก็จะอยู่นานเป็นเดือน แต่ถ้าไม่มีอาการอะไรก็จะอยู่ประมาณ ๗-๑๐ วัน ในการอยู่ไฟจะใช้สมุนไพรที่เรียกว่า “พอกป่าหล่า” (ใบหนาด) หรือ “เสกัวะ” (ใบปอ) โดยการร่อนไฟนึ่งและเอามาโปกที่หัว แก้วเวียนหัว หน้ามืด ส่วนการอาบน้ำก็จะใช้ใบมะนาว “เสกัโปปรี” “หน่อวีเมะ” (ไมยราบ) มาต้มอาบ เมื่อออกเดือนก็จะมีกรอบสมุนไพร โดยการต้ม ต้นข่า ใบตะไคร้ ใบดอกเก่อตี มาต้มอบสมุนไพร (ในการอบบาง คนจะปิดทั้งตัวแต่บางคนจะเว้นหัวไว้ขึ้นอยู่กับเลือดลมอาการของแต่ละคน)

4. นางแล่ว สันต์สุขใจ อายุ 58 ปี

องค์ความรู้ : วิธีการเก็บยาสมุนไพรและสมุนไพรใช้กับเด็กและผู้ใหญ่

(1) วิธีการเก็บยาสมุนไพร ก่อนเก็บจะต้องมีการขอขมาโดยใช้ยาเส้น เมียงหรือหมาก แล้วอธิฐานขอหรือขอขมา แล้วเสียบไว้กับกิ่งสมุนไพรหรือใต้ต้นสมุนไพร

(2) ใบดอกเก๋อติ พอชอปรี ใบหนาด เก๋อติหล่า สมุนไพรเหล่านี้จะช่วยแก้เวียนหัว มึนหัว หนำมิด วิธีการนำไปใช้เอาสมุนไพรนไฟให้อุ่นๆ แล้วเอามาโพกหัว ขนาดที่ใช้ ๓ ใบ หรือ ๗ ใบ

(3) เพาะชู เพาะเต๋อคูเปล ใช้รักษาแผลสด โดยการทุบให้แตกแล้วเอาไว้แช่ในน้ำเล็กน้อยทาข้างๆ ผล ห้ามทากลางแผลเพราะจะทำให้แผลภายนอกปิดเร็วส่งผลให้แผลภายในเกิดน้ำหนองได้

(4) ใบหนาด ฝีเสื่อ ดอกเก๋อติหล่า เส่ก๊วะพะโคะ (ปอใหญ่) ไพลดำ-เหลือง ใช้อบสมุนไพรหลังพื้นใช้ขนาดที่ใช้ 5 อย่าง 3 อย่าง 9 อย่าง (ต้องไม่ใช่เป็นเลขคู่) เพราะถ้าหากใช้เลขคู่เชื่อว่าจะทำให้ตัวยาสมุนไพร

ฤทธิ์น้อย ควรเก็บในวันอังคารเท่านั้น

(5) รากใบหนาด รากฝีเสื่อ ต้มดื่มแก้เวียนหัว หนำมิด มึนหัว

(6) ไพลดำ-เหลือง ต้มดื่มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ในเด็ก-ผู้ใหญ่ หรือจะทุบให้ละเอียดแล้วลုပ်ท้องให้เด็กเวลาท้องอืด ท้องเฟ้อ

5. นางมาลัย โฆษมาตย์ อายุ 41 ปี

องค์ความรู้ : สมุนไพรเด็ก-ผู้ใหญ่ และการอบสมุนไพร

(1) การเก็บสมุนไพรจะเก็บในวันอังคาร พุธสัปดาห์ หลังตื่นนอนถ้าช่วงเช้าไม่ทันก็ไปเก็บช่วงบ่าย 3 โมงแทน การเก็บสมุนไพรจะต้องทำการขอขมาหรือขอขมาก่อนเก็บทุกครั้ง โดยใช้ยาเส้นและอธิฐานถึงการใช้ประโยชน์จากการเก็บสมุนไพรครั้งนี้เพื่อไปทำอะไรหรือรักษาอาการเจ็บป่วยให้ใครบ้างให้บอกกล่าวถึงคนที่ให้นำสมุนไพรไปใช้ (การเก็บสมุนไพรช่วงก่อนถึงฤดูฝนจะทำให้ยาามีคุณภาพสูงกว่าฤดูฝน ฤทธิ์ยาจะอยู่ทั่วทั้งต้นตั้งแต่รากเหง้าถึงใบและยอด ถ้าช่วงฤดูฝนฤทธิ์ยาจะอยู่ที่รากที่เดียว)

(2) การต้มสมุนไพรดื่ม ขนาดยา 1 กำมือ ต้มได้ 3 ครั้ง โดยต้มแทนน้ำเปล่าได้ในบางชนิด (ไม่ควรใช้ยาหลายชนิดต้มรวมกัน) เพราะจะทำให้ฤทธิ์ยาแรง

(3) การอบสมุนไพร สำหรับบุคคลทั่วไป ขนาดยาที่ใช้อบในแต่ละครั้งจะใช้ ๑๙ หรือ ๒๗ ชนิดก็ได้ (แต่ต้องเป็นเลขคี่เสมอ) ส่วนสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการหนัก จะใช้ 31 ชนิด โดยการอบ 7 วันติดต่อกัน เวลาในการอบแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับขึ้นอยู่กับคนไข้ว่าจะอบได้นานเท่าไรและไม่ควรผืนถ้าอบได้ไม่นานก็ควรออกมาและเข้าไปอบใหม่

(4) สำหรับตัวหมอที่ทำการอบสมุนไพรให้คนไข้ ควรต้มน้ำส้มป่อยอาบ-สระผม หลังการรักษาทุกครั้ง เนื่องจากถ้าไม่ทำการล้างจะก่อให้เกิดอาการอ่อนเพลียต่อตัวหมอเอง

6. นางหน่อควา ดวระยิบฟ้า อายุ 70 ปี

องค์ความรู้ : สมุนไพรเด็ก-ผู้ใหญ่

- (1) หล้าเอ็นหย่น ต้มดื่มหรือทุบ รนไฟประคบหัวเข้า จะช่วยแก้ปวดข้อมือ-เท้า หัวเข้า
- (2) เตอซิเกอชอกวา ที่ลูโพล วากกอ เสอเพเบะ ต้มดื่มแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย
- (3) เตอซิเบลอ เตอซิบอ (ยาเหลือง) ต้มดื่มแก้อาการท้องร่วง และอาการตัวร้อนในเด็ก
- (4) แม่มากะ ต้มดื่มแก้อาการเบื่ออาหารหรือช่วยบำรุงอาหาร เจริญอาหาร
- (5) ฮ้อชาหล่า ชุยโตเจ้าะ ใบหนาด ผีเสื้อ เตอซิเสอซอ เส่กั่วะ ปอกลือ ต้มอาบหรืออบสมุนไพร หลังฝนใช้หรือหลังอยู่เดือนของแม่ลูกอ่อน
- (6) เกอชอะเกอทีปือ ฮ้อฟิพิชที่ปลูกในไร่หมุนเวียน) แก่เด็กที่มีอาการแพ้อาหาร-กลืน ที่มีอาการผิวเหี่ยว ถ่ายเป็นสีขาว มีขี้ตา ผื่นแดงเล็กตามตัว
- (7) เตอซิแพกอ แก่อาการภูมิแพ้ เป็นหวัด

7. นางหน่อทุบือ ปัญญาแสนดี อายุ 58 ปี

องค์ความรู้ : สมุนไพรเด็ก-ผู้ใหญ่

- (1) รักษาโลหิตจาง (ตัวเหลือง) โดยใช้ยาสมุนไพร เสงที่ คุยโดะเจ้าะ เจ้าะเตอโกะ หล้าเปอหล่า เกอชอหน้าปอ ต้มอาบหรืออบก็ได้
- (2) โรคแพ้ต่างๆ (คละ) ในเด็ก สมุนไพร ห่อปริ เตอซิบอโพ เตอซิแพกอ ผีเสื้อ โดยในการรักษา ต้องมีการใช้คาถาเป่าทำน้ำมันตให้ดื่มพร้อมทั้งหาสมุนไพรให้ต้มอาบหรืออบด้วย เพื่อให้การรักษาได้ผลที่ดี และหายเป็นปกติ
- (3) เตอซิพอปก่าหล่า ใช้แก้วนเวียนศีระะ ใช้ในผู้หญิงอยู่เดือน ต้มอาบหรืออบสมุนไพร หรือเผาไฟประคบที่กระหม่อม

(4) ต่ำแควะคี (ไทรอยด์) โดยใช้สมุนไพร กระเทียม มะระขี้นก ตำรวมกันให้ละเอียด ยัดใส่ใน รูก้อน และสามารถใช้ในเด็กและผู้หญิง

5) พัฒนาศูนย์เรียนรู้ด้านการบริหารจัดการป่าไม้ การอนุรักษ์ พันธุ์พืชท้องถิ่น และความหลากหลาย ทางชีวภาพในชุมชน โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการพัฒนาร่วมกัน 2 กิจกรรม คือ

(1) ร่วมกับผู้รู้ในชุมชน สำรวจชนิดพืชท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์ตามเส้นทางศึกษา ธรรมชาติที่กำหนดไว้ ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำสื่อในการเรียนรู้บริเวณเส้นทาง ศึกษาธรรมชาติแห่งนี้ต่อไป ซึ่งจากการสำรวจพบพืชที่ชุมชนมีการนำมาใช้ประโยชน์ 34 ชนิด (ตาราง 2)

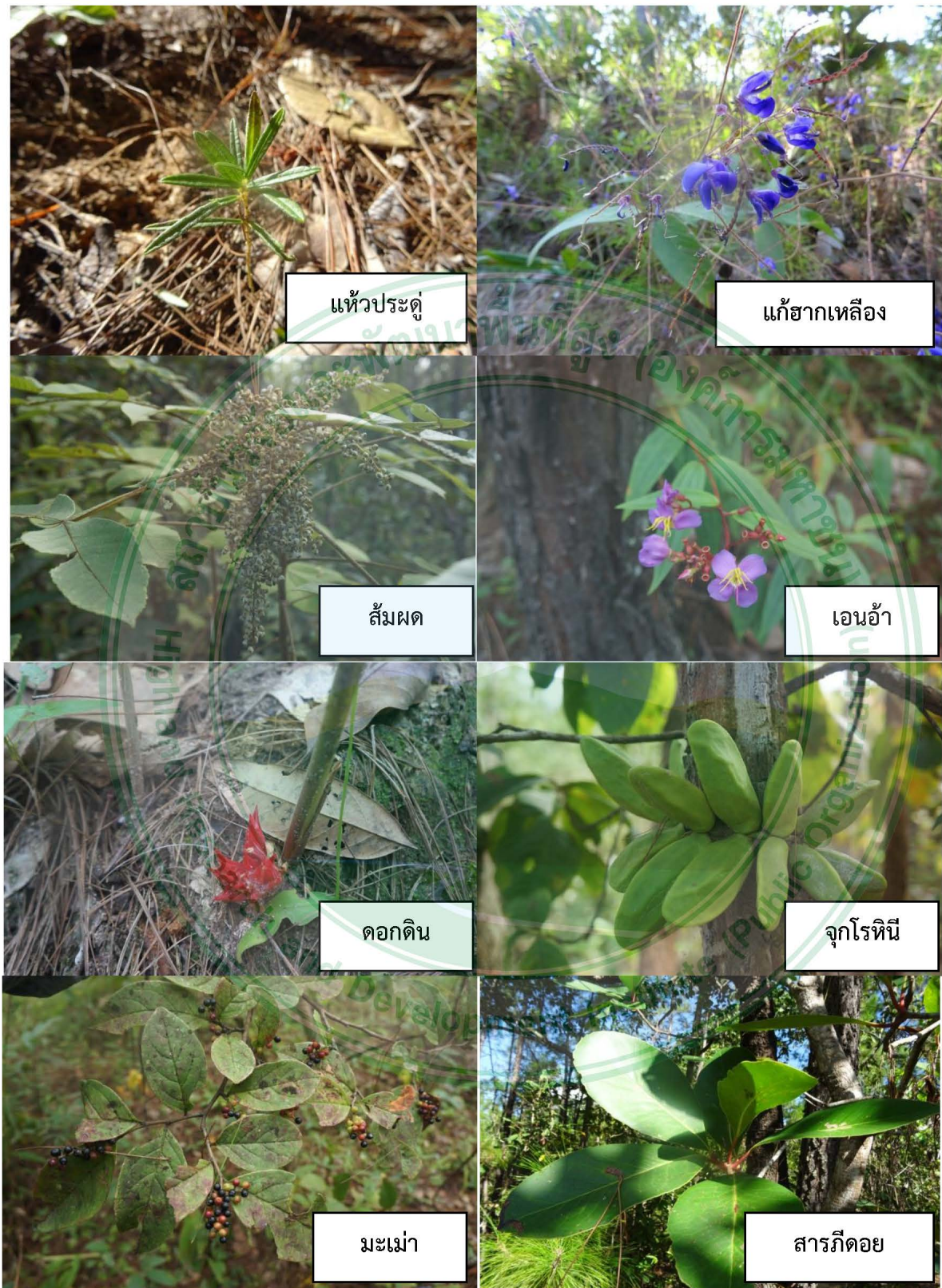

ภาพที่ 4-12 ร่วมกับผู้รู้ในชุมชน สำรวจชนิดพืชท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ตารางที่ 4-7 รายชื่อชนิดที่มีการใช้ประโยชน์ในชุมชน จากการสำรวจตามเส้นทางศึกษารัชมชาติบ้านห้วยอีค่าง

ลำดับที่	ชื่อไทย	ชื่อปกากะญอ	การใช้ประโยชน์
1		บะโช้ชะว่อ	ส่วนยอดต้มกินกับน้ำพริก ต้นและรากตากแห้งต้มกับน้ำใช้แก้โรคมะเร็ง แก้กโรคเก๊า บำรุงร่างกาย
2	อ้าหลวง	ปะโฮแถ	ใช้รากสดแก้อาการเจ็บท้องโรคระเพาะ มรสรฝาด
3	ขางครั่ง	แจ้แก้งชู	ใช้ทั้งต้นต้มกิน แก้เจ็บหน้าอก แก้ร้อนใน แก้เมื่อย
4	ตะกูลชิงช้า	ผ่อตะคุบเปล	ใบใช้ต้มทาแผลสด
5	ก้าว	ทอเนอ	ใช้ยางจากลำต้น ทาแผลเปื่อย แผลสม ช่วยในการสมานแผล
6	เกล็ดปลา	เปียนางฟ้า	ต้มรวมกับหญ้าคา ลูกเดียว แก้อาการนี้่ว
7	หญ้าคา	จะโพปริ	ผสมกับเกลือทาแก้โรคกลากเกลื้อน
8	ทะโล้	ทะโล้	เป็นความเชื่อใช้กันผี
9	ส้มผด	ส้มผด	เมล็ดใช้ทานให้รสชาติเปรี้ยว
10		ทอคอ	ใช้ทั้งเครือต้มกิน แก้ปวดกระดูกปวดข้อ น้ำให้สีแดงบรรเทาอาการปวด แก้กเก๊า ดอกมีหลายสี เป็นพืชตระกูลเดียวกับรางจืด ช่วยกำจัดสารพิษในร่างกาย
11		จอร์รีเดอะ	ใช้ทั้งเครือต้มกิน แก้ปวดกระดูกปวดข้อ น้ำให้สีแดงบรรเทาอาการปวด แก้กเก๊า ต้มกับ ทอคอ
12	ฝอยลม	ไต่โร	รักษาไช้นัด สามารถใช้แทนบูหรีได้
13	ก่อตาควาย	ต้นก่อ	ใช้เปลือก ย้อมสีผ้า และใช้เคี้ยวหมาก ให้สีน้ำตาล ไอ มีรสฝาด
14	มณฑาดอย	เซห์นิ	ใช้เปลือกต้ม แก้ปวดเมื่อย แก้ไข้ใน แก้ปวด
15	สารภีดอย	สาระพีปา	ใช้เปลือกย้อมผ้าให้สีน้ำตาลเข้ม
16	จุกโรหิณี	จุกโรหิณี	ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ
17		เซราพะ	ใช้เปลือกย้อมสีเขียว และแก้โลหิตจาก
18	คล้ายมะขาม	ทอกรอ	เปลือกใช้ย้อมสีและเคี้ยวหมาก ให้สีน้ำตาลเข้ม แก้ลิ้นเปื่อย แก้อิ รสชาติฝาด
19	ตะแบกเปือกบาง	ตะแกว้าไจ้	ยอดและใบอ่อนต้มแก้อิ แก้เท้าแตกโดยใช้ยาง

ลำดับที่	ชื่อไทย	ชื่อปกากะญอ	การใช้ประโยชน์
20	สารภีป่าเปลือกบาง	สาระพีป่า (ใบบาง)	ใช้ใบเคี้ยวหมากแทนพลู ใช้ย้อมสีให้สีชมพู
21	แห้วประดู่	จะซีโก๊ะโพ	ใช้แก๊โอสำหรับเด็ก
22	คล้ายหญ้าหางม้า	แซโค๊ะ	ใช้รากต้ม ให้น้ำสีแดง บำรุงเลือด แก้เจ็บหน้าแข้ง ใช้อบสมุนไพรได้ แก้วปวดเมื่อย
23	คำมอกหลวง	พอกะ	ใช้เนื้อไม้ทำตะหลิว
24	สนสามใบ	เปลือกสน	เปลือกแห้ง บดให้เป็นผงทาแก้ปวดฟัน เปลือกสด ใช้แก๊โอ อย่งใช้ทาแผลวัว ควาย และใช้ต้มเวียนหัว
25	ตะไคร้ป่า	ตะไคร้ป่า	ต้มกินแก้ปวดเมื่อย แก้สบร้อนกลางทรวงอก
26		บลูเบอร์ป่า	ผลสุกใช้รับประทาน
27	รัก	รัก	ใช้ยางทำเป็นเครื่องประดับ
28	ดอกดิน	ดอกดิน	ดอกจมน้ำพริก แก้แพ้อาหาร ขับสารพิษ
29	ตองกง	ตองกง	ใบใช้ห่อข้าวต้มมัด ดอกใช้ทำไม้กวาด
30	เล็บเหยี่ยว	เล็บเดียว	ใช้ลูกต้มกิน แก้ท้องเสียฉลัปล้น มีลูกสีเหลืองออกช่วงเดือนเมษา
31	กะตังใบ	นาธอซ้อ	แก้โรคกระเพาะ แก้อาการปวดท้องของเด็ก
32	เพกา	เพกา	เปลือกต้มกิน แก้อืด
33	มะเฒ่า	ฮอซาระ	ใช้ใบทำสมุนไพร ใช้สำหรับอยู่ไฟของสตรีหลังการคลอด ใช้ใบอบเป็นสมุนไพรแก้อาการป่วยของเด็ก
34	แก๊ฮากเหลือง	แก๊ฮากเหลือง	ใช้ราก แก้นิ้ว

ภาพที่ 4-13 ตัวอย่างพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์ในชุมชน ที่สำรวจพบตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

(2) ปรับภูมิทัศน์แปลงรวบรวมพืชท้องถิ่น และพัฒนาสถานที่ ทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ฯ พืชพื้นท้องถิ่นในชุมชน

ภาพที่ 4-14 ร่วมกับชุมชนปรับภูมิทัศน์แปลงรวบรวมพืชท้องถิ่น และทำสื่อประชาสัมพันธ์ ฐานเรียนรู้ต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ฯ พืชพื้นท้องถิ่นในชุมชน

5. พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยโป่ง (บ้านห้วยน้ำกั้น) อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่

พื้นที่บ้านห้วยน้ำกั้น มุ่งเน้นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนจากการอนุรักษ์ ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีการกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันดังนี้

- 1) รวบรวมสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นบ้านห้วยน้ำกั้น จำนวน 30 คน

ตารางที่ 4-8 รายชื่อสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นบ้านห้วยน้ำกั้น

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	นางจันทร์ดีบ ยานะ	9 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
2	นายธนวัฒน์ สีนมูล	10 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
3	นายอดิเรก จันทรแก้ว	28 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
4	นายจันทรเดช สุธัยยะ	101 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
5	นางสว่าง โพธิ์นอก	122 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
6	นายสว่าง แผลงแก้ว	67 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
7	นางวิภา กุญชร	55 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
8	นายเสถียร ชัยนาม	41 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
9	นางอำพร เพียรชนะ	66 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
10	นางเกษร จันทรหอม	35 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
11	นางสายทอง ประกอบ	7 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
12	นางละออ จันตะมา	16 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
13	นายนิคม แก้วประภา	76 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
14	นางสายพิน นนทะสาธา	51 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
15	นางเอียง แสงดีบ	37 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
16	นางเหลื่อม มหาวิน	44 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
17	นางอำพร คำสะอาด	19 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
18	นางมาลี ฝอยลม	22 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
19	นางสาวประคอง ดำรงสัตย์	21 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
20	นายสะดวก ยาวิลาส	52 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
21	นายบัน ปันยวง	32 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
22	นางนงค์คาร แสงดีบ	64 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
23	นางนงเยาว์ ปิงวังทอง	29 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
24	นางจันทรคำ กาหลง	18 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
25	นางเถาว์ลย์ ชัยนาม	48 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
26	นายสมศักดิ์ สีนมูล	33 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
27	นางบัวเฟื่อน จันทวี	52 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
28	นางอำพร ปัญญาไ	71 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
29	นางฟองจันทร์ แก้ววงศ์ษา	29 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
30	นายพิจิตร เป้งแสนคุณ	53 ม.13 ต.แม่เจดีย์ อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

2) ศึกษาการขยายพันธุ์และการจัดการพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ 3 ชนิด ได้แก่ น้อยหน่าเครือ ตีนงู้อย และ ลิ้นงูเห่า เนื่องจากพืชท้องถิ่น 3 ชนิดนี้เป็นพืชที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยชุมชนมีศักยภาพในการหาตลาดเอง และเป็นพืชที่มีในชุมชน แต่ชุมชนยังขาดความรู้เรื่องการเพาะขยายพันธุ์และการจัดการเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้นและง่ายต่อการเก็บเกี่ยว จึงได้ร่วมกับชุมชนศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1) น้อยหน่าเครือ เป็นพืชท้องถิ่นบ้านห้วยน้ำกั้น นิยมนำผลมารับประทานเป็นผลไม้ ให้รสเปรี้ยวอมหวาน มีคุณค่าทางอาหารและมีสารต้านอนุมูลอิสระสูง ปัจจุบันเป็นพืชอนุรักษ์พันธุ์กรรมของ อพ. สธ. และสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่เนื่องจากน้อยหน่าเครือเป็นไม้เถาพบบ่อยในป่าที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการเพาะขยายพันธุ์ในชุมชนยังมีค่อนข้างน้อย โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเก็บผลผลิตจากป่าธรรมชาติมาขายเท่านั้น สำหรับกิจกรรมที่มีการดำเนินการศึกษาน้อยหน่าเครือมีรายละเอียด ดังนี้

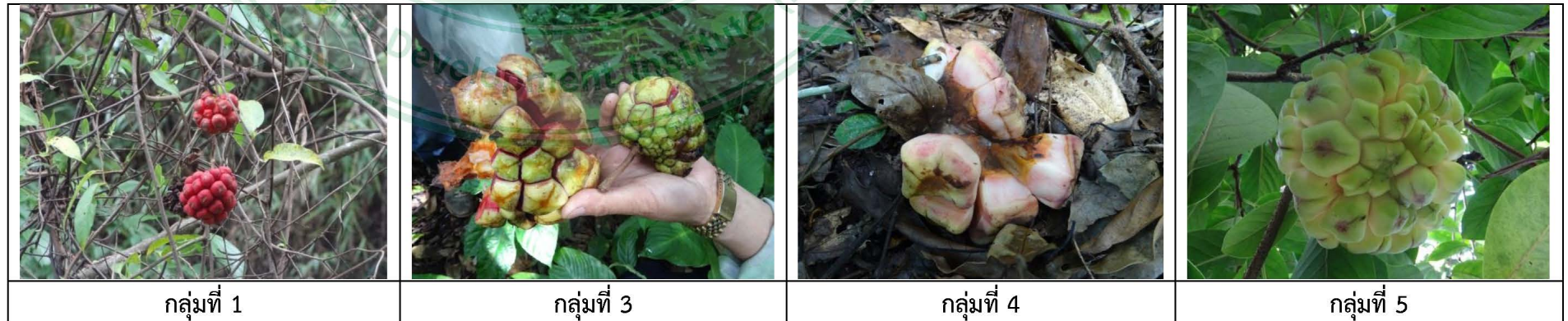
2.1.1) สำรวจความหลากหลายชนิดของน้อยหน่าเครือบริเวณป่าธรรมชาติรอบชุมชนและพื้นที่การเกษตร พร้อมทั้งเก็บตัวอย่างเพื่อนำมาจำแนกกลุ่มชนิด และเก็บเมล็ดเพื่อนำมาเพาะขยายพันธุ์ในชุมชนต่อไป ซึ่งจากการสำรวจสามารถจำแนกน้อยหน่าเครือที่พบตามโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ออกเป็น 4 กลุ่ม

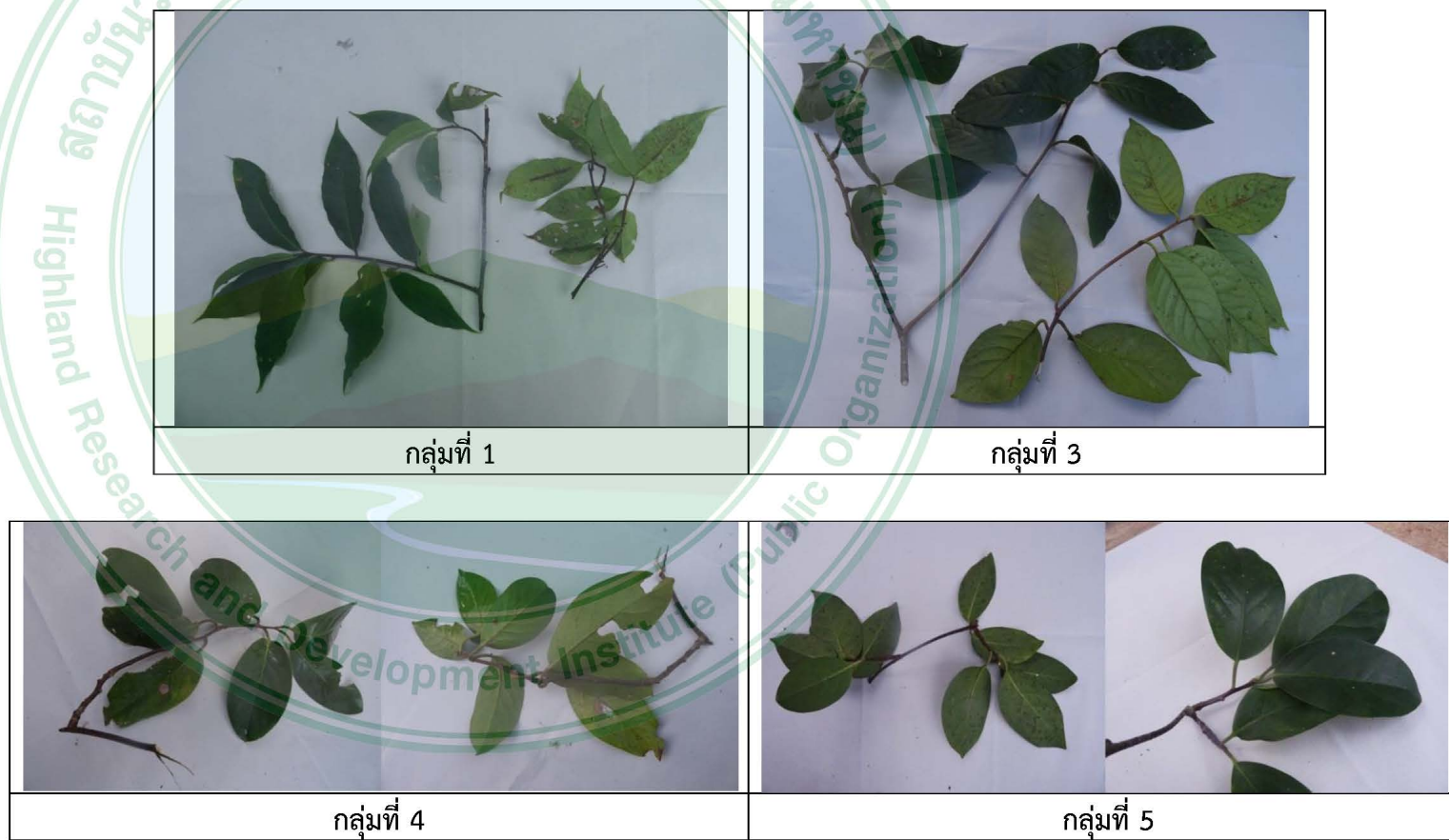
ภาพที่ 4-15 การจำแนกน้อยหน่าเครือที่พบในชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้น ตาม อพ.สธ.

ตารางที่ 4-5 จำแนกน้อยหน่าเครือที่พบในชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยโป่ง ตาม (อพ.สธ.) ออกเป็น 4 กลุ่ม

กลุ่มที่	ลักษณะผล		ลักษณะใบ							หมายเหตุ
	สีผลสุก	สีผลย่อย	ชนิดใบ	การเรียงตัวใบ	รูปร่าง	ปลายใบ	โคนใบ	ขอบใบ	เส้นใบ	
1	แดง	แดง	ใบประกอบ	สลับ	ใบรูปหอกกลับ	ยาวคล้ายหาง	มนเล็กน้อย	หยักฟันเลื่อย	เส้นใบร่างแห	ผลและใบจะเล็กกว่ากลุ่มอื่นๆ
3	เขียวครีม	แดงและขาว	ใบประกอบ	สลับ	ใบรูปหอกกลับ	แหลมเล็กน้อย	มน	หยักฟันเลื่อยเล็กน้อย	เส้นใบร่างแห	
4	เขียวครีม	ชมพูและขาว	ใบประกอบ	สลับ	ใบรูปหอกกลับ	แหลมเล็กน้อย	มน	เรียบ	เส้นใบร่างแห	หน้าใบหนาแน่นวาว
5	เหลือง	ขาว	ใบประกอบ	สลับ	ใบรูปหอกกลับ	แหลมเล็กน้อย	มน	เรียบ	เส้นใบร่างแห	หน้าใบหนาแน่นวาว

ภาพที่ 4-16 ลักษณะผลน้อยหน่าเครือทั้ง 4 กลุ่ม ที่สำรวจพบในชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้น

ภาพที่ 4-17 ลักษณะใบน้อยหน่าเครือทั้ง 4 กลุ่ม ที่สำรวจ

2.1.2) ศึกษาวิธีการปลูก ดูแล และจัดการน้อยหน่าเครือในพื้นที่การเกษตร ด้วยการทำค้าง และจากนั้นจะทำการโน้มและตัดแต่งกิ่ง เพื่อให้สามารถเก็บผลผลิตได้ง่ายขึ้น ซึ่งศึกษาร่วมกับตัวแทน เกษตรกร นายอนันต์ จันทรหอม โดยร่วมกันทำค้างและปลูกต้นน้อยหน่าเครือ จำนวน 5 แถว 50 ต้น

ภาพที่ 4-18 การทดสอบการปลูกน้อยหน่าเครือรูปแบบค้างในพื้นที่การเกษตร

2.1.3) ติดตามและเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของต้นน้อยหน่าเครือในแปลงศึกษา

จากการติดตามและสุ่มเก็บข้อมูลการเจริญเติบโต (ตาราง 3) พบว่า น้อยหน่าเครือมีการเจริญเติบโตและแตกยอดที่ดี โดยต้นหนึ่งเฉลี่ยมียอด 2 ยอด แต่มีแนวโน้มจะแตกยอดเพิ่มขึ้นอีก จึงได้แนะนำให้เกษตรกรหัตยอดเหลือไว้ต้นละ 2 ยอดพอ เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการดูแล

ภาพที่ 4-19 ติดตามแปลงปลูกน้อยหน่าเครือของตัวแทนเกษตรกรและเก็บข้อมูลการเจริญเติบโต

ตาราง 4-10 ข้อมูลการเจริญเติบโตทางด้านความสูง (ซม.) ของต้นน้อยหน่าเครือ

แถวที่	ต้นที่	ความสูง (ซม.)	จำนวนยอด	หมายเหตุ
1	2	33	2	
	4	65	1	ยอดหักกำลังแตกใหม่
	6	97	2	
	8	200	1	
	11	39	2	
2	1	34	3	
	3	180	3	
	5	39	1	
	8	40	2	
	10	49	2	
3	2	164	2	
	4	38	2	
	6	68	2	
	8	44	2	
	11	55	2	
4	1	36	2	
	3	55	2	
	5	55	4	
	7	52	1	
	9	29	1	
5	1	40	2	
	4	36	1	
	5	44	2	
	6	39	1	
	8	31	2	

2.2) ลิ้งลาว เป็นพืชท้องถิ่นบ้านห้วยน้ำกั้น นิยมนำเอาดอกมาประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก แกงใส่ปลาแห้ง หรือ ผัดกับน้ำมันหอย ซึ่งนอกจากจะเป็นพืชอาหารของชุมชนแล้วลิ้งลาวยังช่วยสร้างรายได้จากการขายช่อดอก เมล็ด และกล้า ให้กับชุมชนอีกด้วย โดยปกติลิ้งลาวจะขึ้นเองตามธรรมชาติในพื้นที่ป่าระดับสูง มีอากาศเย็น และใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งลิ้งลาวจะให้ผลผลิตในช่วงปลายเดือนตุลาคม – ต้นเดือนธันวาคมของทุกปี แต่จากความต้องการใช้ประโยชน์ของชุมชนและตลาดที่มากขึ้น ทำให้เกษตรกรบ้านห้วยน้ำกั้น นำลิ้งลาวจากป่ามาเพาะขยายพันธุ์และปลูกในพื้นที่สวนร่วมกับเมืองและกาแฟจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่จะปล่อยให้ธรรมชาติดูแล โดยไม่มีการจัดการใดๆ ทำให้เมื่อนำเมล็ดลิ้งลาวมาปลูกในสวนต้องรอ 3 ปีจึงจะให้ผลผลิตและให้ผลผลิตได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยฯ จึงได้วางแผนการศึกษาวิธีการจัดการลิ้งลาวเพื่อเพิ่มผลผลิตและเร่งหรือยืดอายุการเก็บเกี่ยวผลผลิตนอกฤดูกาล โดยคัดเลือกเกษตรกร 3 ราย เริ่มทดลองตั้งแต่ในระยะเพาะเมล็ดลงกระถาง ใส่ปุ๋ย รดน้ำ และฉีดฮอร์โมนไข่ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการร่วมกันดังนี้

2.2.1) คัดเลือกตัวแทนเกษตรกรที่มีศักยภาพในการเพาะ และดูแล จัดการลิ้งลาวได้ จำนวน 3 ราย คือ (1) นางกาสะเกต สุลัยยะ (2) นางกาญจนา จักรแก้ว และ (3) นางละออ จันทะมา ซึ่งปัจจุบันตัวแทนเกษตรกรทั้ง 3 ราย มีการเพาะเมล็ด แยกเหง้า ใส่ลงกระถางเรียบร้อยแล้ว

ภาพที่ 4-20 การเพาะขยายพันธุ์ลิ้งลาวสำหรับการทดลองการจัดการเพื่อเพิ่มผลผลิต

2.2.2) เก็บข้อมูลการเจริญเติบโตกล้ำล้มลาวที่เพาะจากเมล็ดแยกเหง้าและกอ
 ร่วมกับเกษตรกรร่นำร่องทั้ง 3 ราย เก็บข้อมูลการเจริญเติบโตกล้ำล้มลาวที่เพาะจากเมล็ด
 แยกเหง้า และกอ โดยมีข้อมูลการเจริญเติบโตของล้มลาว สรุปดังนี้

ตารางที่ 4-11 การเจริญเติบโตของกล้ำล้มลาว ของนางกาละเกต สุลัยยะ

อายุ (ปี)	รหัส	ความสูง (ซม.)		จำนวนต้น/กอ	ความสมบูรณ์ (คะแนน 5)	หมายเหตุ
1	1	24	13.2	2	2	เพาะจากเมล็ดใส่ ในกระถางวันที่ 28 มกราคม 2562
1	2	22.8	13	3	1.8	
1	3	24	14.2	3	1.5	
1	4	19.6	18.4	3	3	
1	5	27.8	22.5	2	2.5	
1	6	17.6	7.6	3	2.5	
1	7	22.8	21	3	2.8	
1	8	25.3	20.2	3	2.5	
1	9	23	24	1	1.8	
1	10	31.5	18	2	2.3	
2	1	79	47	1	3.6	เพาะจากเมล็ดใส่ ในกระถางวันที่ 28 มกราคม 2562
2	2	61.5	16.8	1	3.2	
2	3	66.3	32.1	1	3.2	
2	4	70.5	50.5	1	3.8	
2	5	52	44	1	2.8	
2	6	63.8	27.5	1	3.5	
2	7	69.2	39.5	1	3.5	
2	8	51.4	35.2	1	3.4	
2	9	59.5	33.5	1	3.5	
3	1	94.5	70.3	1	4	แยกกอมาใส่ใน กระถางวันที่ 28 มกราคม 2562
3	2	92.3	29.2	1	4	
3	3	125.4	72.4	1	4.7	
3	4	80.9	48.3	1	3.5	
3	5	89.7	76	1	4	

ตารางที่ 4-12 การเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อของนางกายจนา จักรแก้ว

อายุ (ปี)	รหัส	ความสูง (ซม.)		จำนวนต้น/ถู	ความสมบูรณ์ (คะแนน 5)	หมายเหตุ
1	1	36.2	22	3	3.7	เพาะจากเมล็ด มีการ จัดการใส่ปุ๋ยคอก เดือนละ 1 ครั้ง
1	2	36.5	16	3	3.5	
1	3	37.5	24	4	3.2	
1	4	32	19.2	3	3	
1	5	40.5	22	3	4	
1	6	35.8	15.9	3	3.8	
1	7	55	21.8	3	3.7	
1	8	47.3	16	4	3.7	
1	9	48	20.3	3	3.8	
1	10	48.9	8.3	3	3.5	
2	1	53.5	21.8	3	4	เพาะจากเมล็ด มีการ จัดการใส่ปุ๋ยคอก เดือนละ 1 ครั้ง
2	2	75.2	23.9	3	4	
2	3	80	26.5	3	3.8	
2	4	89	30.2	2	4.4	
2	5	70.2	23.3	2	4.2	
2	6	56	20.2	3	4	
2	7	66.2	25.9	3	4.3	
2	8	60.5	18.5	3	4.2	
2	9	60.2	18	3	3.9	
2	10	73.8	33.5	2	4.4	
1	1	52	20	6	4.5	เพาะจากเหง้ามีการ จัดการใส่ปุ๋ยคอก เดือนละ 1 ครั้ง
1	2	54.3	25.5	3	3.8	
1	3	76	25	2	4	
1	4	76.5	30	3	4	
1	5	54	21	5	3.5	
1	6	61	34.5	5	3.8	
1	7	38.8	29	4	3.8	
1	8	59.8	22.5	5	7	

อายุ (ปี)	รหัส	ความสูง (ซม.)		จำนวนต้น/ถูง	ความสมบูรณ์ (คะแนน 5)	หมายเหตุ
1	9	54	32	5	4.2	
1	10	29.5	28.5	4	4	

ตารางที่ 4-13 การเจริญเติบโตของกล้าปลิงลาว ของนางละออ จันทะมา

อายุ (ปี)	รหัส	ความสูง (ซม.)		จำนวนต้น/ถูง	ความสมบูรณ์ (คะแนน 5)	หมายเหตุ
1	1	34.5	20	2	3.8	เพาะจากเมล็ด เดือนธันวาคม 2561 และย้ายลง ถูงดำเดือนเมษายน 2562
1	2	34.5	23.6	2	3.8	
1	3	37	20	2	3.5	
1	4	34	12.7	2	3.2	
1	5	39.5	19	1	4.2	
1	6	37.5	20	2	3.8	
1	7	34.3	16.5	3	3.7	
1	8	31.7	19	2	3.2	
1	9	47	31.7	1	3.8	
1	10	39	22.5	2	3.5	
1	11	36.5	24.5	2	3.4	
1	12	36.5	19	2	3	
1	13	42	34	1	2.8	
1	14	44.5	17	1	3.5	
1	15	42	32	2	3.2	

ภาพที่ 4-21 เก็บข้อมูลการเจริญเติบโตกล้ำล้มที่เพาะจากเมล็ดแยกเหง้าและกอ

2.3) ดินฮังตอย เป็นพืชท้องถิ่นบ้านห้วยน้ำกั้น และเป็นพืชอนุรักษ์พันธุ์กรรมของ อพ. สธ. โดยทั่วไปพบในพื้นที่ป่าที่ดินอุดมสมบูรณ์ เป็นพืชเหง้า ตั้งตัวในช่วงฤดูฝน และยุบพักตัวในดินช่วงฤดูแล้ง และใช้ระยะเวลานานในการเจริญเติบโต ดินฮังตอยมีสารสกัดที่สำคัญในการต้านและรักษาโรคมะเร็ง และเป็นที่ต้องการของประเทศจีน ทำให้มีราคาที่สูง มีพ่อค้าคนกลางรับซื้อถึงในพื้นที่ ส่งผลให้ปัจจุบันดินฮังตอยค่อยๆ หายไปจากป่าที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยฯ จึงได้วางแผนร่วมกับเกษตรกร 3 ราย คือ (1) นางเกษร จันทรหอม (2) นางกาสะเกต สุลัยยะ และ (3) นางอำพร คำสะอาด ทำแปลงปลูกขยายพันธุ์ดินฮังตอย เพื่ออนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและใช้ประโยชน์ในอนาคตต่อไป ซึ่งปัจจุบันดินฮังตอยที่นำเมล็ดและเหง้ามาเพาะไว้มีการเจริญเติบโตที่ดี

ภาพที่ 4-22 การเพาะขยายพันธุ์ดินฮังตอยของเกษตรกรนำร่อง

3) จัดกิจกรรมสนับสนุนการปลูกพันธุ์พืชแหล่งอาหารและยาสมุนไพรในครัวเรือน (Home garden)

ร่วมกับผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และพันธุ์พืชท้องถิ่นบ้านห้วยน้ำกั้น จัดกิจกรรมสนับสนุนกล้าไม้สำหรับปลูกพันธุ์พืชแหล่งอาหารและยาสมุนไพรในครัวเรือน จำนวน 8 ชนิด 690 ต้น (ตาราง 7) และถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง ฮอโมนไข่ เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรนำไปใช้ในการป้องกันแมลง และบำรุงพืชอาหารพืชสมุนไพรที่ปลูกในชุมชน รวมถึงสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของพืชท้องถิ่นที่ชุมชนเพาะปลูกไว้ นอกจากจะเป็นอาหารแล้วยังสามารถนำมาทำน้ำหมักสมุนไพรใช้กำจัดและไล่แมลง ดีต่อสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การทำน้ำหมักชีวภาพป้องกัน กำจัด และไล่ แมลง

อุปกรณ์ที่ใช้

- (1) พืชท้องถิ่นที่มีในชุมชน เช่น สาบเสือ ยาสูบ ทางไหล หนอนตายหยาก ชิง ข่า ขมิ้น ตะไคร้หอม ตะไคร้บ้าน บอระเพ็ด ฟาทะลายโจร มะกูด พริกไทย เมล็ดน้อยหน่า ใบโหระพา เมล็ดเงาะ และ เมล็ดสะเดา เป็นต้น หั่นเป็นชิ้นผสมกัน 30 กิโลกรัม
- (2) สารเร่ง พด. 7 จำนวน 1 ซอง
- (3) กากน้ำตาล 10 กิโลกรัม
- (4) น้ำเปล่าประมาณ 20-50 ลิตร

วิธีการทำ

- (1) นำพืชท้องถิ่นที่มีในชุมชนหั่นเป็นชิ้น จากนั้นนำพืชที่หั่นมารวมกันและชั่ง ปริมาณ 30 กิโลกรัม
- (2) นำสารเร่ง พด. 7 จำนวน 1 ซอง เทใส่น้ำเปล่าประมาณ 20 – 50 ลิตร (ใช้น้ำแค่พอประมาณขึ้นอยู่กับพืชที่ใช้) จากนั้นคนน้ำกับสารเร่งพด.7 ให้เข้ากัน เพื่อปลูกจุลินทรีย์ในสารเร่งให้ตื่น
- (3) นำพืชที่เตรียมไว้เทใส่ถังหมัก พร้อมทั้งเทกากน้ำตาล 10 กิโลกรัม และน้ำที่ผสมกับสารเร่ง พด.7 ลงไป คนให้เข้ากัน
- (4) จากนั้นปิดฝาถังให้สนิท วางไว้ในที่ร่ม เปิดดูและคนทุก 2 วัน (ถ้าเปิดฝามีกลิ่นไม่ดีให้เติม กากน้ำตาลลงไปเล็กน้อย) จนถึง 14 วัน จากนั้นจึงนำไปใช้ได้

อัตราการใช้

น้ำหมัก 100 มิลลิลิตร : น้ำ 20 ลิตร

การทำฮอโมนไข่

อุปกรณ์ที่ใช้

- (1) ไข่ไก่ เบอร์ 0 จำนวน 3 แผง
- (2) แป้งข้าวหมาก 1 ก้อน
- (3) ยาकुลท์ / บีทาเคน 1 ขวด
- (4) กากน้ำตาล 10 กิโล
- (5) เครื่องปั่น
- (6) ถัง ขนาด 20 ลิตร 1 ถัง

วิธีการทำ

- (1) นำไข่ไก่ จำนวน 3 แผง ปั่นให้ละเอียด แล้วเทใส่ถังหมักขนาด 20 ลิตร
- (2) เติมหากากน้ำตาล 10 กิโลกรัม ยาकुลท์ 1 ขวด และ แป้งข้าวหมาก 1 ก้อน (บิบบ้างให้ละเอียด) ลงในถังหมัก คนให้เข้ากัน

- (3) จากนั้นปิดฝาลังให้สนิท วางไว้ในที่ร่ม เปิดดูและคนทุก 2 วัน (ถ้าเปิดฝามีกลิ่นไม่ดีให้เติมน้ำตาลลงไปเล็กน้อย) จนถึง 14 วัน จากนั้นจึงนำไปใช้ได้
- อัตราการใช้
 ฮอร์โมนไข่ 2 ช้อน : น้ำ 20 ลิตร
- หมายเหตุ : ไม่ควรฉีดพ่นพืชตอนติดดอกจะทำให้ดอกร่วงได้

ภาพที่ 4-23 ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำน้ำหมักไล่แมลงและฮอร์โมนไข่

ภาพที่ 4-24 สนับสนุนกล้าไม้ปลูกฟื้นฟูแหล่งอาหารและยาสมุนไพรในครัวเรือน

ตารางที่ 4-14 รายการเมล็ดพันธุ์พืชและกล้าไม้ที่นำมาสนับสนุนให้ชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้น เพาะและปลูกเพื่อเพิ่มพูนแหล่งอาหาร สมุนไพร และไม้ใช้สอยในชุมชน

ลำดับ	ชนิด	จำนวน (ต้น)
1.	เจียวกู่หลาน	200
2.	ปู่เต่าทิ้งไม้เท้า	100
3.	รางจืดดอกแดง	10
4.	สาคุ	10
5.	ตีนช้างดอย	20
6.	ลิงลาว	200
7.	ชาข้าวหอม	100
8.	น้อยหน่าเครือ	50

4) ติดตามการเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นบริเวณสวนหลังบ้าน พื้นที่การเกษตร และป่าธรรมชาติรอบชุมชน พบว่าชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้นมีการเพาะปลูก ดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนกันเป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้นมีแหล่งอาหาร สมุนไพร และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

ภาพที่ 4-25 การปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเสริมแหล่งอาหารและยาสมุนไพรบ้านห้วยน้ำกั้น

กิจกรรมที่ 2 การขยายผลหลักสูตรท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพสู่พื้นที่อื่น โดยแบ่งเป็นหลักสูตรชุมชน และหลักสูตรโรงเรียน

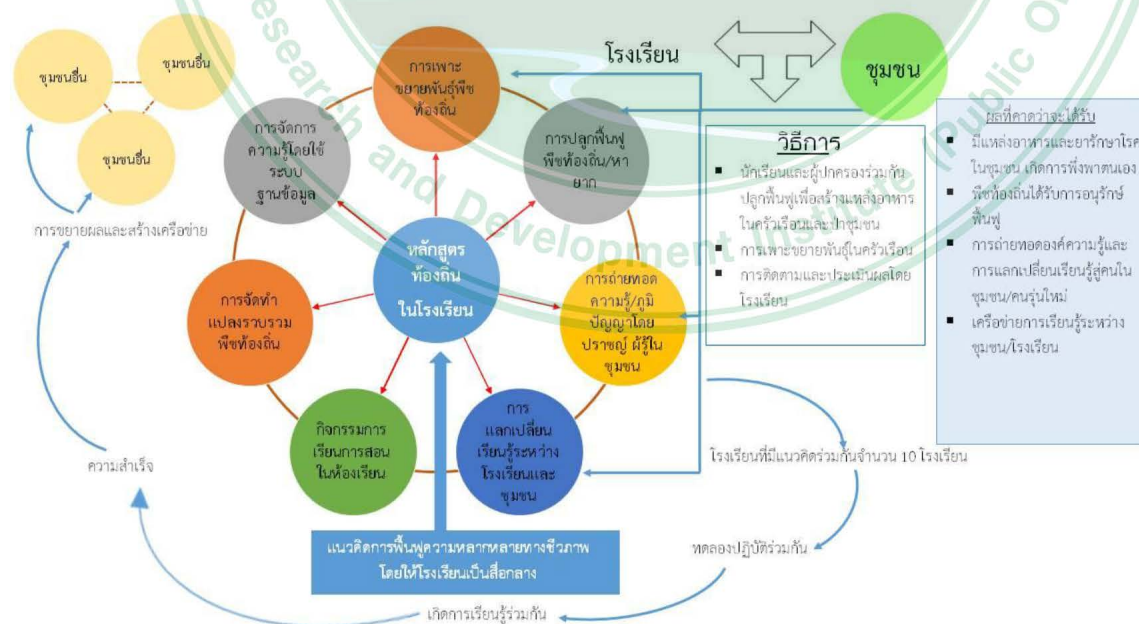
1. พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี (แม่พริก) ตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ดำเนินการร่วมกับโรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริก หมู่ 4 บ้านปางกลาง ตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 2 สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดยหลักสูตรสถานศึกษาใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560

โรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริก มีพันธกิจและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการนำหลักสูตรท้องถิ่นการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพไปใช้ในการเรียนการสอนของนักเรียน ได้แก่ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มียุทธศาสตร์เสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าวไปจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการคู่ขนานในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน รวมถึงมีกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนควบคู่กันไป ปัจจุบันโรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริกมีบุคลากรทางการศึกษา 6 คน และนักเรียนทั้งหมด 25 คน ในแต่ละระดับชั้น มีจำนวนดังนี้

- ประถมศึกษาปีที่ 1 = 3 คน
- ประถมศึกษาปีที่ 2 = 5 คน
- ประถมศึกษาปีที่ 3 = 3 คน
- ประถมศึกษาปีที่ 4 = 4 คน
- ประถมศึกษาปีที่ 5 = 5 คน
- ประถมศึกษาปีที่ 6 = 5 คน

สำหรับกรอบแนวคิดการฟื้นฟูแหล่งอาหารท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน โดยอาศัยโรงเรียนเป็นสื่อกลางแสดงดังภาพที่ 4-26

ภาพที่ 4-26 กรอบแนวคิดการฟื้นฟูแหล่งอาหารท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน โดยอาศัยโรงเรียนเป็นสื่อกลาง

1) หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “การอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น”

(1) ความสำคัญ

ชุมชนบนพื้นที่สูงมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย และได้พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านอาหาร ยารักษาโรค พลังงาน เป็นต้น แต่ในปัจจุบันจากสถานการณ์พืชท้องถิ่นที่เป็นความหลากหลายของธรรมชาติทั้งจากการปลูกเองและที่มีในธรรมชาติได้ลดน้อยลงเนื่องจากการกระทำของมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ มีผลทำให้ชุมชนพึ่งพาแหล่งอาหารและยารักษาโรคจากภายนอก ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเพิ่มมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง ดังนั้นจึงต้องมีการอนุรักษ์ พันธุ์ พืชท้องถิ่นของชุมชน เพื่อไม่ให้พืชท้องถิ่นสูญหายไปจากชุมชน เกิดการพึ่งพาตนเอง โดยกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นจากผู้รู้ชุมชนและโรงเรียน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาพืชท้องถิ่นให้นักเรียน และเป็นการสร้างความตระหนักให้นักเรียนเห็นคุณค่าพืชท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพันธุ์ ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนต่อไป

(2) จุดมุ่งหมาย

(2.1) เพื่อให้นักเรียนมีความรู้และเกิดความตระหนักในความสำคัญของพืชท้องถิ่นนำไปสู่การอนุรักษ์ พันธุ์

(2.2) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพันธุ์องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น

(3) วัตถุประสงค์

(3.1) เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น

(3.2) เพื่อให้นักเรียนมีความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น

(4) เนื้อหาของหลักสูตร ประกอบด้วยเนื้อหา 6 เรื่อง ดังนี้

(4.1) ความสำคัญ ที่มาของการเรียนรู้ ความหมายขององค์ความรู้และภูมิปัญญาและพืชท้องถิ่น ได้แก่ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชพืช พืชให้สีย้อม ฯลฯ

(4.2) องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น (นำผู้รู้จากภายนอกเข้ามาสอน) ช่วงที่ 1

(4.3) การเพาะขยายพันธุ์ การปลูก และการดูแลรักษา

(4.4) องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น (นำผู้รู้จากภายนอกเข้ามาสอน) ช่วงที่ 2

(4.5) การต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากพืชท้องถิ่น (การประยุกต์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์)

(4.6) การคำนวณต้นทุนต่อหน่วยจากการต่อยอดผลิตภัณฑ์พืชท้องถิ่น

(5) เวลาเรียน ภาคการศึกษาที่ 1 เดือนพฤษภาคม-กันยายน ภาคการศึกษาที่ 2 เดือนพฤศจิกายน – มีนาคม

(6) แหล่งการเรียนรู้และสื่อประกอบการเรียน

(6.1) สื่อการสอน ได้แก่ เอกสารประกอบการเรียนรู้และใบความรู้

- (6.2) สื่อดิจิทัล
- (6.3) สื่อจากของจริง
- (6.4) สื่อสิ่งพิมพ์
- (6.5) แปลงรวบรวมพืชท้องถิ่น
- (6.6) ใบงาน
- (6.7) ผู้รู้ในชุมชน
- (6.8) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Pre-test และ Post-test)

(7) การวัดผลประเมินผลการเรียน โดยวิธีการวัดและประเมินผลการเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ประกอบด้วย

- (7.1) แบบประเมินความสามารถในการปฏิบัติงาน (แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน)
- (7.2) แบบประเมินชิ้นงาน/ผลงาน

(8) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร (ป.1-3) และ (ป.4-6) ประกอบด้วยเนื้อหา 6 เรื่อง ดังนี้

ตารางที่ 4-15 หน่วยการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นโรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริก

ชื่อหน่วยการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)		น้ำหนัก คะแนน
		ป.1-3	ป.4-6	
1 ทำความรู้จักพืชท้องถิ่น	- ความสำคัญ ที่มาของการเรียนรู้ ความหมายของพืชท้องถิ่น ได้แก่ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชพืชให้สีย้อม ฯลฯ	2	2	10
2 องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น (ช่วงที่ 1)	- องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นของชุมชนและวิธีการนำไปใช้ประโยชน์	2	2	20
3 การขยายพันธุ์และการปลูก และการ	- ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืช (ความหมาย, ความสำคัญ, ประโยชน์) - การใช้เครื่องมือและอุปกรณ์อื่นๆในการขยายพันธุ์พืช - วิธีการขยายพันธุ์พืช	4	4	20

ชื่อหน่วยการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)		น้ำหนัก คะแนน
		ป.1-3	ป.4-6	
ดูแลรักษา	- วิธีการเพาะขยายพันธุ์พืช - การปลูก การดูแลรักษา พืชท้องถิ่น			
4 องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาการใช้ ประโยชน์จากพืช ท้องถิ่น (ช่วงที่ 2)	- องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นของชุมชนและวิธีการนำไปใช้ประโยชน์	2	2	20
5 การพัฒนาต่อยอด องค์ความรู้และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นจาก พืชท้องถิ่น (การ ประยุกต์เพื่อ นำไปใช้ประโยชน์)	- ความหมายการพัฒนาต่อยอด - ประโยชน์ของการพัฒนาต่อยอด - รูปแบบการพัฒนาต่อยอด - การฝึกปฏิบัติการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากพืชท้องถิ่น	6	10	25
6 การคำนวณต้นทุน ต่อหน่วยจากการ ต่อยอดผลิตภัณฑ์ พืชท้องถิ่น	- ความหมายของต้นทุน - ประโยชน์การคำนวณต้นทุนต่อหน่วย - การคำนวณต้นทุนต่อหน่วยจากการพัฒนาต่อยอด	-	4	5
	-	16	24	100

หมายเหตุ หน่วยการเรียนรู้ ที่ 1-4 จะดำเนินการสอนในภาคการศึกษาที่ 1 และหน่วยการเรียนรู้ ที่ 5-6 จะดำเนินการสอนในภาคการศึกษาที่ 2

(9) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของพืชท้องถิ่น รวมไปถึงมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นในชุมชน

2) กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้

การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่น โดยมีรูปแบบการจัดการถ่ายทอดแบ่งเด็กนักเรียนระดับชั้นเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ ถ่ายทอดความรู้เรื่องพืชผักพื้นบ้านอาหารเป็นยา ที่มีสรรพคุณและให้รสต่างๆ ได้แก่ รสฝาด รสหอมเย็น รสหวาน รสขม รสเผ็ด ร้อน รสมัน โดยได้ให้เด็กๆ วาดภาพชนิดพืชในชุมชนที่ได้รู้จักพร้อมบอกสรรพคุณและรส รวมถึงให้ความรู้เรื่องเห็ดในท้องถิ่น การสังเกตเห็ดพิษ เห็ดกินได้ ประโยชน์ของเห็ด ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นของชุมชน โดยมีนายใจ เชื้อนแก้ว วิทยากรผู้รู้ของชุมชน มาถ่ายทอดความรู้และนำตัวอย่างพืชจริงมาสอนเด็กนักเรียน ทั้งพืชอาหารและพืชสมุนไพร และพืชผักพื้นบ้านอาหารเป็นยา รวมถึงให้ความรู้เรื่องเห็ดในท้องถิ่น และวิธีการเพาะเลี้ยงเห็ดสำหรับกิจกรรมรวมระดับชั้น ได้แก่ การฝึกปฏิบัติการขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยได้ให้ความรู้เรื่องการขยายพันธุ์พืช วิธีการขยายพันธุ์พืชแต่ละวิธี ข้อดี ข้อเสียของแต่ละวิธี และการฝึกปฏิบัติการขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ฝึกปฏิบัติการขยายพันธุ์พืชโดยการเพาะเมล็ด ได้แก่ เมล็ดพริกทองแดงกวาง บวบเหลี่ยมและถั่วพู ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ฝึกปฏิบัติการขยายพันธุ์พืชโดยการปักชำ ได้แก่ ปักชำกิ่งหม่อน กิ่งผักหวานบ้าน เถาเชียงดา และตำลึง ช่วงบ่ายมีกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ การนำพืชท้องถิ่นมาทำขนมและเครื่องดื่ม ได้แก่ วุ้นกะทิใบเตย สาकुเปี้ยกัญชันมะพร้าวอ่อน และน้ำอัญชันมะนาว โดยได้ถ่ายทอดสรรพคุณและวิธีทำให้นักเรียนฝึกปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนั้นได้แนะนำการนำเห็ดมาแปรรูปเป็นขนมและอาหาร ได้แก่ ข้าวเกรียบเห็ด และเห็ดสวรรค์ ที่ทำจากเห็ดนางฟ้า นางรม เป็นต้น และให้เด็กนักเรียนร่วมชิมและรับประทานในช่วงสรุปผลการจัดกิจกรรม ตัวแทนเด็กนักเรียนในแต่ละระดับชั้น ได้เล่าสิ่งที่เรียนมาในกิจกรรมครั้งนี้ โดยได้รับความรู้และรู้จักการนำพืชท้องถิ่นที่มีในชุมชนมาใช้ประโยชน์และจะนำไปถ่ายทอดแก่ผู้ปกครอง และจะฝึกทำขนมจากพืชท้องถิ่นร่วมกับผู้ปกครอง รวมถึงการนำพืชมาขยายพันธุ์เพื่อปลูกใช้ประโยชน์ต่อไป

ก)

ข)

ค)

ง)

จ)

ฉ)

ช)

ซ)

ภาพที่ 4-27 (ก-ซ) กิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น”

กิจกรรมที่ 3 การขยายผลการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นสู่พื้นที่ใหม่ จำนวน 5 พื้นที่ ดังนี้

1. พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยก้งปลา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

สำรวจชนิดพืช องค์ความรู้ ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ในชุมชนและป่ารอบชุมชน หย่อมบ้านหล่อโย หมู่ 19 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย โดยเป็นชุมชนชาติพันธุ์อาข่า และมีผู้รู้ในชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นเป็นคนผู้นำทางสำรวจพืชท้องถิ่นและให้ข้อมูลองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืช ได้แก่ นายขอบิ เชอมีอู่ อดีตผู้นำชุมชน พื้นที่เดินสำรวจ บริเวณชุมชนและป่ารอบชุมชน ระดับความสูงจากน้ำทะเลปานกลาง 900-1,000 เมตร โดยพบการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นของชนเผ่าอาข่า จำนวน 148 ชนิด (ตารางที่ 4-16)

ตารางที่ 4-16 แสดงภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นหย่อมบ้านหล่อโย ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
1	- (หนาด)	สมุนไพร	ใช้ใบผสมข้าวสาร นำมาตำ กินเป็นยาล้างพยาธิ	
2	ชิปู (มะเดื่อ)	อาหาร	- ยอดกินกับน้ำพริก - กินผล	
3	แตมะ (ฝรั่งขึ้นก)	- สมุนไพร - อาหาร	- ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย - กินผล	
4	- (เจตมูลเพลิงขาว)	สมุนไพร	รากนำมาผสมเหล้าขาวหรือ นำมาดองเหล้า ต้มบำรุง กำลัง	
5	งาจังอาแบะ (มะละกอ)	อาหาร	กินผล	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
6	เวอซี (หอมชู)	อาหาร	รากและใบ นำไปประกอบอาหาร	
7	ชีกู (ต้นหอม)	อาหาร	ต้นและใบ นำไปประกอบอาหาร	
8	พะซี (ผักชีฝรั่ง)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
9	ตะกุ่มา (บัวบก)	อาหาร	กินเป็นเครื่องเคียง	
10	ลูปะ (พลู)	สมุนไพร	กินกับหมาก	
11	หน่อเตอ (ถั่วชนิดหนึ่ง)	อาหาร	นำไปประกอบอาหาร	
12	(มะกรูด)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
13	ปอปี (ตะไคร้)	อาหาร	นำไปประกอบอาหาร	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
14	โล๊ะบ่อ (ชา)	- สมุนไพร - อาหาร	ชงดื่ม ยอดอ่อน นำไปประกอบ อาหาร	
15	เยโบ (ลำโพง)	พืชพิษ	ไม้ประดับ ไม้ใช้ประโยชน์	
16	โหม่ชี (มันเทศ)	อาหาร	ยอด และหัวใต้ดิน นำไป ประกอบอาหาร	
17	โอมี่ยะ	อาหาร	ยอดอ่อน นำไปประกอบ อาหาร	
18	ชีซาฮา (พลัม)	อาหาร	กินผลสุก	
19	เมะจือเมะซื่อ (ขมิ้น)	อาหาร	เหง้า นำไปประกอบอาหาร	
20	เปซื่อหล่อจา (ลีลาวดี)	ใช้สอย	ไม้ประดับ	
21	ยาก่า (หนานเฉาเหว่ย)	สมุนไพร	ใบ ต้มน้ำดื่มหรือกินสด แก้ ความดันสูง	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
22	ฉี่ (ชบา)	ใช้สอย	ผล นำไปทำสีย้อมผ้า ให้สี ดำ	
23	จะปะเน้ (พลับพลึงดอก แดง)	สมุนไพร	ใบ นำไปถอนไฟ ตำพอกหรือ ประคบส่วนของร่างกาย ลด อาการบวม	
24	มะหือมะลือ (มะเขือขื่น)	อาหาร	ผล นำไปประกอบอาหาร	
25	อาหือล่อต่อ (บัวตอง)	วัชพืช	ไม้ประดับ	
26	แซะ (มหาหงส์)	ใช้สอย	ดอก มีกลิ่นหอม ทำให้สด ชื่น	
27	อายิปาดอ (สระแหน่)	อาหาร	กินเป็นเครื่องเคียงลาบ	
28	(แก้วมังกร)	อาหาร	ผลสุก ทานเป็นผลไม้	
29	อายิปาจะ (ผักไผ่/ผักแพว)	อาหาร	กินเป็นเครื่องเคียงลาบ	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
30	พะเหาะ (คววดอง)	อาหาร	กินเป็นเครื่องเคียงลาบ	
31	วอเกาะ	อาหาร	กินเป็นเครื่องเคียงน้ำพริก	
32	หลี่ชี (ถั่วฝักยาว)	อาหาร	นำไปประกอบอาหาร	
33	ออปะ (ผักกาด)	อาหาร	นำไปประกอบอาหาร	
34	ผ่อชี (อ้อย)	อาหาร	กินน้ำหวานจากลำต้น	
35	(โกศล)	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
36	อาแบแซะ (มะขาม)	- อาหาร - ใช้สอย	- ฝักและยอดอ่อน นำไปประกอบอาหาร - ลำต้น นำมาทำเชียง ทำฟืน	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
37	ท่อนุ (ชะอม)	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
38	หะเดะเซะ (ปิ้งขาว)	สมุนไพร	ใบและต้น ต้มน้ำอาบ สำหรับผู้หญิงคลอดลูกใหม่	
39	ลิ้นจี่	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
40	อ้ากั้ง (ตองกง)	ใช้สอย	ดอก ใช้ทำไม้กวาด	
41	ฉี่ไซ้ (มะไฟ)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
42	ย้าหมูปู	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
43	กำหล่ายนำโม๊ะ	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
44	กระถิน	อาหาร	- ยอด กินเป็นเครื่องเคียง - เมล็ดทานเล่น	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
45	เหมพี (ข้าป่า)	อาหาร	หน่ออ่อนและเหง้า นำไปประกอบอาหาร	
46	ตะอ่อมโมฉื่อ (มันสำปะหลัง)	อาหาร	- ยอดอ่อน นำไปต้มกินกับน้ำพริก - หัวใต้ดิน เผาหรือต้มกิน	
47	อูจี้ (หญ้าคา)	ใช้สอย	ใบ นำมามุงหลังคา	
48	โยจื่อ (สาบเสือ)	สมุนไพร	ใบ ขยี้ประคบแผล ใช้ห้ามเลือด	
49	ชี่ชะ	สมุนไพร	- ยอดต้มกับสมุนไพรอีกชนิด ต้มแก้ท้องเสีย - ใบ ขยี้ ประคบสะดือ เวลาเจ็บสะดือ	
50	ปาบู	สมุนไพร	เปลือกต้น คั้นน้ำ ทาบริเวณแผล ป้องกันน้ำหนอง	
51	เพะเฉอะ (หางนกยูงฝรั่ง)	อาหาร	เปลือกต้น ขูดผิวแผ่น ส่วนผสมในลาบ	
52	อาบิยาตะ	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
53	ขี้เหล็ก	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
54	ผะขี้พะและ	อาหาร	ผลสุกสีดำ กินเป็นผลไม้ รสชาติอมเปรี้ยวอมหวาน	
55	ยอ (เต่าร้าง)	อาหาร	หน่ออ่อน นำไปประกอบ อาหาร	
56	กาแตะ (สับปะรด)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
57	แฉะมอ (เอื้องหมายนา)	ใช้สอย	พืชพิธีกรรม (ไล่ผี) ใช้ใบเอื้องหมายนา 3 ใบ และ ใบหญ้าคา 3 ใบ	
58	โมชูโมนะ (มันเลียด)	อาหาร	หัวใต้ดินสีน้ำตาลหรือเผือกิน	
59	ชิกาปู้ (เสาวรส)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
60	มะหมี (ขนุน)	อาหาร	- ผลอ่อน นำไปประกอบ อาหาร - ผลสุก กินเป็นผลไม้	
61	ไม้ซ้อเบเตอะ (สาควิลาส)	อาหาร	หัวใต้ดิน เผาหรือต้มกิน	
62	ยากาหน่อ	สมุนไพร	ใบ ตำประคบแผล ทำให้ แผลแห้งไว	
63	อาแหะยะ (กล้วยป่า)	อาหาร	ปลีและหอยกกกล้วย นำไป ประกอบอาหาร	
64	(เดื่อย)	อาหาร		
65	(กะเพราแดง)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
66	(ว่านจ็อก)	สมุนไพร		
67	(ผักชี)	อาหาร	นำไปประกอบอาหาร	
68	(แมงลัก)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
69	สือพู่ (ส้มโอ)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
70	อาเณะ	อาหาร	ผลสุกสีดำ กินเป็นผลไม้ รสหวาน	
71	ห้าคะเน่ (ปึงแดง)	สมุนไพร	ใบและต้น คั้นน้ำอาบ สำหรับผู้หญิงคลอดลูกใหม่	
72	มะเก่อเหอ (ไผ่รวก)	ใช้สอย	ลำ นำไปทำรั้ว ราวตากผ้า	
73	ฉี่สือแนะ (มะนาว)	อาหาร	ผล นำไปประกอบอาหาร	
74	หลู่มะ (หนวดปลาหมึก)	สมุนไพร	ใช้ผสมกับสมุนไพรชนิดอื่น ช่วยประสานกระดูกเวลา กระดูกแตก	
75	อาหล่อ (มะพลอด)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
76	แหลโอ (หนามไขปู)	อาหาร	ผลสุกสีดำ กินเป็นผลไม้ รสชาติอมเปรี้ยวอมหวาน	
77	ดาแยะ (ผักกูด)	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
78	(ชะพลู)	อาหาร	ใบ หั่นซอย เป็นส่วนผสมใน การทำอาหาร (แอ็บปลา)	
79	อาฉีนากือ (หม่อน)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
80	ชิกาปูใหญ่ (สุคนธรส)	อาหาร	ผลอ่อน นำไปประกอบ อาหาร	
81	งาแบงาออ (กล้วยหอม)	อาหาร	ผลสุก รับประทาน	
82	ใบเตย	- สมุนไพร - อาหาร	- นำไปขงต้ม เป็นชา มีกลิ่น หอม - นำไปทำขนม	

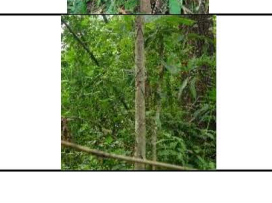
ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
83	หญู่ไค้ (ผักแปม)	อาหาร	ยอดรสขม นำไปประกอบอาหาร	
84	มะยม	อาหาร	ผล รับประทาน ยอดอ่อน เครื่องเคียงกับลาบ	
85	เมียงเมียวนิ (ผักแพรวแดง)	ใช้สอย	นำไปผสมกับฮ่อม ทำสีย้อมผ้า ให้สีดำ	
86	เมียว (ฮ่อม)	- ใช้สอย - สมุนไพร	-นำไปผสมกับผักแพรวแดง ทำสีย้อมผ้า ให้สีดำ -ใช้ใบผสมข้าวสารและเกลือ ตำประคบหัว ช่วยลดไข้	
87	มะเหอ (มะเขือเปราะ)	อาหาร	ผล นำไปประกอบอาหาร	
88	ยาอุณะ (ว่านหอมแดง)	ใช้สอย	หัวใต้ดิน ย้อมสีเปลือกไข่ เทศกาลปีใหม่ ให้สีแดง	
89	สำพี (พริก)		ผล นำไปประกอบอาหาร	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
90	ล่อหลู้ (บานไม่รู้โรย)	ใช้สอย	ดอก ปลูกประดับ	
91	ตะกั่วเหมียะ (โหระพา)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
92	โอซ่าโอชะ (ผักกาดขม)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
93	(กะเพราเขียว)	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
94	เปี้ยฉ่องซ่อมะ	สมุนไพร	ใบมีกลิ่นหอม ใส่ต้มไก่ ต้ม กระดูก	
95	มือเปี้ยะ (ถั่วเหลือง)	อาหาร	เมล็ด นำมาประกอบอาหาร	
96	ซอจิก (ชิง)	อาหาร	เหง้าและใบ นำมาประกอบ อาหาร	
97	ฉี่เรียว (ทับทิม)	อาหาร	ผลสุก นำมากินเป็นผลไม้	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
98	ยาหญ่เนอะ (แป๊ะตำปึง)	สมุนไพร	ใบ นำมาทำยาประคบ บรรเทาอาการปวดเมื่อย กล้ามเนื้อ	
99	คื้อแซอูยี่ (ผักโหม)	อาหาร	ต้นและใบ นำไปประกอบ อาหาร	
100	อิฟู่อาปะ (น้ำเต้า)	ใช้สอย	ผลแก่ นำมาเป็นภาชนะใส่ น้ำดื่ม	
101	เซี่ยหล่ากอ (มะขีอพวง)	อาหาร	ผล นำมาประกอบอาหาร	
102	(หญ้าขัด)	ใช้สอย	ต้น นำมาทำไม้กวาด	
103	ดิมมะ (เผือก)	อาหาร	หัวใต้ดิน นำมาประกอบ อาหาร	
104	อาฉี (ด้ายยาง)	ใช้สอย	ใบ ใช้เป็นภาชนะรองถั่วเน่า	
105	ดมหยื้อ	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้ รสชาติ อมเปรี้ยวอมหวาน	
106	ปายะ (ว่านชนิดหนึ่ง)	สมุนไพร	หัวใต้ดิน ตำประคบแผล ตะปูตำเท้า	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
107	อาช่ายาเด้อ (โกศจุฬา)	สมุนไพร	เคี้ยวใบ แก้ปวดฟัน	
108	ยาหมูนะ (สาบหมา)	สมุนไพร	เคี้ยวใบ แก้ปวดฟัน	
109	ดื้อซี	ใช้สอย	พืชพิธีกรรม	
110	รดถ่อ	สมุนไพร	ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย	
111	ยี่ข่ายั้ง	สมุนไพร	ใบ ขยี้ประคบบวม แก้ปวดบวม	
111	เสี้ยว	อาหาร	ยอด นำมาประกอบอาหาร	
112	อาคือเหม่หล้า	อาหาร	ใบ ใช้เป็นส่วนผสมแอ็บปลา รสชาติเปรี้ยว	
113	พะโล้ (มะกอกป่า)	อาหาร	-ยอด เครื่องเคียงกับลาบ -ผล ใช้ประกอบอาหาร	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
114	แป๊ะเตะแป๊ะเตอะ (ต่างหลวง)	อาหาร	ยอดและดอก นำไป ประกอบอาหาร	
115	ฉี่หีม (ท้อ)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
116	มะโป (ไผ่หอบ)	อาหาร	หน่อ รับประทาน	
117	มะคะลา (ไผ่ข้าวหลาม)	ใช้สอย	ลำ นำไปเผาข้าวหลาม	
118	กล้วยข้าว (กล้วยนวล)	อาหาร	หยวกและปลี นำไป ประกอบอาหาร	
119	ฉี่ห้าหลาย่า (มะเขือขม)	อาหาร	ผล นำไปเป็นส่วนผสมของ น้ำพริก	
120	จอแชลาเมียง (ปิ่นนกลี)	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
121	มะหละ (ไผ่ไร่)	อาหาร	หน่อ รับประทาน	
122	ย่าซ่าก้อโอ๊ะ	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	

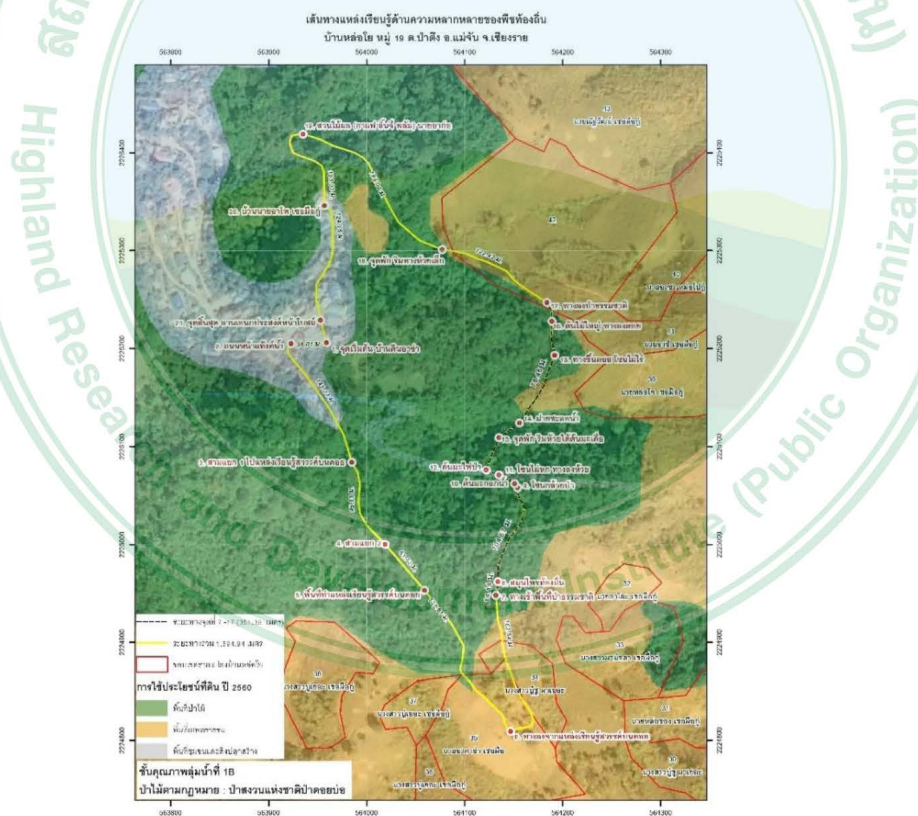
ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
123	ลำแซ่	อาหาร	ยอด นำไปลวกกินกับ น้ำพริก	
124	หยียอ (บุก)	อาหาร	หัวใต้ดิน นำไปประกอบ อาหาร	
125	สูกูมาเซอะ (มะเดื่อ)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
126	โล่ซ้อ	อาหาร	ยอดและผล นำไปประกอบ อาหาร	
127	มะข่า (ไผ่ขางป่า)	-อาหาร -ใช้สอย	หน่อ รับประทาน ใช้ลำ	
128	ยาหยุ (ไผ่ไร่ล่อ)	อาหาร	หน่อ รับประทาน	
129	มิเซมิเตอะ	สมุนไพร	เปลือกต้น นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้หญิงไม่มี ประจำเดือน	
130	ยามาผ่อซี	อาหาร	ใบและต้น ช่างชอบกิน	
131	อะจาบอแล	ใช้สอย	เปลือกต้น ลอกนำมาพันทำ เป็นเชือก	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
132	อ่ำกลีมา	สมุนไพร	ใบ ต้มน้ำอาบแก้คัน	
133	อานูปูแก่	อาหาร	ใบ ใช้เป็นส่วนผสมแฉับปลา รสชาติเปรี้ยว	
134	อาเปื้อะ	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
135	หยี้จ้ง (ผักเหือด)	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
136	เย่อฮาลามา (ค่างควดดำ)	อาหาร	ยอด นำไปประกอบอาหาร	
137	เขอมาปาจา (ส้มกุ้ง)	อาหาร	ก้านใบ นำไปประกอบ อาหาร	
138	จิงจูฉ่าย	อาหาร	ใบและก้านใบ นำไป ประกอบอาหาร	
139	รางจืดดอกม่วง	สมุนไพร	ดอก นำไปทำชา ขับสารพิษ	

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
140	เยอซ่าฮ่อแฮย่ (มะเฟือง)	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้ ยอด นำไปประกอบอาหาร	
141	อายาหลูชี (จะค่าน)	อาหาร	เถา นำไปเป็นส่วนผสมใน แกงแค	
142	มะหลอด	อาหาร	ผลสุก กินเป็นผลไม้	
143	มะเขือเทศ	อาหาร	ผล นำไปประกอบอาหาร	
144	ชะพลู	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
145	เต๋าร้าง	อาหาร	หน่อ นำไปประกอบอาหาร	
146	ขึ้นฉ่าย	อาหาร	ใบ นำไปประกอบอาหาร	
147	กระชายดำ			

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
148	เพกา	อาหาร	ฝักอ่อน น้ำไปประกอบ อาหาร	

พร้อมทั้งได้หารือร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านหล่อโยและผู้นำในการทำแหล่งเรียนรู้สำหรับใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในบริเวณป่ารอบชุมชนบ้านหล่อโย โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยก้างปลา ให้กับคนในชุมชน เด็กนักเรียนและบุคคลภายนอกที่สนใจเข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นชนเผ่าอาข่าบ้านหล่อโย โดยจะนำร่องร่วมกับกลุ่มท่องเที่ยวบ้านหล่อโย พร้อมทั้งได้เดินสำรวจเส้นทางดังกล่าวเป็นเบื้องต้น ระยะทางประมาณ 1.6 กิโลเมตร ทั้งนี้ชุมชนต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนในหมู่บ้านไว้ โดยอยากให้มีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนตามกฎหมาย เพื่อให้ชุมชนจะสามารถเป็นผู้ดูแลและบริหารจัดการป่าภายในชุมชนให้เกิดการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ โดยพื้นที่ป่าชุมชนดังกล่าวอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดอยบ่อ จึงได้วางแผนการเตรียมข้อมูลและประสานกับทางผู้ที่เกี่ยวข้องในการขอขึ้นทะเบียนต่อไป (ภาพที่ 4-28)

ภาพที่ 4-28 เส้นทางแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในบริเวณป่ารอบชุมชนบ้านหล่อโย

2. พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี (บ้านปางชมพู) ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ได้สนับสนุนต้นกล้าพันธุ์ไม้และพันธุ์พืชท้องถิ่นสำหรับนำไปสนับสนุนการปลูกฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านปางชมพู รวม 11 ชนิด 225 ต้น จำนวน 24 ครัวเรือน ดังนี้

1) ไม้รวกดำ	จำนวน	50 ต้น
2) ไม้ซางหม่น	จำนวน	50 ต้น
3) มะปვნ	จำนวน	30 ต้น
4) เพกา	จำนวน	30 ต้น
5) เสี้ยวดอกแด	จำนวน	30 ต้น
6) ตำลึง	จำนวน	50 ต้น
7) แมงลัก	จำนวน	10 ต้น
8) จะค่านจัน	จำนวน	10 ต้น
9) ผักฮาก	จำนวน	10 ต้น
10) ผักฮ้วนหมู	จำนวน	4 ต้น
11) เมล็ดผักหวานป่า	จำนวน	200 เมล็ด

3. พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงผาผึ้ง-ศรีคีรีรักษ์ (บ้านผาผึ้ง) อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก

ดำเนินการวิเคราะห์พื้นที่และความพร้อมของชุมชนบ้านผาผึ้ง ในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น โดยมีเกษตรกรนาร่องที่สนใจร่วมกิจกรรมจำนวน 8 ราย ประกอบด้วย

- 1) นางสาว วังคานศิริ
- 2) นางเรีย สิริวันทนี
- 3) นางข้า ทิศกุลสว่าง
- 4) นายยงยุทธ สว่างรุ่งโรจน์
- 5) นายมะ สว่างยอดฟ้าดิน
- 6) นายบ้อง แซ่ว่าง
- 7) นายเฉ่ง แซ่ว่าง
- 8) นายสมชาย สว่างรุ่งเรืองกุล

โดยมีแผนการดำเนินงานประกอบด้วย 1) การสำรวจความหลากหลายของพืชท้องถิ่นและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของชุมชน 2) การศึกษาดูงานชุมชนตัวอย่างเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่น 3) การเพาะขยายพันธุ์ และการปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเสริมแหล่งอาหาร สมุนไพร และใช้สอย ในระดับครัวเรือน และพื้นที่เกษตร โดยมีผลการดำเนินงาน สรุปดังนี้

การสำรวจพืชท้องถิ่นที่ชุมชนมีการนำมาใช้ประโยชน์ โดยพบจำนวน 128 ชนิด แบ่งเป็นพืชที่พบตามครัวเรือน และพื้นที่ป่ารอบชุมชนจำนวน 95 และ 33 ชนิด ตามลำดับ ดังนี้

1) การสำรวจความหลากหลายของพืชท้องถิ่นและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของชุมชน

1.1) พืชท้องถิ่นที่พบภายในชุมชน

1) อ้อยดำ	2) ผักปลั่งแดง	3) อัญชัน	4) พลับพลึง
5) หนานเฉาเหว่ย	6) ฝ้ายแป้ง	7) ไพล	8) ยี่ห่วย
9) มะเขือเปราะ	10) กะเพรา	11) เนียมหูเสือ	12) ว่านทองใบม่วง
13) ผักแพรวแดง	14) ก้ามปูหลุด	15) ป่านรามิ	16) ผักเผ็ด
17) ว่านกาบหอย	18) ยาสูบ	19) ตะไคร้	20) ข้า
21) ผักกาดม้ง	22) ชะอม	23) ผักชี	24) ผักชีฝรั่ง
25) ขมิ้น	26) ผักแพรวแดง	27) ผักไผ่	28) เตยหอม
29) กล้วยเอนยัด	30) มะเขือขมแบบกลีบ	31) มะเขือขมแบบยาว	32) ข้าวเสียว
33) ว่านนํ้าเล็ก	34) ว่านนํ้า	35) โสมคน	36) จักรนารายณ์
37) พริกไทย	38) มะยม	39) มะขาม	40) เนียมดง
41) จิงจูฉ่ำ	42) ข้าวจ๊ว	43) พักทอง	44) บุก
45) มันมือเสือ	46) ละหุ่งแดง	47) ป้างแดง	48) อ้อย
49) อังกาบหนู	50) เหา่เขียง	51) หอมแดง	52) แก้วฮวยป่า
53) ผักไผ่นํ้า	54) ว่านหางจระเข้	55) ผักหวานป่า	56) ชะขิง
57) ชีต้อ	58) คาวตอง	59) ควาตายหงายเป็น	60) โหล่ดู
61) หมากผู้หมากเมีย	62) กล้วยรีแพร์	63) ขมิ้น	64) ผือก
65) ผักแปม	66) มันสำปะหลัง	67) รวงจืดม่วง	68) ตำลึง
69) ขนุน	70) ฝรั่งขึ้นก	71) มะม่วง	72) ตะขบป่า
73) แสยก	74) เควทูกสเบอร์รี่	75) ฝาง	76) บวบหอม
77) ซาโยเต้	78) มะแว้งต้น	79) มะระขึ้นก	80) พุทธรักษา
81) ไพลดำ	82) นํ้าเต้า	83) แตงม้ง	84) กล้วยนํ้าว่า
85) สะเดา	86) กระเจี๊ยบแดง	87) ทุเรียนเทศ	88) ลำไย
89) มะพร้าว	90) มะไฟ	91) ไม้	92) น้อยหน้า
93) ละมุด	94) หางไหล	95) เทียนบ้าน	

1.2) พรรณพืชที่พบบริเวณพื้นที่ป่ารอบชุมชน

1) ว่านกับแรด	2) มะกล่ำต้น	3) สะบ้าหลวง	4) กล้วยาลิเภา
5) หัวข้าวเย็น	6) เพี้ยกระทิง	7) ข้าวก่า	8) ม่าจี้ว
9) กล้วยรีแพร์	10) ค้อ	11) หัสคุณ	12) สีสันคนทา
13) รวงจืดม่วง	14) กล้วยป่า	15) ซ้อ	16) ดู่ดอง
17) ส้มป่อย	18) จ๊ว	19) ไม้หก	20) ไม้เหลียง
21) มะขามแป	22) เอนอ้า	23) ตำว	24) สาบแร้งสาบกา
25) กระแตไต่ไม้	26) คล้า	27) ต้างหลวง	28) อินทนิล
29) ประดู่	30) แตง	31) ก่อเดือย	32) ทะโล้
33) กล้วยฤๅษี			

ภาพที่ 4-29 การสำรวจพรรณพืชในพื้นที่ภายในชุมชนและป่ารอบชุมชนบ้านผาผึ้ง

2) นำสมาชิกจากบ้านผาผึ้งจำนวน 2 ราย (นายพิทักษ์ และนางสี วงศ์วานศิริ) ไปแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นบริเวณรอบครัวเรือนภายในชุมชนบ้านปากกล้วย โดยพืชท้องถิ่นที่พบส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพืชอาหารและสมุนไพรที่ใช้ในการต้มไก่ของชนเผ่าม้ง ซึ่งพบว่าบางชนิดมีการเรียกชื่อในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไปรวมทั้งมีการใช้ประโยชน์ที่ไม่เหมือนกันด้วย ดังนั้น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นร่วมกันในครั้งนี้ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มแต่ละชุมชนได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นที่สูงเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 4-30 การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นระหว่างบ้านผาผึ้งและบ้านปากกล้วยพัฒนา

4. พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่เฉพาะป่าเถื่อนใหม่ (บ้านสามหมื่น) อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

1) คัดเลือกชุมชนในหมู่บ้านสามหมื่น ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง จ. เชียงใหม่ เป็นพื้นที่นำร่องดำเนินงานวิจัยร่วมกับชุมชน และโรงเรียนดชด. เบญจมา 1 โดยสมาชิกชุมชน ประกอบด้วยชนเผ่าลีซู และจีนฮ้อ ซึ่งยังมีผู้รู้และมีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรในการรักษาสุขภาพ แต่ปัจจุบันพืชท้องถิ่นหลายชนิดเริ่มลดน้อยหรือสูญหายไปจากชุมชน รวมทั้งขาดการสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งคณะครูโรงเรียนดชด. เบญจมา 1 และชุมชนบ้านสามหมื่น มีเป้าหมายที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) เพื่ออนุรักษ์ พันธุ์ และต่อยอดการใช้ประโยชน์พืชพรรณท้องถิ่นในชุมชน ดังนั้นจึงวางแผนการดำเนินงานร่วมกันดังนี้

- (1) การรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นทั้งด้านอาหาร สมุนไพร และใช้สอย รวมทั้งสำรวจความหลากหลายของพืชท้องถิ่น ของชุมชนบ้านสามหมื่น
- (2) การสร้างโรงเรียนเพาะขยายพันธุ์พืชและแปลงรวบรวมพันธุกรรมพืชท้องถิ่น ร่วมกับโรงเรียนดชด. เบญจมา 1
- (3) การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเพาะขยายพันธุ์พืชให้กับนักเรียน และสมาชิกชุมชนที่สนใจ
- (4) การให้ความรู้ด้านสรรพคุณและการใช้ประโยชน์พืชในท้องถิ่น ทั้งจากผู้รู้ในชุมชนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ภายนอกชุมชน
- (5) การสนับสนุนและรณรงค์ปลูกพันธุ์พืชท้องถิ่นทั้งในระดับครัวเรือนและเสริมป่ารอบชุมชน
- (6) การพัฒนาต่อยอดการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นเด่นๆ ของชุมชน เช่น ตะไคร้ต้น เพื่อการใช้ประโยชน์ระดับครัวเรือน หรือสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกชุมชน

2) สำรวจความหลากหลายของพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์รอบชุมชน ร่วมกับผู้รู้ด้านพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ได้แก่ นายหวังซัง หวังจำ นางจันทร์ศรี อภินันท์ และ นายนรินทร์ ยี่ป่า พบพืชอาหารและสมุนไพรท้องถิ่นที่สำคัญ จำนวน 90 ชนิด เช่น ใบเชียง ขางซื่อ (ตีนช้างดอย) วิชื้อหล่อ (หอมไก่) กวาเผ่า (ขาไก่ดำ) ชูหะ (ปารามิ) ไอ (โกศจุฬาลำพา) ดังกุก โยโม่วเผ่า ชุยเชียง (เทียนตักแต่น) หยั่งเชิง (โสมไทย) จูจื่อไฉ่ ชูชูลี (ตะไคร้ต้น) หญ้าถอดปล้อง กำลังเสือโคร่ง และว่านน้ำ เป็นต้น สำหรับชนิดพืชที่ชุมชนต้องการปลูกพันธุ์เพื่อเสริมแหล่งอาหารในป่ารอบชุมชน ได้แก่ ตาว หวาย เต่าร้าง ตีนช้างดอย และพืชท้องถิ่นที่มีปริมาณมากในพื้นที่ ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ตะไคร้ต้น หญ้าถอดปล้อง และกำลังเสือโคร่ง

ตารางที่ 4-17 ความหลากหลายของพืชท้องถิ่นและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านสามหมื่น

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
1		ฮะยะจือโต	ราก ใช้ต้มไก่ บำรุงกำลัง	
2		อะปาแหล่จ๊ะ	ลักษณะ ใบยาวขอบใบหยัก ใบ ใช้ประคบประสาน กระดูกหัก	
3		แหล่เหมีย ชูจื่อ	ยอดอ่อนใช้ขยี้ใส่แผลสดช่วย ในการสมานแผล	
4	ว่านพร้าว	ชื่อเผียะชื่อ เตะ	เหง้ามีรสเผ็ด ชุ่ม เป็นยาร้อน เล็กน้อย มีพิษเล็กน้อย ออกฤทธิ์ต่อตับและไต ใช้ เป็นยาแก้กระษัย ขับลมขึ้น	
5		หย่าจาจื่อ	กินผล	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
6		อะนาซ้างะ	ลักษณะใบ คล้ายใบสมอ ใบใช้เข้ายาอบตัว แก้หน้ามืด ตาลาย วิงเวียนศีรษะ	
7		ชื่อเผียะ แหยะแหละ	ต้มน้ำดื่มช่วยลดความดัน	
8		ชื่อเผียะลูลู	ใบ ใช้ตำลงไฟประคบเท้าที่ ปวดช่วยลดอาการปวดหรือ บวม	
9	เอื้องหมาย นา	ฮามามาซอจี	รากนำมาดองกับเหล้าดื่ม เป็นยาบำรุงกำลัง	
10	บอระเพ็ด พุงช้าง		หัว ดอกเหล้ากินขับเสมหะ บำรุงกำลัง	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
11	บุก	โทยะ	ใช้เป็นอาหารสำหรับผู้ป่วย โรคเบาหวานและผู้ป่วย โรคไขมันในเลือดสูง ห้วทำแป้งนำมาทำ	
12		ชื่อเผียะห ล่ากะ	เปลือกต้นใช้ต้มน้ำดื่มรักษา โรคกระเพาะ	
13		ชื่อเผียะฉู่ เจียะ	ลักษณะใบคล้ายใบ มะกอกป่า ใบมีกลิ่นเหม็นฉุน ใช้ในการเข้ายาอบตัวรักษา อาการหน้ามืด ตาลาย	
14		จากหนูจากกะ	ใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการเจ็บ หลัง เจ็บเอว	
15	หญ้าม้า	อะหมุ่ซี	ลักษณะคล้ายหญ้ารังแร้ง ใบหญ้าใช้ใบจำนวน 7 ใบ ขยี้ใส่แผลสด ช่วยสมานแผล	
16	หางหมา	อะหนามี่	ต้น ใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการ ปวดตามร่างกาย	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
17	จำปาป่า	ยาก่ำมาจือ	ใช้เนื้อไม้สำหรับสร้างบ้านเรือน	
18	หนามไขกุ่ม	ซู่ปูจือ	ลักษณะผล มีสีแดง ผลสุกกินได้ ใบใช้เข้ายา อบตัว	
19	เอนอ้า	อะหมีและและปู	รากใช้ต้มน้ำดื่มรักษาอาการปวดท้องประจำเดือน	
20	มะเดื่อ	คือสือกัต	ใบใช้เข้ายา รักษาอาการกระตุกหัก	
21	เดื่อเครือ	กือสือจ๊ะ	ช่วยบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย เป็นยาอายุวัฒนะ	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
22		ลูจื่อสี	ผลใช้เคี้ยวกับหมาก	
23		ละคืออีหนิ	ลักษณะดอกมีสีขาว เปลือกต้นมีคุณสมบัติเป็น ยารักษาตาเอาน้ำใช้แทน กาวในการดักนก	
24		ฉู้ติ่ม	ลักษณะเป็นพืชเถาเลื้อยมี หนามเปลือกใช้ต้มรวมกับ สมุนไพรอื่น อีก 5 ชนิด ช่วยขับเลือด/ทำให้แท้ง	
25	แอปเปิ้ลป่า	จาจื่อซี	ผลดิบ เป็นผลไม้ รับประทานสด หรือนำมา ดอง	

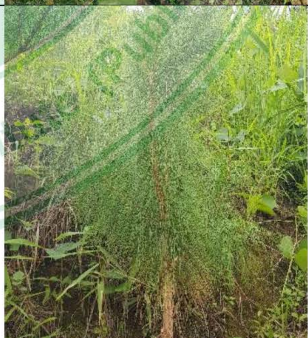
ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
26	มะขามแปร	ชื่อเผี้ยนะปู	ใช้เข้ายา อบตัว (เข้ายา 40 ชนิด)	
27	มะตันขอ	พะทรี	ผลสุกมีสีเหลืองกินได้	
28	มณฑาดอย	ยากะมาซื่อ	ใช้ไม้	
29	มะเขือหนู	อะผีฟู้	กินไม่ได้	

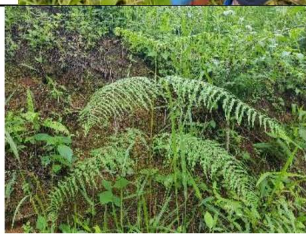
ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
30	อบเชย	แลเผียะเซี่ยะ	เปลือกต้นนำไปทำรูป	
31	ใบผีเสื้อ ม่วง	อะหมุตตูลี		
32	เลี่ยน		ต้นมีรสขมเมา สรรพคุณเป็น ยาอายุวัฒนะ และบำรุง ร่างกายให้แข็งแรง	
33		ชื่อจาง้อ	ลักษณะผลคล้ายเลี่ยน	
34	ตะไคร้ตัน	ชู่ชู่จ้อ	ผลแห้งของตะไคร้ตันนิยมใช้ เป็นเครื่องเทศ ราก แก่นลำต้น ดอก และ ผลแห้ง นำมาสกัดน้ำมัน หอมระเหย	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
35	กล้วยป่า	ยามากูถุ	หัวปลี และเนื้อในลำต้น นำมารับประทานเป็นอาหาร	
36		โทยาเหยะ แหละ (บุกไม่มีหัว)	ทั้งต้นนำมาต้มเป็นอาหาร สัตว์ (หมู)	
37	หญ้า คออ่อน	โหมะพะพะ	ยอดอ่อนกินกับลาบ	
38	มะแว้งนก	อีหู่	ลักษณะท้องใบสีม่วง ยอดต้มจืดหรือทำต้มซุบให้ สตรีอยู่เดือน ช่วยให้ร่างกาย เย็น	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
39	หญ้าคา	ซี	รากต้มน้ำดื่มแก้ปวด	
40		นุปะปู้	ลักษณะคล้ายผักปลาบ ยอดอ่อนใช้จิ้มกินกับน้ำพริก หรือกินก้าน (ก้านมีรส เปรี้ยว)	
41		ฮีจื่อนี่ปู้	ใช้ทำไม้กวาด หน่ออ่อนกินได้	
42	แคหางค่าง	แกหม่อมะก๊ะ	ดอก ลวกจิ้มกินกับน้ำพริก	
43		ไก่อ	เปลือกนำมาทำรูป	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
44	ส้มกุ่ม	ซวูปาปู	ผลมีลักษณะเป็นพวงมี รสเปรี้ยว ยอดอ่อนใช้จิ้มกินกับน้ำพริก	
45	กล้วยฤๅษี	แฮมุดจื่อ	ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ ใช้เป็นต้นตอเปลี่ยนยอดพลับ	
46		อะหมู่ตู่จี้	ลักษณะต้นเหลี่ยม เป็นพืชมีพิษกินแล้วตาย	
47		ซูแมจื่อ	ลักษณะยอดเป็นสีแดง ต้นใช้ทำฟืน	
48		หยะตี่ดี	ลักษณะคล้ายหญ้าค่ออ่อน ใบนำมาตำใช้ทารักษาอาการ ผด ผื่น คัน	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
49	มะแว้งนก ใบเขียว	อีหู่	ยอดใช้จิ้มกินกับน้ำพริก ห้ามสตรีอยู่เดือนกิน	
50	สาบหมา	กุ่ม่าหมูปู	รากใช้ต้มดื่มรักษาอาการ เหน็บชา (เข้ายา 7 อย่าง)	
51		กะหลูจื่อ	ลักษณะใบมีสีแดง ต้นใช้ทำฟัน	
52	สนสามใบ	ชื้อบูจื่อ	ใช้เข้ายาอบตัว รักษาอาการ วิงเวียนศีรษะ	
53	ปั้งแดง	เพสียขว่าลา	เข้ายาอบตัว	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
54		และข่าจ๊ะ	ลักษณะเป็นเถามีหนาม (ไม่ใช่ประโยชน์)	
55		และข่าชี อจื้อ	(ไม่ใช่ประโยชน์)	
56		และข่าดา มา	(ไม่ใช่ประโยชน์)	
57	ซีกาเครือ	อะลูซื่อสี	นกชอบกิน	
58	ผักกูดใหญ่	ดาหู่	ใบนำไปรองเล้าไก่	

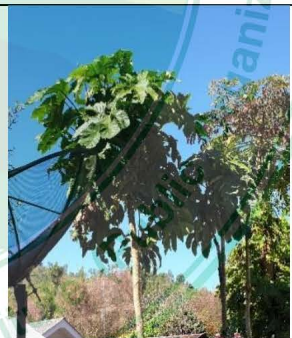
ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
59	บัวตอง	ป๊ะจือสือหวี	เป็นไม้ประดับ	
60	สลัดป่า	วสุกุก	คุณสมบัติ มียาง	
61	ต้นข้าว ลิปสติก	แหละดีจำซื่อ	ลักษณะคล้ายมะยม	
62	เผือกป่า	บิกุก		
63	ขมิ้นป่า	กระเจียว		
64	หางไหล	จ้าวฉื่อจา	ใช้เบื่อปลา	

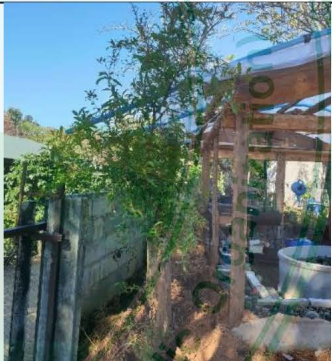
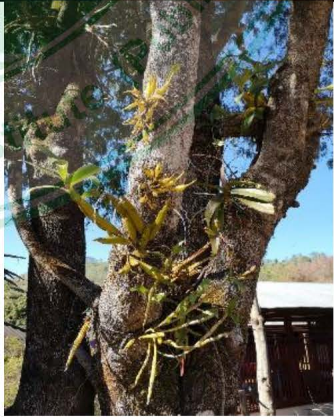
ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
65		อะพีนอ เนอะ	ลักษณะผลมีสีเหลืองไข่ปูเป็น พวง ใช้กินผลสุก	
66	ดอกต่างป่า	เหมียะปู้	ดอกอ่อน ลวก นึ่ง จิ้มน้ำพริก	
67	ขมิ้นตัน		ลำต้น ต้มน้ำดื่มช่วยแก้ไข้	
68		หวาย	หน่ออ่อนรับประทานเป็น อาหาร ลำไใช้ทำเป็นเครื่องจัก สาน เช่น ตะกร้า ซองใส่มีด	
69		ไผ่ตง	หน่อรับประทานเป็นอาหาร ลำต้นใช้ทำเสาโรงเรือน	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
70		โขเซียง	บำรุงเลือด แก้เวียนหัว บำรุงร่างกาย นำมาตุ๋นผสมกับไข่เลือดหมู	
71	หอมไก่	วีชื่อหล่อ	ช่วยสมานแผล โดยตากแห้งแล้วบดให้ละเอียด รากนำมาทำเป็นยาตอง	
72	ตีนฮังดอย	สือเหยยือสือวา	เหง้า ใช้ใส่บาดแผลสด ช่วยห้ามเลือด ต้มน้ำดื่มบำรุงกำลัง	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
73	ผักปลิงแดง	ซางฉี่	ต้มรับประทานเป็นอาหาร แก้ไข้ใน	
74	ชาไก่ดำ	กวาเฒ่า	เป็นยาสมานแผล สามารถ รักษากระดูกหัก	
75		ไอเถาะ	ใช้ราก ลำต้น ดอกเหล้า แก้ว ไข้ใน ปวดเมื่อย ปวดกระดูก	
76		ซูหมะ	นำใบมาต้มน้ำดื่มหรือนำใบ มาบดละเอียดคั้นกับไข่ ช่วย บำรุงร่างกายสำหรับสตรีมี บุตรยาก ประจำเดือนมาไม่ ปกติ	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
77		โย้วโม่วเฒ่า	มีรสหวาน บำรุงร่างกาย แก้ อ่อนเพลีย	
78		ตั้งกู่ย	รากต้มน้ำ บำรุงเลือด	
79	โกฐจุฬาลำ พา	ไอ้	ใบมีกลิ่น นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ ความดัน โลหิตสูง อุดจุมูก เลือดกำเดาไหล	
80	มะแฟน	มะเต้	ยอดกินกับลาบ	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
81	มะเขือขม	ฟูชีโอโล่ว	ผล ลวกจิ้ม น้ำพริก หรือนำมาแกง	
82		ขุยเซียง	กินได้ทั้งต้น นำมาต้ม ตุ่น มีรสหวาน	
83	ตำลึงหลวง	เพาพุง	ดอก ลวก นึ่ง จิ้ม น้ำพริก	
84	เพกา	เหล้าหว้าซัง เตาเป่า	เปลือกของลำต้น นำมาดองเหล้า บำรุงกำลัง หรืออบให้ละเอียดพอกกระดูกหัก	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
85		จูจื่อไฉ่	แก้ผดผื่น คัน หรือเป็นแผล พุพอง	
86	โสมไทย	หยั่งเชิง	รากนำมาต้มน้ำ บำรุงกำลัง	
87	ทับทิม		เปลือกต้นและเปลือกผล นำมาต้มน้ำดื่ม บำรุงร่างกาย	
88	กล้วยไม้	ฉื่อโจ่ว	ลำลูกกล้วย นำมาตำพอกแก้ กระดูกหัก	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ/ การใช้ประโยชน์	รูปภาพ
89	หม่อน	ส่วยซัง	บำรุงร่างกายสำหรับสตรี	
90	บักวีท	เฉ่า	เมล็ดเป็นแป้ง ไม่มีรสชาติ นำมาทำขนม	

ภาพที่ 4-31 การสำรวจความหลากหลายของพืชอาหารและสมุนไพรท้องถิ่นบริเวณชุมชน ร่วมกับผู้รู้บ้านสามหมื่น อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

5. พื้นที่โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านขุนก้อง และ บ้านหลวงใหม่ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

1) ร่วมกับชาวบ้าน คุณครู และผู้นำชุมชนบ้านหลวงใหม่ บ้านขุนก้อง สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณพืชและการใช้ประโยชน์ในชุมชน โดยการเดินสำรวจบริเวณป่าธรรมชาติที่ชุมชนมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ ซึ่งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง แต่ชุมชนได้รับอนุญาตให้มีการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ เป็นระยะทางประมาณ 4.5 กิโลเมตร มีระบบนิเวศทั่วไปเป็นป่าเต็งรัง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 450 เมตร ชุมชนมีการทำฝายชะลอน้ำหลายจุดเพื่ออนุรักษ์ป่าไว้เป็นแหล่งต้นน้ำ และจากการสำรวจพบพืชที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์เป็นอาหารและสมุนไพร ทั้งหมด 47 ชนิด (ตารางที่ 4-18)

ตารางที่ 4-18 รายชื่อพันธุ์ไม้และการใช้ประโยชน์ที่สำรวจพบบริเวณป่าธรรมชาติบ้านขุนก้อง

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อไทย	รูปภาพ	สรรพคุณ/การใช้ประโยชน์
1. พะตองแต๊ะ	ตองแตก		ราก นำมาต้มน้ำดื่มแก้เจ็บเข่า เจ็บเอว
2. เถอดูกลี	สลัดได		ทั้งต้น นำมาใช้เปื้อปลา
3. คำปวอย	ขางปอย		ใบ นำมาแช่น้ำร่วมกับเม็ดข้าวจ้าว แก้เจ็บปาก
4. ขว๊ะ (ขาว)	เปลาหลวง		ทั้งต้น นำมาต้มน้ำสำหรับผู้หญิงที่อยู๋เดือน
5. สาบเสือ	สาบเสือ		ใบ ใช้ตำพอกแผลช่วยห้ามเลือด
6. หมั่งฮ่อง	สบู่ดำ		ยอดอ่อน นำมารับประทานเป็นผักจิ้มกับน้ำพริก
7.	เพกา		ฝัก นำมารับประทานกับลาบ
8. นางไข่คาง	สะพานกัน		ทั้งต้น นำมาแช่น้ำกับเม็ดข้าวจ้าวและดอกคำป้อมแก้เจ็บเอว

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อไทย	รูปภาพ	สรรพคุณ/การใช้ประโยชน์
9. ปะหญู	คุณ		เปลือกไม้ นำมาต้มกับเม็ดข้าวเปลือกต้มแก่ เจ็บแหวและรักษาโรคริดสีดวง
10. ใผ่หก	ใผ่หก		หน่อ นำมารับประทาน, ลำ นำมาทำเสาบ้าน และหาตัวรถด่วนนำมารับประทาน
11. กุหล้าง	ต้างหลวง		ดอก นำมารับประทาน
12. โฉ้งคู่	เพี้ยฟ้าน		ยอด นำมารับประทานกับลาบ
13. ชั่งกล่า	รางจืด (ดอกม่วง)		ทั้งต้น นำมาต้มดื่มล้างสารพิษ
14.	พุดป่า/พริก นายพราน		
15. บัวบก	ใบบัวบก		ใบ กินเป็นผักแกัร้อนใน ร้อนคอ
16. พุแห้วแทน	กระเจียวขาว		ดอก นำมารับประทานเป็นผักจิ้มกับน้ำพริก
17. เซคี	ดาดตะกั่วเถา		ใบ เอาไปลนไฟนำมาประกบข้อเท้า ข้อแขน แก้ปวดข้อ
18. ใผ่ไร่	ใผ่ไร่		หน่อ นำมารับประทาน
19.	หญ้าลิเภา		ยอด นำมากินเป็นอาหาร
20. โปะะหว่อตู้	Amomum sp.		หน่อ และ ลำต้น รับประทานได้

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อไทย	รูปภาพ	สรรพคุณ/การใช้ประโยชน์
21. ยวาชุ่ยโยะ	ผักหนาม		หน่อ นำมารับประทานเป็นอาหาร
22. เกียวบอง	บุก		หัวใต้ดิน นำมารับประทาน
23.	มะแฟนป่า		ผล รับประทานเป็นผลไม้
24.	พระเจ้าห้าพระองค์		
25. โปะฉ้าย	Boesenbergia		เหง้า ต้มกินกับหน่อไม้
26.	เฟิร์นก้านดำแบบขึ้นกับหิน		ใบ นำไปประกอบอาหาร ร่วมกับผักกูด ผักหนาม และลิงลาว
27.	เฟิร์นก้านดำแบบขึ้นกับดิน		ก้าน สำหรับคนที่เจาะหูใหม่นำมาเสียบใส่หู
28. แหน่	มันกินหัว		หัวใต้ดิน นำมารับประทานแทนข้าว
29. กู๋	มะเดื่อหลวง		ผล รับประทานเป็นผลไม้ ยอดอ่อน นำมากินเป็นผักจิ้มน้ำพริก
30.	ผักกูด		ยอดอ่อน นำมาประกอบอาหารต่างๆ
31. ตะฉั่ว	มะป่วน		ผล รับประทานเป็นผลไม้

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อไทย	รูปภาพ	สรรพคุณ/การใช้ประโยชน์
32. ตุ๊กตาทอง	ดอกก้าน		ทั้งก้าน นำไปประกอบอาหาร
33. ช่างผาแอ	บอนส้ม		ทั้งก้าน นำไปประกอบอาหาร ร่วมกับดอกก้าน
34. กว้ายคลี	กลอย		หัวใต้ดิน รับประทานแทนข้าว
35. ฉ่องส้าว			ทั้งต้น นำไปต้มน้ำ แล้วนำมาสระผมช่วยบำรุงผมและหนังศีรษะ
36. ไรคำ			
37. เสงลาวตู๋			ยอดอ่อน นำมาลวกจิ้มกินกับน้ำพริก
38. ป่องไถ่คี	หนองตายอยาก		ราก ใบ นำมาใช้เบื่อปลา
39.	จ๊ว		ดอก นำมาประกอบอาหาร

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อไทย	รูปภาพ	สรรพคุณ/การใช้ประโยชน์
40.	ส้มเสี้ยว		ดอก นำมาประกอบอาหาร หรือกินกับน้ำพริก
41. ยาแก้คัน เดียว	ยาแก้คันเดียว		ใบ ต้ม นำมาดื่มช่วยลดความดัน ลดน้ำตาลในเลือด แก้ไอ แก้หวัด
42.	มะหลอด		ผลสุก นำมารับประทานเป็นผลไม้
43.	ระย่อม		ราก นำไปเบื่อปลา
44. นางลาว	ลิงลาว		ดอก นำไปประกอบอาหาร
45.	พ้อคำติเมีย		ใบ นำไปประกอบอาหาร
46. กวางที เปี้ยก	กวางทีแฉะ		ทั้งต้น นำไปต้มน้ำหรือดองเหล้าช่วยกำรุงกำลัง
47. พูว่องคู			เหง้าใต้ดิน นำมาตำพอกแผล ทำให้แผลแห้งงา

นายหวัน พุทธหวัน อายุ 51 ปี

นายมา เมืองใจ อายุ 60 ปี

นายแก้ว พุทธหวัน อายุ 51 ปี

ภาพที่ 4-32 ผู้รู้ด้านพืชท้องถิ่น บ้านขุนกอง

กิจกรรมที่ 4 การประเมินมูลค่าจากการอนุรักษ์ พันธุ์พืชท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

1. พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง (บ้านป่าแป๋) อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทำการเก็บข้อมูลการประเมินมูลค่าจากการอนุรักษ์ พันธุ์พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน โดยวิธีการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลการนำพืชท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ จากการสุ่มตัวอย่างสมาชิกในชุมชนจำนวน 20 ราย พบว่า ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายนถึงสิงหาคม 2562 มีการนำพืชท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารจำนวน 97 ชนิด ปริมาณ 414.33 กิโลกรัม (ตารางที่ 4-9, ภาพที่ 4-33) โดยชนิดพืชที่มีปริมาณการนำมาใช้มากที่สุด คือ ผักกาด หน่อไม้ ผักกูด มะเขือยาว และขนุน ตามลำดับ

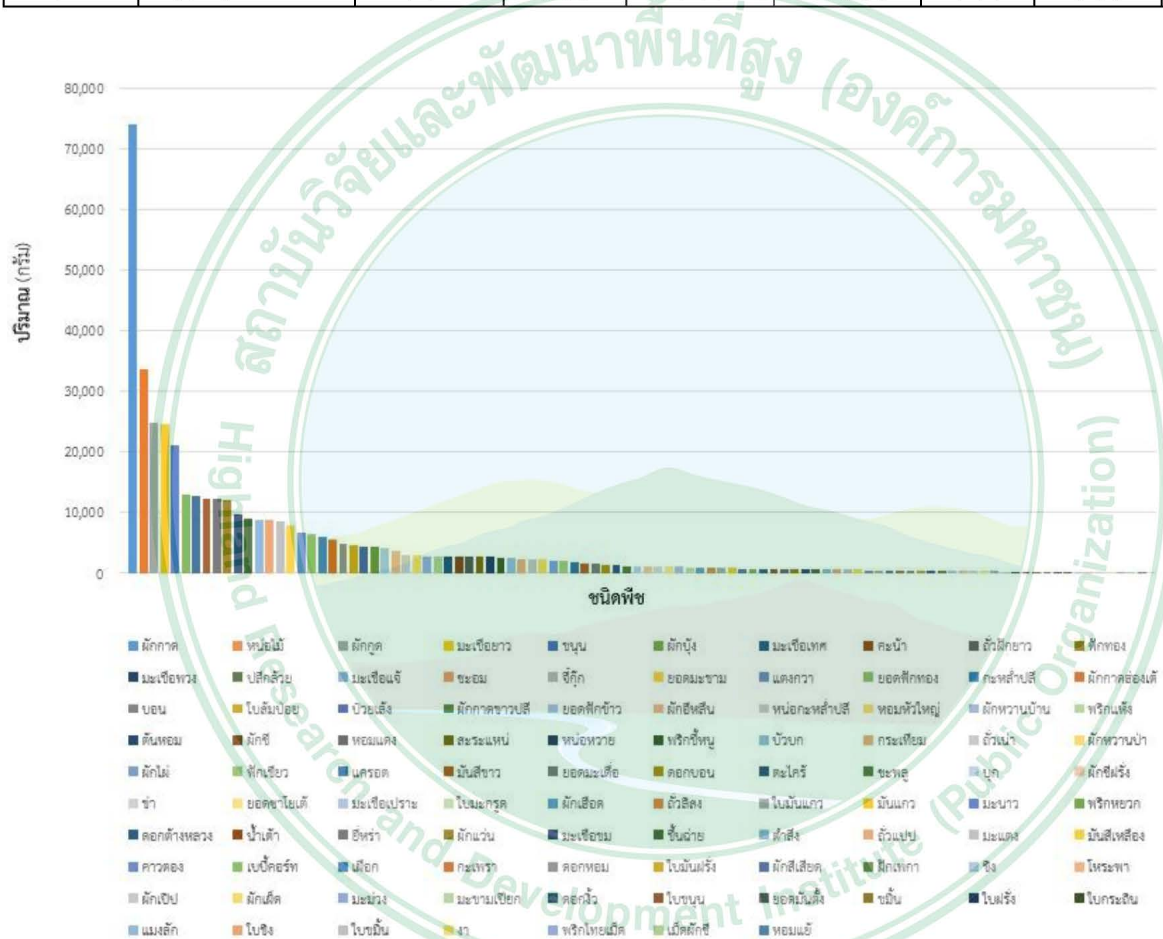
ตารางที่ 4-19 ชนิดพืชและปริมาณการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านป่าแป๋

ลำดับ	ชื่อพืช	ปริมาณ (กิโลกรัม)	%	แหล่งที่มา (%)				
				ครัวเรือน	สวน/ไร่นา	ป่า	เพื่อนบ้าน	ซื้อ
1	ผักกาด	74.06	17.87	34.59	47.80	0.00	7.55	10.06
2	หน่อไม้	33.65	8.12	0.00	6.52	84.78	2.17	6.52
3	ผักกูด	24.69	5.96	0.00	3.85	96.15	0.00	0.00
4	มะเขือยาว	24.41	5.89	0.00	25.00	0.00	27.78	47.22
5	ขนุน	21.00	5.07	19.44	50.00	11.11	13.89	5.56
6	ผักบุ้ง	12.80	3.09	14.81	37.04	0.00	18.52	29.63
7	มะเขือเทศ	12.66	3.06	42.99	33.64	0.93	9.35	13.08
8	คะน้า	12.30	2.97	3.70	40.74	0.00	51.85	3.70
9	ถั่วฝักยาว	12.21	2.95	26.67	50.00	0.00	3.33	20.00
10	ฟักทอง	12.02	2.90	18.52	48.15	3.70	25.93	3.70
11	มะเขือพวง	9.55	2.30	0.00	16.13	80.65	3.23	0.00
12	ปลีกล้วย	8.90	2.15	17.65	47.06	23.53	11.76	0.00
13	มะเขือแจ้	8.84	2.13	36.00	52.00	0.00	12.00	0.00
14	ชะอม	8.63	2.08	13.51	35.14	10.81	29.73	10.81
15	จี่ก๊ก	8.48	2.05	5.00	10.00	65.00	10.00	10.00
16	ยอดมะขาม	7.75	1.87	0.00	4.00	56.00	40.00	0.00
17	แตงกวา	6.76	1.63	5.88	64.71	0.00	0.00	29.41
18	ยอดฟักทอง	6.40	1.54	35.00	65.00	0.00	0.00	0.00
19	กะหล่ำปลี	5.85	1.41	10.00	10.00	0.00	70.00	10.00
20	ผักกาดฮ่องเต้	5.50	1.33	0.00	90.91	0.00	9.09	0.00
21	บอน	4.80	1.16	0.00	14.29	85.71	0.00	0.00
22	ใบส้มป่อย	4.50	1.09	0.00	5.41	94.59	0.00	0.00
23	ปวยเล้ง	4.40	1.06	10.00	50.00	0.00	40.00	0.00

ลำดับ	ชื่อพืช	ปริมาณ (กิโลกรัม)	%	แหล่งที่มา (%)				
				ครัวเรือน	สวน/ไร่นา	ป่า	เพื่อนบ้าน	ซื้อ
24	ผักกาดขาวปลี	4.30	1.04	16.67	16.67	0.00	50.00	16.67
25	ยอดผักขาว	4.15	1.00	0.00	50.00	50.00	0.00	0.00
26	ผักอีหลีน	3.66	0.88	43.75	56.25	0.00	0.00	0.00
27	หน่อกะหล่ำปลี	2.95	0.71	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
28	หอมหัวใหญ่	2.92	0.71	40.00	10.00	0.00	30.00	20.00
29	ผักหวานบ้าน	2.80	0.68	25.00	62.50	12.50	0.00	0.00
30	พริกแห้ง	2.74	0.66	90.40	9.60	0.00	0.00	0.00
31	ต้นหอม	2.73	0.66	51.16	34.11	0.00	0.78	13.95
32	ผักชี	2.71	0.65	55.04	29.46	0.00	0.78	14.73
33	หอมแดง	2.67	0.64	66.49	14.59	0.00	15.68	3.24
34	สาระแหน่	2.62	0.63	30.30	63.64	0.00	3.03	3.03
35	หน่อหวาย	2.60	0.63	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
36	พริกขี้หนู	2.46	0.59	64.62	34.87	0.00	0.00	0.51
37	บวบก	2.42	0.58	11.11	22.22	66.67	0.00	0.00
38	กระเทียม	2.31	0.56	78.98	14.24	0.00	5.42	1.36
39	ถั่วเน่า	2.26	0.55	96.00	0.00	0.00	4.00	0.00
40	ผักหวานป่า	2.25	0.54	0.00	0.00	80.00	0.00	20.00
41	ผักไผ่	1.97	0.48	44.44	44.44	0.00	5.56	5.56
42	ผักเขียว	1.90	0.46	0.00	75.00	0.00	25.00	0.00
43	แคร์รอต	1.68	0.41	0.00	16.67	0.00	50.00	33.33
44	มันสีขาว	1.60	0.39	0.00	33.33	33.33	33.33	0.00
45	ยอดมะเดื่อ	1.60	0.39	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
46	ดอกบอน	1.40	0.34	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
47	ตะไคร้	1.40	0.34	54.55	45.45	0.00	0.00	0.00
48	ชะพลู	1.11	0.27	17.65	35.29	47.06	0.00	0.00
49	บุก	1.10	0.27	50.00	0.00	0.00	0.00	50.00
50	ผักชีฝรั่ง	1.08	0.26	24.14	41.38	31.03	0.00	3.45
51	ข่า	1.05	0.25	55.56	44.44	0.00	0.00	0.00
52	ยอดชาโยเต้	1.05	0.25	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
53	มะเขือเปราะ	1.00	0.24	0.00	75.00	0.00	0.00	25.00
54	ใบมะกรูด	0.91	0.22	36.96	52.17	0.00	10.87	0.00
55	ผักเอือด	0.90	0.22	0.00	0.00	50.00	50.00	0.00
56	ถั่วลิสง	0.88	0.21	58.33	25.00	0.00	0.00	16.67
57	ใบมันแกว	0.80	0.19	50.00	0.00	50.00	0.00	0.00

ลำดับ	ชื่อพืช	ปริมาณ (กิโลกรัม)	%	แหล่งที่มา (%)				
				ครัวเรือน	สวน/ไร่ นา	ป่า	เพื่อน บ้าน	ซื้อ
58	มันแกว	0.75	0.18	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
59	มะนาว	0.72	0.17	52.94	47.06	0.00	0.00	0.00
60	พริกหยวก	0.70	0.17	0.00	0.00	0.00	33.33	66.67
61	ดอกตำลึงหลวง	0.60	0.14	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
62	น้ำเต้า	0.60	0.14	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
63	ยี่หระ	0.60	0.14	20.00	80.00	0.00	0.00	0.00
64	ผักแว่น	0.53	0.13	0.00	33.33	66.67	0.00	0.00
65	มะเขือขม	0.53	0.13	0.00	50.00	50.00	0.00	0.00
66	ขึ้นฉ่าย	0.51	0.12	28.57	57.14	0.00	0.00	14.29
67	ตำลึง	0.50	0.12	75.00	0.00	0.00	25.00	0.00
68	ถั่วแปบ	0.50	0.12	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
69	มะแตง	0.50	0.12	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
70	มันสีเหลือง	0.50	0.12	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
71	คาวตอง	0.46	0.11	25.00	75.00	0.00	0.00	0.00
72	เบบี๋คอร์ท	0.45	0.11	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
73	เผือก	0.45	0.11	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
74	กะเพรา	0.40	0.10	33.33	66.67	0.00	0.00	0.00
75	ดอกหอม	0.40	0.10	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
76	ใบมันฝรั่ง	0.40	0.10	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
77	ผักสีเสียด	0.40	0.10	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
78	ผักเพกา	0.40	0.10	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
79	ชิง	0.37	0.09	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
80	โหระพา	0.37	0.09	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
81	ผักเปป	0.30	0.07	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
82	ผักเผ็ด	0.30	0.07	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00
83	มะม่วง	0.30	0.07	0.00	0.00	0.00	0.00	100.00
84	มะขามเปียก	0.25	0.06	33.33	50.00	0.00	16.67	0.00
85	ดอกจี่ว	0.20	0.05	0.00	0.00	0.00	0.00	100.00
86	ใบขนุน	0.20	0.05	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
87	ยอดมันตั้ง	0.20	0.05	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
88	ขมิ้น	0.19	0.05	71.43	28.57	0.00	0.00	0.00
89	ใบฝรั่ง	0.16	0.04	50.00	50.00	0.00	0.00	0.00
90	ใบกระถิน	0.15	0.04	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00
91	แมงลัก	0.11	0.03	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00

ลำดับ	ชื่อพืช	ปริมาณ (กิโลกรัม)	%	แหล่งที่มา (%)				
				ครัวเรือน	สวน/ไร่ นา	ป่า	เพื่อน บ้าน	ซื้อ
92	ใบขิง	0.10	0.02	33.33	33.33	0.00	0.00	33.33
93	ใบขมิ้น	0.06	0.01	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
94	งา	0.02	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
95	พริกไทยเม็ด	0.02	0.00	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00
96	เม็ดผักชี	0.01	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
97	หอมแย้	0.01	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00	0.00

ภาพที่ 4-33 ชนิดพืชและปริมาณการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านป่าแป๋

2. พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยโป่ง (บ้านห้วยน้ำกั้น) อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษา พบว่า สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น จำนวน 30 ราย ในปี พ.ศ. 2561 มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้ใช้สอย และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน คิดเป็นมูลค่า 2,381,777 บาท/ปี จากพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์ทางตรง จำนวน 76 ชนิด (ตารางที่ 4-20) จะเห็นได้ว่า มูลค่าพืชท้องถิ่นที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ชาอัสสัม รองลงมา เลือดมังกร ไข่ข้าวหลาม ไม้เกี้ยว และลิงลาว มีมูลค่าเท่ากับ 1,340,600 249,990 148,000 120,000 และ 115,160 บาท ตามลำดับ เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้นเป็นชุมชนป่าเมือง ชุมชนมีอาชีพและรายได้หลักจากการปลูกชาอัสสัมเพื่อนำมาทำเมี่ยงและชา ซึ่งการทำเมี่ยงนั้นจำเป็นต้องใช้ไม้ไผ่ต่างๆ จำนวนมากเพื่อมาทำดอกมัดเมี่ยง นอกจากนี้ภายใต้การทำการเกษตรแบบระบบวนเกษตรที่ปลูกพืชผสมผสานหลากหลายชนิด เลือดมังกร และลิงลาว เป็นพืชอีกสองชนิดที่เติบโตได้ดีภายใต้ร่มเงาไม้ต่างๆ และยังเป็นพืชช่วยสร้างรายได้ที่ดีให้แก่ชุมชนอีกด้วย

ตารางที่ 4-20 รายการพืชและมูลค่าการใช้ประโยชน์จากอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้น

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
1	ชาอัสสัม		1,340,600
	- เมี่ยง	57280	1,042,200
	- ชา	9260	298,400
2	เลือดมังกร	1923	249,990
3	ไข่ข้าวหลาม	7,400	148,000
4	ไม้เกี้ยว	4,000	120,000
5	ลิงลาว		115,160
	- ดอกลิงลาว	1318	105,440
	- กล้าต้นลิงลาว	810	9,720
6	ไม้ไผ่หก	3,160	63,200
7	ไม้ท้าวไป	54,200	54,200
8	ไม้ก่อ	28,400	28,400
9	ไม้ทะโล้	24,800	24,800
10	ผักกูด	270	13,500
11	ตะไคร้	217	10,850
12	น้อยหน้าเครือ		9,100
	- ผลน้อยหน้าเครือ	140	5,600
	- กล้าน้อยหน้าเครือ	70	3,500

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
13	ชาโยเต้	176	6,160
14	ผักชี	92	5,980
15	กล้วย	85	5,100
16	หนุ่ยหวาน	49	4,900
17	ผักชี	48	4,800
18	หน่อไม้	600	4,800
19	ขิง	78	4,680
20	พริกขี้หนู	91	4,550
21	กระชาย	43	4,515
22	บักลิ่ง	110	4,400
23	มะขามป้อม	136	4,368
24	เห็ดต่างๆ	107	4,280
25	กำลังเสือโคร่ง	42	4,200
26	ชะเอม	40	4,000
27	มะกรูด	67	3,350
28	พริกหนุ่ม	64	3,200
29	มะนาว	52	3,120
30	ตำลึง	36	2,880
31	ถั่วฝักยาว	109	2,725
32	ขมิ้นขาว	24	2,640
33	พริกขี้ฟ้า	50	2,500
34	ไม้จำปา	2,500	2,500
35	ไม้จำปี	2,500	2,500
36	หวาย	10	2,500
37	ต้นหอม	35	2,100
38	ฟักทอง	109	2,088
39	กล้วยกล้วยฤๅษี	100	2,000
40	โตไม่รู้ล้ม	37	1,850

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
41	กระชายดำ	23	1,840
42	ผักไฮ	17	1,700
43	ข่า	57	1,425
44	รางจืดม่วง	35	1,380
45	ขมิ้นชัน	50	1,287
46	ดอกแคป่า	8	1,200
47	รีแพร์	6	1,200
48	เจียวกู่หลาน	8	1,040
49	ผักบุ้ง	52	1,040
50	มะเขือ	23	920
51	ผักกาดขาว	75	900
52	ดอกแคบ้าน	25	875
53	ไผ่บง	40	800
54	สระแหน่	8	800
55	รากสามสิบ	3	600
56	กระเพรา	29	580
57	มะเขือเทศ	27	540
58	กะหล่ำปลี	23	460
59	ลูกใต้ใบ	5	450
60	หอมแดง	18	450
61	แก๊ฮากเหลือง	5	450
62	เกล็ดปลาปลูง	4	400
63	นางหนู่ม	4	400
64	บอระเพ็ด	10	380
65	ผักกาดเขียว	44	352
66	กำลังไก่แจ้	3	300
67	ชะอม	18	270

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
68	ควาตอง	7	245
69	ยี่หระ	6	240
70	ผักหนาม	11	220
71	ใบบัวบก	2	200
72	รางจืดแดง	2	200
73	ดอกหมาก	11	165
74	คะน้า	9	162
75	ผักเผ็ด	3	150
76	ผักหมูตุ๋ย	7	70
รวม		2,304,177 บาท	

ภาพที่ 4-34 ตัวอย่างพืชท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านห้วยน้ำกั้นมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน

3. พื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (บ้านห้วยอีค่าง) อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษา พบว่า สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น จำนวน 32 ราย ในปี พ.ศ. 2561 มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้ใช้สอย และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน คิดเป็น 1,213,745 บาท/ปี จากพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์ทางตรง จำนวน 125 ชนิด (ตารางที่ 4-21) จะเห็นได้ว่า มูลค่าพืชท้องถิ่นที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ไม้เกี๊ยะ ไม้ไผ่ต่างๆ ขมิ้นชัน ตะไคร้ และกระเทียม มีมูลค่า เท่ากับ 1,340,600 249,990 148,000 120,000 และ 115,160 บาท ตามลำดับ เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยอีค่างเป็นชุมชนชาวเขาเผ่าปกาเกอะญอ ซึ่งมีวิถีชีวิตพึ่งพาของอาศัยป่ามายาวนานโดยเฉพาะการใช้ไม้ป่าเพื่อนำมาทำเชื้อเพลิงอย่าง ไม้เกี๊ยะ รวมถึงไม้ไผ่ เพื่อนำมาใช้ทำโครงสร้างต่างๆ เช่น โรงเรือน บ้านเรือน คอกหมู และใช้ทำไม้หลัก เป็นต้น เพราะหาได้ง่ายในป่าบริเวณชุมชนแห่งนี้ นอกจากนี้บ้านห้วยอีค่างยังมีภูมิปัญญาด้านการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร และพืชสีย้อมธรรมชาติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษยาวนาน ในขณะที่ขมิ้นชัน เป็นทั้งพืชสมุนไพร พืชอาหาร และพืชสีย้อม ซึ่งจะให้สีเหลือง ส่วนตะไคร้เป็นพืชอาหารที่สามารถเพาะปลูกได้ง่าย และนิยมนำมาประกอบอาหาร ในขณะที่กระเทียม เป็นพืชที่ชุมชนนิยมปลูกหลังการทำนา เพื่อไว้บริโภคและจำหน่ายเมื่อมีผลผลิตมาก

ตารางที่ 4-21 รายการพืชและมูลค่าการใช้ประโยชน์จากอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านห้วยอีค่าง

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
1	ไม้เกี๊ยะ	18,500	555,000
2	ไม้ไผ่ต่างๆ	7,170	143,400
3	ขมิ้นชัน	862	68,960
4	ตะไคร้	516	25,800
5	กระเทียม	250	20,000
6	ไม้ตัง	18,300	18,300
7	สารภี	180	18,000
8	ชาโยเต้	764	16,390
9	ฮ่อม	392	15,180
10	มะเขือพวง	366	14,640
11	กล้วยน้ำหว่า	649	12,890
12	เพกา	165	11,300
13	ผักกาด	930	11,160
14	ขนุน	155	10,300
15	ผักกูด	184	9,200
16	ไม้แก๊ส	89	8,900

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
17	หอมแดง	247	8,645
18	ก่อ	7,018	8,320
19	เห็ดต่างๆ	203	8,120
20	ไม้แฉะ	7,700	7,700
21	บัวบก	76	7,600
22	ผักชี	111	7,215
23	ชิง	120	7,200
24	योปา	70	7,000
25	พริกหนุ่ม	132	6,600
26	ตำลึง	81	6,480
27	หวาย	25	6,250
28	มะม่วง	60	6,000
29	พริกชี้ฟ้า	119	5,950
30	ฝรั่ง	57	5,415
31	เก๋อมาเบะ (ไม้ซ้อ)	51	5,100
32	มะนาว	81	4,860
33	ฮ่อสะพายควาย	23	4,600
34	ถั่วฝักยาว	172	4,300
35	ขมิ้น	151	3,926
36	กำลังเสือโคร่ง	39	3,900
37	กำลังช้างเผือก	37	3,700
38	หน่อไม้	410	3,690
39	มะกรูด	70	3,500
40	ฟักทอง	194	3,498
41	ผักไผ่	33	2,970
42	มะแขว่น	18	2,700
43	คำแสด	30	2,400
44	เต๋อสีกำจือ	24	2,400
45	ฟักเขียว	235	2,350
46	เส้าใบ	23	2,300
47	ลิงลาว	71	2,180
48	มะเขือขื่น	135	2,160

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
49	ปาล์ม	40	2,000
50	ผักหนาม	100	2,000
51	มะเขือป่า (มะอี)	19	1,900
52	อบเชย	18	1,800
53	ชะอม	118	1,770
54	พริกไทย	11	1,760
55	ดอกดิน	29	1,740
56	เชื้ชควา	17	1,700
57	มะขาม	58	1,660
58	ผักชีลาว	55	1,650
59	ฝรั่งขึ้น	80	1,600
60	ชำ	65	1,577
61	ปูเลดดำ(ไพลดำ)	63	1,575
62	มะระขึ้น	78	1,560
63	ผักบั้ง	72	1,440
64	รางจืดดอกม่วง	36	1,440
65	แองปากข้าง	13	1,300
66	หญ้าถอดปล้อง	16	1,280
67	ไม้น้ำนม	11	1,100
68	ไม้เป่า	1,100	1,100
69	เสมิเบะ (ต้นหว้า)	11	1,100
70	พอปล่า (ใบหนาด)	52	1,040
71	มะแว้ง	34	1,020
72	ไม้มะกะ	10	1,000
73	โหระพา	39	975
74	สระระแห่น	12	960
75	ปุมเป้ง	18	900
76	ไชยา	17	850
77	ฟ้าทะลายโจร	14	810
78	กระชายดำ	10	800
79	นาขาวคอก	8	800
80	มะกอก	40	800

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
81	ห่อทึลล่า	8	800
82	ขอโพปี	8	750
83	สาบเสือ	71	710
84	เซ่กว่า	7	700
85	เส่เกอว่า	7	700
86	ดอกเสี้ยว	6	600
87	เปล้าน้อย	6	600
88	ปูเลย(ไพล)	23	575
89	ฝรั่ง	38	570
90	เปราะ	14	560
91	เซ่ป่า	5	500
92	เซ่เพเบะ (ตะขบป่า)	5	500
93	ดินเปิดป่า	5	500
94	เตอซีเจอะเกอเป(ผีเสื้อ)	5	500
95	เป๋อตวย	5	500
96	ผักโข	5	500
97	รางจืดดอกแดง	5	500
98	เส่เกอแซ	5	500
99	เส่แ่งะโพ	5	500
100	แตงกวา	95	475
101	กะเพรา	45	450
102	น้ำเต้า	60	420
103	เคาะ (ยอป่า)	5	400
104	เซ่ยางโพ	4	400
105	เตอสีซุย (ก้าย)	4	400
106	กอตอ	39	390
107	กะหล่ำ	55	385
108	ว่านหางจระเข้	19	380
109	ใบเตย	18	360
110	ไมยราบ	9	360
111	หญ้าคา	4	320
112	โกะเบะ	3	300

ลำดับ	รายการพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
113	เสกเก๋อซ่า (มะเขือขม)	18	288
114	มะขามป้อม	23	276
115	มะรุม	13	260
116	กล้วยตานี	23	230
117	ขมิ้น	2	200
118	เผาะหลังลาย	2	200
119	มะไฟ	8	200
120	เงาะหมื่น	2	150
121	มะละกอ	2	150
122	พุทธรักษา	3	120
123	ว่าน(พ้อซ่า)	8	80
124	บะอิลือ	7	70
125	มะเฒ่า	3	60
รวม		70,257	1,179,845

4. พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปากกล้วย (บ้านปากกล้วยพัฒนา) อำเภอจอมทอง จังหวัด เชียงใหม่

จากการศึกษา พบว่า สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น จำนวน 21 ราย ในช่วงเดือน เมษายน – กรกฎาคม พ.ศ. 2562 มีการอนุรักษ์ พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้ใช้สอย และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน คิดเป็นมูลค่า 53,562 บาท/4 เดือน จากพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์ทางตรง จำนวน 102 ชนิด (ตารางที่ 4-22) จะเห็นได้ว่า มูลค่าพืชท้องถิ่นที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ไม้เกี๋ยะ พริกหวาน ผักกาดขาวปลี ผักกาดดอย และกะหล่ำปลี มีมูลค่า เท่ากับ 19,530 6,300 3,810 3,050 และ 2,188 บาท ตามลำดับ เนื่องจากชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนาเป็นชาวเขาเผ่าม้ง วิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้มายาวนานโดยเฉพาะการเก็บหาสมุนไพร และไม้เชื้อเพลิง จะเห็นได้ว่า ไม้เกี๋ยะ จากสนเป็นพืชที่มีมูลค่าการใช้ประโยชน์มากที่สุดเนื่องจาก ชุมชนมีการเลี้ยงหมูกันหลายครัวเรือน จึงจำเป็นต้องใช้ไม้เชื้อเพลิงจำนวนมากในการต้มข้าวให้หมู นอกจากนี้ชุมชนยังมีการทำการเกษตรปลูกผักต่างๆ โดยเฉพาะกะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี ผักกาดดอย และพริกหวาน เนื่องจากเป็นพืชที่ปลูกไว้กินในครอบครัว ส่งขายช่วยสร้างรายได้ และเหลือสามารถเป็นอาหารให้หมูที่เลี้ยงไว้กินได้ด้วย

ตารางที่ 4-22 รายการพืชและมูลค่าการใช้ประโยชน์จากอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนา

ลำดับ	รายการพืช	ประมาณ : (กก.)	มูลค่า (บาท)
1	ไม้เกียะ	651	19,530
2	พริกหวาน	63	6,300
3	ผักกาดขาวปลี	127	3,810
4	ผักกาดดอย	122	3,050
5	กะหล่ำปลี	88	2,188
6	ชาโยเต้	47	1,300
7	ฟักทอง	63	1,260
8	คะน้า	60	1,193
9	พริกขี้หนู	9	935
10	กล้วย	180	900
11	เจียวกู่หลานป่า	5	713
12	ผักสลัด	7	700
13	ผักชี	6	605
14	จอยู่จัวะ	4	585
15	จอยู่เลียะ	4	585
16	คอต้า	5	500
17	ไม้ป่าทั่วไป	481	481
18	ป่าจ๊ะโตะ	380	380
19	กล้วย	15	375
20	กระเทียม	5	360
21	ถั่วแขก	6	360
22	ถั่วลันเตา	4	360
23	ถั่วฝักยาว	7	350
24	ผักไผ่	4	315
25	มันฝรั่ง	14	311
26	ถั่วแปป (โตโต)	8	300
27	ข่า	11	263
28	กอเตออ	1	260
29	ฟักทอง	24	259
30	กระเพรา	8	240
31	หัวไชเท้า	9	216
32	ติ้เม	1	195
33	ผักบุ้ง	7	176

ลำดับ	รายการพืช	ประมาณ : (กก.)	มูลค่า (บาท)
34	ใบมะกรูด	4	175
35	หอมชู	4	175
36	มะเขือเทศ	9	170
37	แตงกวา	5	160
38	ชะอม	13	156
39	เนยผัด (เย็บหัว)	1	150
40	หน่อไม้	15	131
41	ผักเชียงดา	3	128
42	มะละกอ	5	125
43	พริกขี้หนู	4	120
44	หอมแดง	2	120
45	ขมิ้น	11	105
46	ต้นหอม	2	105
47	สาระแหน่	1	100
48	หัวปลี	12	96
49	ใบโหระพา	3	95
50	บวบ	4	92
51	หอมหัวใหญ่	4	92
52	ผักแว่น	2	90
53	แมงลัก	2	90
54	เย็บหัว(เนยผัด)	1	90
55	กวาดุ้ง	4	80
56	จืดหัว	1	75
57	พวยง	1	75
58	ตะไคร้	7	70
59	มันสำปะหลัง	2	62
60	จืดหัว	2	60
61	มะเขือเปราะ	4	60
62	มะเขือพวง	2	60
63	มะนาว	2	60
64	มะแว้งต้น (ลือเอี้ย)	2	60
65	ผักชี	7	56
66	มะเขือยาว	2	52
67	ขึ้นฉ่าย	1	50
68	คอปล่าโฮ	1	50
69	ไม้ก่อก (ตงเจ้ง)	50	50

ลำดับ	รายการพืช	ประมาณ : (กก.)	มูลค่า (บาท)
70	ข้าวโพด (ข้าวสาลีดอย)	3	45
71	จอกไก่	1	45
72	ชะนีสำ	1	45
73	ซีเตอเนง	1	45
74	ป่าเต้	1	40
75	ตุน (กาเยื่อ)	5	36
76	ก้า	1	30
77	เปียดำ	1	30
78	ขอตัวเจ	1	30
79	ข้าวม่วงสอ	1	30
80	โย่วซู	1	30
81	มะเขือเทศราชินี	1	28
82	โหล่ตู้	1	25
83	น้ำเต้า	1	21
84	ขมิ้น	1	16
85	บวบเหลี่ยม	1	16
86	โศ๊ะแป	1	15
87	จาเดื่อ	1	15
88	จาเลี้ย	1	15
89	เจอโตะะ	1	15
90	โจว	1	15
91	ข้าวช่าย	1	15
92	เซีย	1	15
93	บรื่องเจเลี้ยะ	1	15
94	โปรู้แป้ง	1	15
95	ฝรั่ง	1	15
96	หญ้าเอ็นยัด	1	15
97	ชิง	1	10
98	มะเขือขม	1	10
99	ข้าพลู	1	8
100	พริกหนุ่ม	1	8
101	แครอท	1	8
102	ตำลึง	1	6
รวม		2,650	53,562

5. โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี (บ้านแม่พริก) อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษา พบว่า สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น จำนวน 8 ราย ในช่วงเดือน เมษายน – กรกฎาคม พ.ศ. 2562 มีการอนุรักษ์ พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้ใช้สอย และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน คิดเป็นมูลค่า 4,200 บาท/4 เดือน จากพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์ทางตรง จำนวน 47 ชนิด (ตารางที่ 4-23) จะเห็นได้ว่า มูลค่าพืชท้องถิ่นที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ไม้เกี๊ยะ หน่อไม้ ชะอม ขนุน และชาโยเต้ มีมูลค่า เท่ากับ 900 486 247 240 และ 240 บาท ตามลำดับ ชุมชนบ้านแม่พริก เป็นชุมชนคนพื้นเมืองภาคเหนือที่มาอาศัยอยู่บนพื้นที่สูง มีวิถีชีวิตอยู่กับป่าโดยมีอาชีพหลักคือการทำระบบวนเกษตรสวนเมือง จึงมีการอนุรักษ์และพึ่งพาอาศัยทรัพยากรป่าค่อนข้างมากโดยเฉพาะ ไม้เกี๊ยะ ซึ่งนำมาทำเป็นไม้เชื้อเพลิงเพราะต้องทำการนึ่งเมืองและใช้ในครัวเรือน ส่วนหน่อไม้เป็นผลผลิตจากป่าที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้สำหรับทำจักตอกมัดเมืองแล้ว ชุมชนยังมีการนำหน่อไม้มาดองเพื่อถนอมอาหารไว้กินนานๆ ถ้าเหลือจึงจำหน่ายช่วยสร้างรายได้เป็นอย่างดีอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลครั้งนี้มีระยะเวลาค่อนข้างน้อย และมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลเพียง 8 ราย ทำให้ได้ข้อมูลมูลค่าพืชที่ชุมชนมีการอนุรักษ์ พืช และใช้ประโยชน์ค่อนข้างน้อย

ตารางที่ 4-23 แสดงรายการพืชและมูลค่าการใช้ประโยชน์จากอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านแม่พริก

ลำดับ	ชื่อพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
1	ไม้เกี๊ยะ	30	900
2	หน่อไม้	54	486
3	ชะอม	21	247
4	ขนุน	12	240
5	ชาโยเต้	8	240
6	ชิง	4	182
7	กระเทียม	2	180
8	ขมิ้น	2	160
9	ข่า	6	160
10	พริกขี้หนู	1	154
11	ผักกูด	2	100
12	มะแขว่น	1	90
13	ผักชี	1	88
14	กล้วย	4	80
15	ผักเชียงดา	2	80
16	เห็ดห้า	1	80
17	มะเขือเทศ	4	72
18	หัวปลี	8	64

ลำดับ	ชื่อพืช	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
19	มะเขือแจ้	3	60
20	ตูน	1	43
21	ตะไคร้	4	40
22	ผักแค	2	40
23	แตงกวา	2	36
24	ผักหวาน	1	32
25	โหระพา	1	30
26	ฟักทอง	2	27
27	บอน	1	25
28	ผักกาด	1	24
29	หอมหัวใหญ่	1	23
30	มะเขือพวง	1	20
31	ผักไผ่	1	18
32	มะเขือเปราะ	1	18
33	มะนาว	1	18
34	แมงลัก	1	18
35	กระชาย	1	16
36	ผักแว่น	1	16
37	ผักหนาม	1	12
38	มะละกอ	1	12
39	ส้มป่อย	1	12
40	หอมแดง	1	12
41	ผักบุ้ง	1	11
42	มะกรูด	1	10
43	ยี่หระ	1	8
44	ตำลึง	1	5
45	ผักกระถิน	1	4
46	ไม้เฌียง	4	4
47	โกสน	1	3
รวม		200	4,200

โครงการย่อยที่ 2 การวิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและการพัฒนาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจ

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาวิธีการขยายพันธุ์และเขตกรรมพืชท้องถิ่นหายากและพืชที่มีศักยภาพ 5 ชนิด

1. หงส์ผาคำ (*Rynchanthus beesianus*)

หงส์ผาคำ เป็นพืชที่จัดอยู่ในวงศ์ ZINGIBERACEAE มีชื่อท้องถิ่นภาษาอาข่า เรียกว่า “โลมาเฉาะจี” มีการกระจายพันธุ์อย่างกว้างขวางในแถบยูนาน ประเทศจีน และประเทศพม่า ลักษณะการขึ้นกระจายพันธุ์จะขึ้นเกาะตามซอกหิน บริเวณยอดดอย มีลมโกรก ไม่ชอบที่ชื้นแฉะ จัดเป็นพืชหายากของประเทศไทย การใช้ประโยชน์ ชุมชนชาติพันธุ์อาข่าที่บ้านใหม่พัฒนา ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย ใช้เหง้าต้มน้ำดื่ม ช่วยลดความดัน และบ้านแม่เต๋อ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย จะใช้เหง้า นำมาหั่นเป็นแว่น ตากแห้ง เคี้ยวกินกับหมาก มีกลิ่นหอม รสชาติเย็น เผ็ดนิดหน่อย ช่วยดับกลิ่นปาก บางคนนำเหง้าทั้งสดและแห้ง มาเคี้ยวและนำไปพอกแผลสด ช่วยสมานแผลให้แผลแห้งเร็ว โดยหัวพันธุ์เดิมที่นำมาจากญาติพี่น้องชนเผ่าอาข่าที่อยู่จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศพม่า ซึ่งพบกระจายพันธุ์อยู่ค่อนข้างมาก แบ่งมาให้ปลูก ช่วงเวลาการออกดอก เดือนสิงหาคม-กันยายน โดยการบานของดอกจะอยู่นาน 2-3 อาทิตย์ และใบจะเริ่มแห้งและยุบในช่วงหน้าหนาว แต่พอช่วงเดือน เมษายน-พฤษภาคม จะแตกหน่อและใบขึ้นมาใหม่ เหง้าที่สมบูรณ์ จะแตกต้นใหม่และให้ดอก ปกติ 1 ต้น ออกดอก 1 ดอก ดอกออกเป็นช่อสีแดง สำหรับการปลูก 1 เหง้าจะแตกหน่อ 1-2 หน่อต่อปี ขึ้นกับความสมบูรณ์ของเหง้า วิธีการปลูก ปลูกในดินที่มีตอไม้ ซิเมนต์หรือหินผา เพราะรากจะได้มีที่ยึดเกาะ บำรุงด้วยขี้เถ้า หรือฟางข้าวที่เผาแล้ว ใส่รอบโคนเหง้าเล็กน้อย ห้ามใส่ปุ๋ย

การทดสอบวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ผลการศึกษาพบว่า ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปเป็นเนื้อเยื่อ โดยมีวิธีการ ดังนี้

- 1) นำเหง้าที่มีหน่ออ่อนของหงส์ผาคำ มาล้างผ่านน้ำที่สะอาดเป็นเวลา 1 ชั่วโมง
- 2) ฉีดพ่นด้วยเอทิลแอลกอฮอล์ (Ethyl alcohol) ความเข้มข้น 70%
- 3) นำเนื้อเยื่อมาฟอกฆ่าเชื้อด้วยสารละลายโซเดียมไฮโปคลอไรท์ (Sodium hypochlorite) 0.2% เป็นเวลา 20 นาที โดยหยด Tween 20 ประมาณ 1-2 หยด เพื่อลดแรงตึงผิว และฟอกฆ่าเชื้อต่อด้วย สารละลายโซเดียมไฮโปคลอไรท์ 0.15% เป็นเวลา 10 นาที
- 4) ล้างด้วยน้ำกลั่นนิ่งฆ่าเชื้อ 4 ครั้ง ครั้งละ 5 นาที
- 5) นำหน่ออ่อนมาเพาะเลี้ยงบนอาหารสูตร Murashige and Skoog (MS) ที่เติมฮอร์โมน BA และ NAA
- 6) นำขวดเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อไปวางบนชั้นเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ในห้องเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อที่มีอุณหภูมิ 25 ± 2 องศาเซลเซียส ให้แสง 16 ชั่วโมง/วัน ด้วยหลอดไฟฟลูออเรสเซนต์ ความเข้มแสง 2,000 ลักซ์ เพื่อศึกษาการเจริญเติบโตต่อไป เช่น บันทึกจำนวนยอด ความยาวยอด จำนวนราก และ ความยาวราก เป็นต้น

ภาพที่ 4-35 (ก-ข) ต้นหงส์ผาคำ (*Rynchanthus beesianus*)

2. ลิลี่ป่าหรือแตรวง (*Lilium primulinum* Baker var. *burmanica* (W.W. Smith) Stern)

ลิลี่ป่า มีชื่อสามัญ คือ Wild Lily , Angri Lily หรือ Primulinum lily จัดอยู่ในวงศ์ Liliaceae มีชื่อเรียกอื่นๆ เช่น เต็งช้างเผือก อินทง โพแม่ลา สาวแม่แม่ ดอกแตรวง เป็นไม้ล้มลุก สูงได้ถึง 2 เมตร มีหัวใต้ดินขนาด 5-6 เซนติเมตร ลักษณะหัวมีกลีบย่อยโดยรอบ ประมาณ 50 กลีบต่อหัว เนื้อในสีขาวอมเหลือง ใบรูปใบหอก เส้นโคนใบ 3 เส้น เรียงขนานกัน ช่อดอกมี 1-9 ดอก ออกดอกตามปลายกิ่ง ดอกรูปแตรห้อยลงสีเหลืองหรืออมเขียว มีปื้นสีม่วงอมน้ำตาลแซม ฝักรูปขอบขนาน ยาว 4-7 เซนติเมตร มีสันตามยาว เมล็ดแบน สีน้ำตาลอ่อน 1 ฝักมีเมล็ดประมาณ 300 เมล็ด ช่วงเวลาการออกดอก เดือนสิงหาคม ติดฝัก เดือนตุลาคม ฝักแก่ เดือนมกราคม การกระจายพันธุ์ ภาคเหนือของไทยพบที่ดอยสุเทพ-ปุย ขึ้นตามป่าดิบเขา ป่าสน ที่โล่งบนเขาหินปูน ความสูง 1,000-1,500 เมตร การใช้ประโยชน์ เป็นไม้ดอกไม้ประดับได้ดี ในธรรมชาติค่อนข้างหายาก สามารถนำมาพัฒนาเป็นไม้ดอกกระถาง เนื่องจากมีความสวยงามและมีรูปทรงแปลกตา ในชุมชนบ้านดอยปุยนำหัวใต้ดินมาทำแป้งขนม

ก) ช่อดอก

ข) ดอก

ค) ฝัก

ง) หัวใต้ดิน

ภาพที่ 4-36 (ก-ง) ลักษณะของดอก ช่อดอก ฝัก และหัวใต้ดินของลิลลี่ป่า

การปลูกลิลลี่ป่าเพื่อการผลิตไม้กระถาง

- 1) การขยายพันธุ์ สามารถทำได้ 2 วิธี ได้แก่ (1) การเพาะเมล็ด โดยเก็บเมล็ดจากฝักที่แก่ มาเพาะในวัสดุเพาะกล้า โดยใช้ระยะเวลาในการงอกประมาณ 20 วัน และใช้ระยะเวลาในการเจริญจากใบเลี้ยงเป็นใบจริงประมาณ 2 เดือน (2) การชำกลีบหัว โดยใช้วัสดุเพาะชำเป็น แกลบดำผสมทราย ในอัตราส่วน 1:1 โดยจะเริ่มแตกรากและใบจริง หลังจากชำ กลีบย่อย ประมาณ 1 เดือน
- 2) การย้ายชำต้นกล้า ใช้กระถางพลาสติกขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้ว มีวัสดุปลูกเป็นดินดำผสมขี้เถ้าแกลบ ในอัตราส่วน 1:1 โดยย้ายต้นกล้าจากการเพาะเมล็ดที่มีใบจริง 2 ใบ อายุต้นกล้าประมาณ 4 เดือน สำหรับต้นกล้าจากการชำกลีบหัว ใช้ต้นกล้าที่มีใบจริง 1-2 ใบ อายุต้นกล้าประมาณ 3 เดือน
- 3) การดูแลรักษา หลังจากย้ายปลูกลงกระถางแล้ว 1 เดือน เริ่มให้ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 ในอัตรา 15 กรัมต่อน้ำ 15 ลิตร รดทางโคนต้นเดือนละ 1 ครั้ง และให้ปุ๋ยเพิ่มเป็นเดือนละ 2 ครั้ง ในเดือนที่ 6 พร้อมทั้งมีการรดน้ำอย่างสม่ำเสมอ
- 4) การเจริญเติบโต การปลูกลิลลี่ป่าด้วยต้นกล้าจากการเพาะเมล็ดเพื่อการผลิตไม้กระถาง ใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโตทางลำต้นรวม 2 ปี 2 เดือน และเริ่มออกดอกที่อายุ 2 ปี 3 เดือน โดยอายุดอกบาน ประมาณ 9 วัน จึงเริ่มเหี่ยว สำหรับการปลูกลิลลี่ป่าด้วยต้นกล้าจากการชำกลีบหัวเพื่อการผลิตไม้กระถาง ใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโตทางลำต้นรวม 1 ปี 2 เดือน และอยู่ระหว่างการติดตามการออกดอกต่อไป

(ก) การปลูกลิลลี่ป่าด้วยต้นกล้าจากการเพาะเมล็ดเพื่อการผลิตไม้กระถาง (อายุ 1 ปี)

(ข) การปลูกลิลลี่ป่าด้วยต้นกล้าจากการชำกลีบหัวเพื่อการผลิตไม้กระถาง (อายุ 1 ปี)

(ค) การผลิตลิลลี่ป่ากระถางจากการเพาะเมล็ด

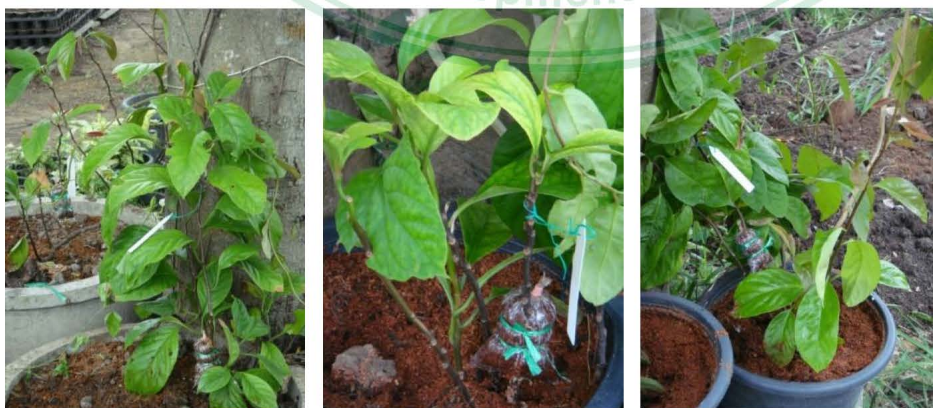
ภาพที่ 4-37 การปลูกลิลลี่ป่าเพื่อการผลิตไม้กระถาง

3. น้อยหน่าเครือ (*Kadsura* spp.)

น้อยหน่าเครือ จัดอยู่ในวงศ์ Schisandraceae เป็นไม้เถาเลื้อย มีแก่นไม้สีแดง เปลือกเถาสีน้ำตาลดำ ใบเป็นใบประกอบ รูปหอก การเรียงตัวของเส้นใบเรียงสลับ ใบไม่มีขน รูปร่างผลและกลิ่นคล้ายน้อยหน่า ผลสุกนิยมนำรับประทานเป็นผลไม้ จะมีรสชาติหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย การกระจายพันธุ์ พบบนพื้นที่สูง ชอบขึ้นตามริมห้วย ระดับความสูงจากน้ำทะเล มากกว่า 1,000 เมตร เป็นพืชท้องถิ่นหายาก ช่วงเวลาสุกแก่ของผลเริ่มตั้งแต่สิงหาคม-พฤศจิกายน อายุการให้ผลผลิตประมาณ 4 ปี ในประเทศไทยพบเพียงชนิดเดียวคือ *Kadsura ananosma* Kerr หรือชื่อพ้อง *Kadsura coccinea* (Lem.) Smith.

1) ทดสอบวิธีการเพาะขยายพันธุ์โดยวิธีการไม่อาศัยเพศ ได้แก่ การตอนกิ่งและการโน้มกิ่ง จากการตรวจสอบเอกสาร อ้างอิงข้อมูลจาก <https://pantip.com/topic/34446938> พบว่า

1.1) การตอนกิ่งหรือเถา ไม่พบการเกิดรากในกิ่งตอน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากใช้กิ่ง/เถาที่อ่อนเกินไปหรืออายุต้นพันธุ์ที่ใช้ในการตอนกิ่งไม่เหมาะสม อายุต้นพันธุ์ยังไม่เติบโตเต็มที่

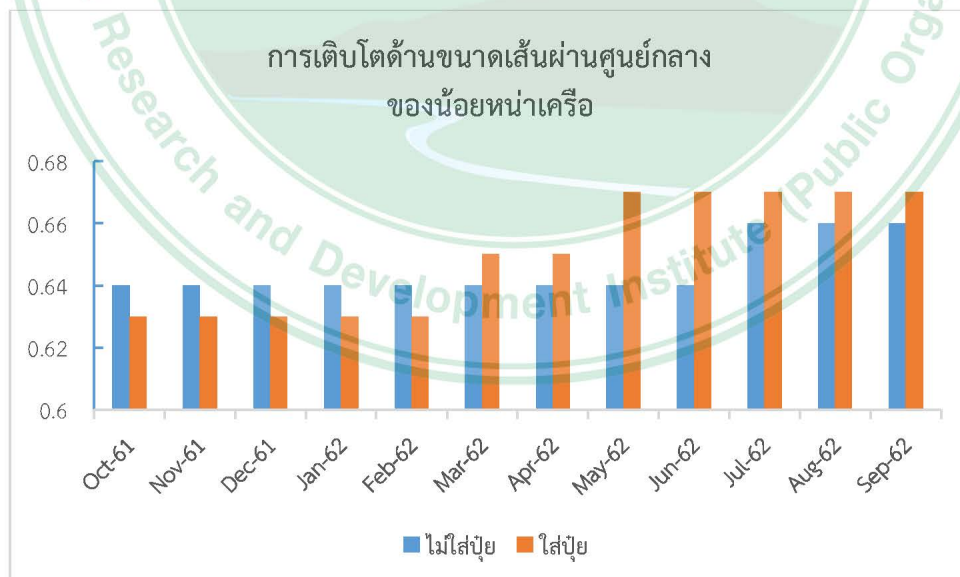
1.2) การโน้มกิ่ง ทำโดยเลือกส่วนของเถาตรงข้อ ปลิดใบทิ้งแล้วโน้มกิ่งฝังกลบด้วยทราย ใช้มีดบากลำต้นด้านโคนต้นให้เป็นแผลลึก ระวังอย่าให้ขาดเพื่อแกล้งให้ต้นน้อยหน้าเครือคิดว่ากำลังจะตาย เพื่อเร่งสร้างรากใหม่ รดน้ำให้ทรายชุ่มชื้นอย่างสม่ำเสมอ ประมาณสองเดือนเกิดราก

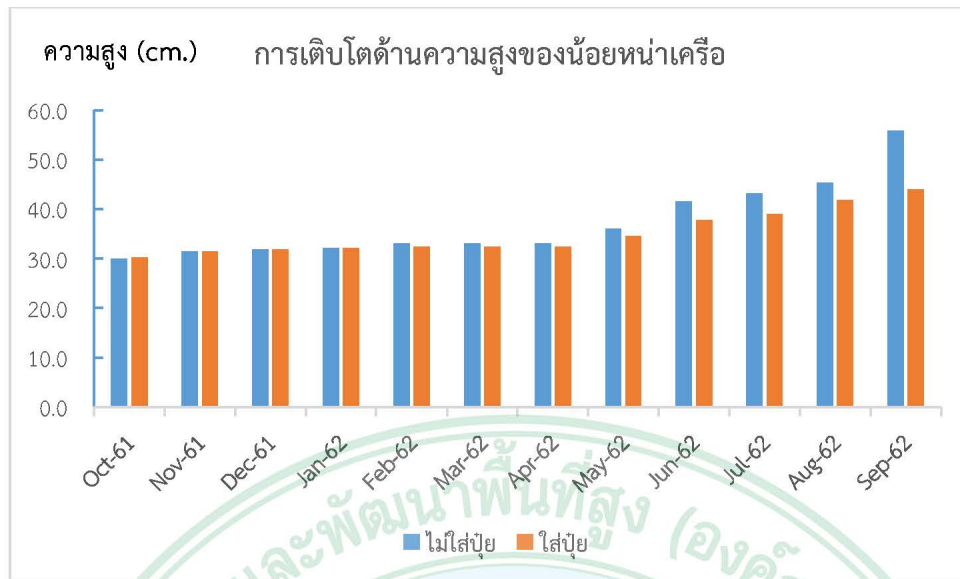
ทั้งนี้จะดำเนินการทดสอบในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยโป่ง บ้านห้วยน้ำกิน ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. 2563

2) ศึกษารูปแบบการปลุกน้อยหน้าเครือ โดยปลูกขึ้นต้นไม้ภายใต้ความเข้มแสงแตกต่างกัน 2 ระดับ ในแปลงระบบวนเกษตร ดังนี้

2.1) การเติบโตของน้อยหน้าเครือที่ปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ ความเข้มแสงร้อยละ 30 อายุ 1 ปี 3 เดือน โดยมีการจัดการปุ๋ยอินทรีย์เทียบกับการใส่ปุ๋ย พบว่า ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางและความสูงต้นของน้อยหน้าเครือไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ($P>0.05$) ทั้งนี้การเติบโตดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเข้าสู่ฤดูฝนและมีปริมาณความชื้นในดินเพิ่มขึ้น (ภาพที่ 4-38)

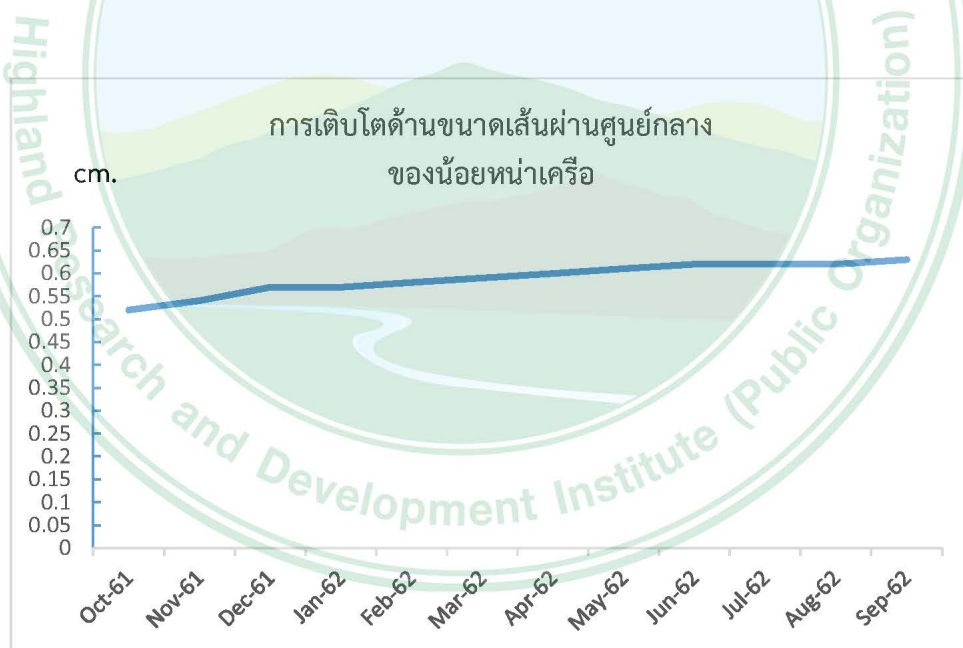

ภาพที่ 4-38 การเติบโตด้านเส้นผ่านศูนย์กลางของน้อยหน้าเครือ ที่ปลูกภายใต้ร่มเงา ความเข้มแสงร้อยละ 30

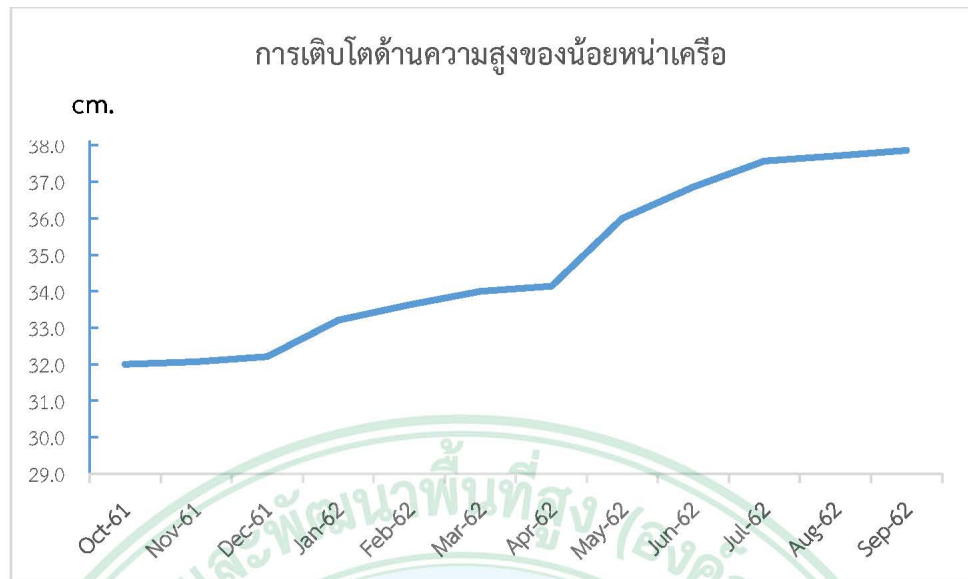

ภาพที่ 4-39 การเติบโตด้านความสูงของน้อยหน้าเครือ ที่ปลูกภายใต้ร่มเงา ความเข้มแสงร้อยละ 30

2.2) การเติบโตของน้อยหน้าเครือที่ปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ ความเข้มแสงร้อยละ 50 อายุ 11 เดือนพบว่า การเติบโตด้านขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางทยอยเพิ่มสูงขึ้น สำหรับความสูงต้นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนในช่วงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเข้าสู่ฤดูฝนและมีปริมาณความชื้นในดินเพิ่มขึ้น

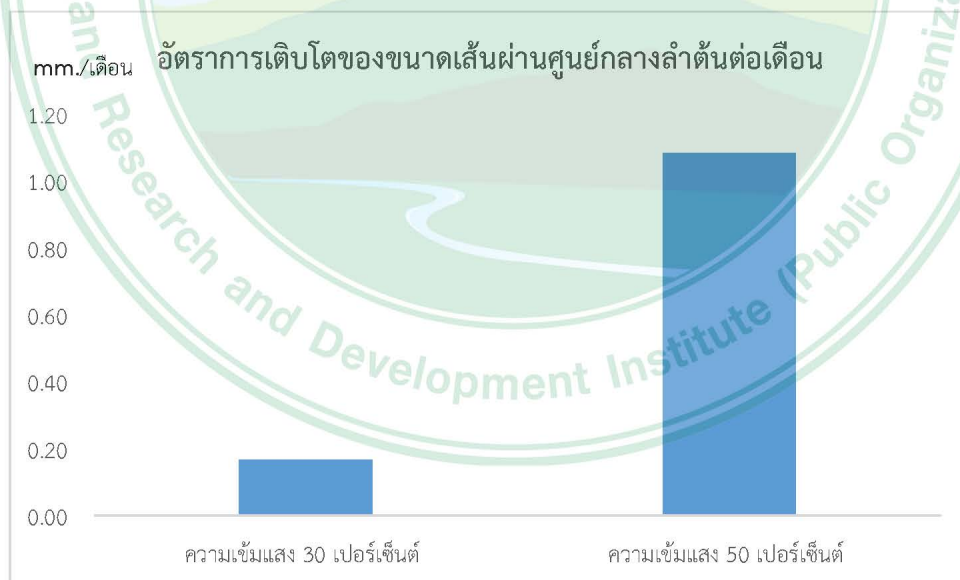

ภาพที่ 4-40 การเติบโตด้านเส้นผ่านศูนย์กลางของน้อยหน้าเครือ ที่ปลูกภายใต้ร่มเงา ความเข้มแสงร้อยละ 50

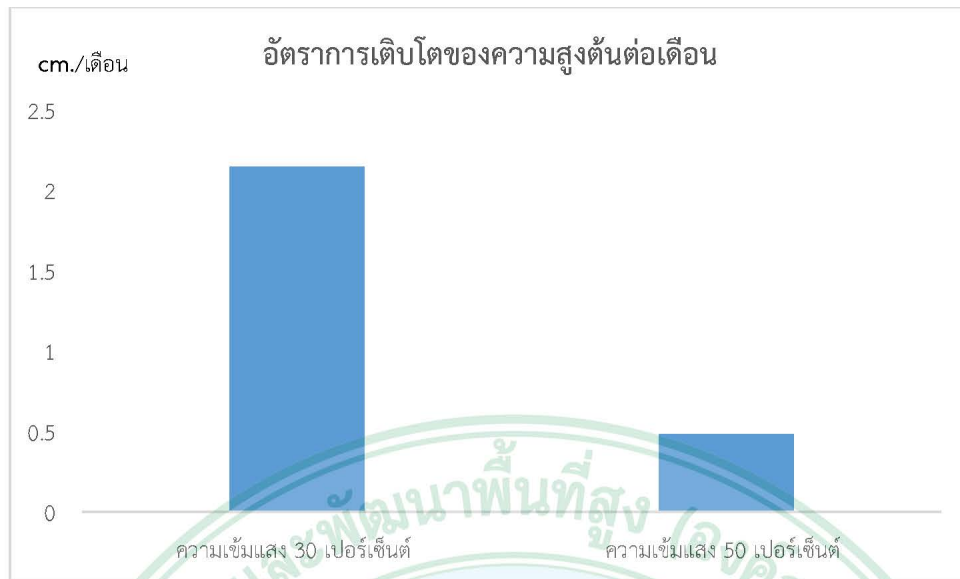

ภาพที่ 4-41 การเติบโตด้านความสูงของน้อยหน้าเครือ ที่ปลูกภายใต้ร่มเงา ความเข้มแสงร้อยละ 50

และเมื่อเปรียบเทียบการเติบโตของน้อยหน้าเครือที่ปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ ความเข้มแสงร้อยละ 30 และ 50 พบว่า อัตราการเพิ่มของขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางและความสูงต้นต่อเดือนของน้อยหน้าเครือมีความแตกต่างกันทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ($P > 0.05$) โดยปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ ความเข้มแสง ร้อยละ 50 มีอัตราการเพิ่มของขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นสูงสุด โดยเฉลี่ย 1.08 มิลลิเมตรต่อเดือน และการปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ ความเข้มแสงร้อยละ 30 มีอัตราการเพิ่มของความสูงต้นสูงสุด โดยเฉลี่ย 2.15 เซนติเมตรต่อเดือน (ภาพที่ 4-42)

ภาพที่ 4-42 อัตราการเติบโตด้านเส้นผ่านศูนย์กลางของน้อยหน้าเครือ ที่ปลูกภายใต้ร่มเงา ความเข้มแสงร้อยละ 30 และ 50

ภาพที่ 4-43 อัตราการเติบโตด้านความสูงของน้อยหน้าเครือ ที่ปลูกภายใต้ร่มเงา ความเข้มแสงร้อยละ 30 และ 50

4. มะเขาควย (*Dittoceras maculatum* Kerr)

มะเขาควย จัดอยู่ในวงศ์ APOCYNACEAE มีชื่อเรียกอื่นๆ คือ มะเขาวัว เป็นพืชไม้เถาเลื้อย ยาว มักเลื้อยพาดตามต้นไม้ใหญ่ ในทุกส่วนของมะเขาควยจะมีน้ำยางสีขาวลักษณะเหมือนนํ้านม ใบเดี่ยวรูปรี ปลายใบแหลม ใบจะออกเรียงเป็นคู่ตรงข้ามกัน ออกดอกเป็นช่อสีขาว ส่วนผลจะออกเป็นฝักคู่ ขอบขึ้นในป่าดิบเขาที่มีความชื้น สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตรขึ้นไป ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง พบที่บ้านแม่แจ่ม ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร มะเขาควยเริ่มติดดอกในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ติดผลในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในเดือนสิงหาคม-กันยายน ทางด้านโภชนาการมะเขาควย จำนวน 100 กรัม จะให้พลังงาน 38.72 กิโลแคลอรี คาร์โบไฮเดรต 8.06 กรัม โปรตีน 0.90 กรัม มีเส้นใย 4.28 กรัม แคลเซียม 112.6 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 62.4 มิลลิกรัม เบต้าแคโรทีน 70.61 ไมโครกรัม

ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านแม่แจ่ม ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ผล นำมาต้ม หรือรับประทานสดช่วยแก้ไอ รักษาโรคไต ช่วยให้กระปรีกระเปร่า ยางจากผล รักษาโรคกระเพาะ (ทานผลสดโดยไม่ต้องล้างยาง) เถาและใบ นำมาตากแห้งหรือใช้สด ต้มน้ำอาบและดื่ม ช่วยรักษาโรคอัมพฤกษ์อัมพาต เถา หั่นต้มน้ำเดือดในภาชนะที่มีคราบหินปูนเกาะ ทำให้หินปูนหลุด

ในชุมชนบ้านแม่แจ่ม พบมะเขาควยจำนวน 5 สายพันธุ์ ดังนี้

1) มะเขาควยแดง ผลเล็ก เรียว ยาว ยอดสีแดง มีสรรพคุณทางยา ขึ้นในระดับความสูงหลายระดับ ประมาณ 1,200 เมตรขึ้นไป น้ำหนักผล 60-70 กรัมต่อผล ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.2-2.7 cm. ความยาวผล 13-15 cm.

2) มะเขาควยเขียว ผลใหญ่ เรียว ยาวไม่มีสรรพคุณทางยา ขึ้นในระดับความสูงมากกว่า 1,300 เมตรขึ้นไป

3) มะเขาควยขาว ผลใหญ่ ป้อม ยาว ไม่มีสรรพคุณทางยา ขึ้นในระดับความสูงมากกว่า 1,300 เมตรขึ้นไป (พบที่บ่อเกลือด้วย)

4) อีก 2 พันธุ์ ผลใหญ่ ป้อม สั้นกว่า 3 พันธุ์ข้างต้น ไม่มีสรรพคุณทางยา ขึ้นในระดับความสูงมากกว่า 1,300 เมตรขึ้นไป

การให้ผลผลิต ในป่าธรรมชาติ ไม่ต่ำกว่า 10 ปี (ทั้งนี้ต้องรอให้ยอดเลื้อยพันปลายพุ่มไม้) หากนำต้นกล้าได้ต้นมาปลูก ใช้ระยะเวลาประมาณ 5 ปี ถึงจะเริ่มติดผล และเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในปีที่ 6 โดยผลผลิตจะทยอยแก่ ผลผลิตต่อต้นในปีแรกของการให้ผลผลิตประมาณ 150 กิโลกรัมต่อต้น และปีต่อไปจะเพิ่มขึ้นเป็น 300-400 กิโลกรัมต่อต้น โดยการเก็บผลผลิตต้องระมัดระวังอย่าให้เถาฉีกขาด เนื่องจากจะทำให้การเจริญเติบโตและการแตกยอดใหม่ช้า

การปลูก โดยใช้ต้นกล้าได้ต้น ทำค้ำเหมือนค้ำเสาวรส ปลูกที่โล่งแจ้ง ระบายปลูกไม่แน่นจนขึ้นกับการทำค้ำ ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะเถาแผ่กว้าง อาจต้องทำค้ำที่แข็งแรง รดน้ำดูแลในช่วงปีแรก การเจริญเติบโตจะช้า และจะเจริญเติบโตเร็วในปีต่อไป การดูแลรักษา ให้ใส่ปุ๋ยขี้วัวบำรุงรอบโคนต้น ในปริมาณที่พอเหมาะ ภายหลังจากที่เก็บผลผลิตเสร็จ

การตลาด จะมีพ่อค้าคนเผ่าลีซอ พ่อค้ามัง (ส่งออกประเทศอเมริกา สรรพคุณทางยา) และคนไทยพื้นราบมารับซื้อ ราคาขายผลสด กิโลกรัมละ 50-60 บาท ผลดอง กิโลกรัมละ 50-70 บาท (ในอดีต) แต่ปัจจุบันชุมชนไม่มีการดอง จะขายเฉพาะผลผลิตสดทั้งหมด ซึ่งยังไม่เพียงพอกับความต้องการ

ต้น

ใบ

ผล

ภาพที่ 4-44 ลักษณะลำต้น ใบ และ ผลของมะเขาควาย

การทดสอบวิธีการขยายพันธุ์มะเขาควาย ดังนี้

1) ทดสอบวิธีการเพาะขยายพันธุ์โดยวิธีการไม่อาศัยเพศ ได้แก่ การตอนกิ่ง โดยทดลองตอนกิ่งมะเขาควาย 3 แบบ ได้แก่ แบบคว้นรอบกิ่งใต้ตา แบบเปิดเปลือกเฉพาะใต้ตา และแบบกรีดเปลือกระหว่างตา โดยไม่มีการขุบน้ำยาเร่งราก

1) คว้นรอบกิ่งใต้ตา

2) เปิดเปลือกเฉพาะใต้ตา

3) กรีดเปลือกระหว่างตา

ภาพที่ 4-45 การตอนกิ่งมะเขาควาย 3 แบบ

หลังการตอนกิ่ง 3 เดือน พบว่า มะเขาควายกรรมวิธี 1) คว้นรอบกิ่งใต้ตา อัตราการเกิดรากร้อยละ 30 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของกิ่งที่ใช้ตอนด้วย ถ้าใช้กิ่งเล็กโอกาสกิ่งแห้งและไม่เกิดรากมีอยู่สูง

2) แบบเปิดเปลือกเฉพาะใต้ตา อัตราการเกิดราก ร้อยละ 10 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยาวของเปลือกที่เปิดด้วย ถ้าเปิดเปลือกกว้างและยาว โอกาสการเกิดรากสูง 3) แบบกรีดเปลือกระหว่างตา ไม่พบการเกิดราก ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีตำแหน่งใต้ตาให้รากเกิดออกมา และในแปลงปลูกของเกษตรกร พบการติดของผลมะเขาควยน้อยมาก

คว้นรอบกิ่งใต้ตา

เปิดเปลือกเฉพาะใต้ตา

ภาพที่ 4-46 การเกิดรากของกิ่งตอนมะเขาควยที่ทำผลโดย ก) คว้นรอบกิ่งใต้ตา และ ข) เปิดเปลือกเฉพาะใต้ตา

2) ทดสอบวิธีการเพาะขยายพันธุ์โดยวิธีการอาศัยเพศ ได้แก่ เพาะเมล็ด โดยลักษณะผลเป็นฝักยาวและเป็นฝักคู่ เมื่อแก่จะแตกและปล่อยเมล็ดรูปร่างแบน เรียว ยาว ที่มีขนเป็นพู่สีขาวปลิวไปตามลม เมล็ดมะเขาควยเริ่มปลิวออกจากฝักในเดือนกุมภาพันธ์ มีจำนวนเมล็ดเฉลี่ยต่อฝัก 10.4 เมล็ด มีน้ำหนักแห้ง 100 เมล็ด เท่ากับ 9.21 กรัม ความกว้างเฉลี่ยของเมล็ด 0.52 เซนติเมตร ความยาวเฉลี่ยของเมล็ด 2.15 เซนติเมตร เมื่อนำเมล็ดมาเพาะโดยใช้ทรายเป็นวัสดุเพาะ พบว่า ใช้ระยะเวลาในการงอก 1 เดือน มีอัตราการงอกร้อยละ 68

ภาพที่ 4-47 การขยายพันธุ์มะเขาควยโดยวิธีการเพาะเมล็ด

5. ตีนฮ้างดอย (*Paris polyphylla* Smith)

ตีนฮ้างดอย เป็นพืชที่พบการกระจายพันธุ์ในสภาพป่าดิบเขาในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีการนำหัวใต้ดินมาใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรซึ่งมีสรรพคุณแก้ปวด แก้อักเสบ และคลายกล้ามเนื้อ แต่ในปัจจุบันพบว่าพืชดังกล่าวค่อนข้างหายากและมีเหลืออยู่น้อยพบเฉพาะในป่าที่ลึกและห่างไกลจากชุมชน เนื่องจากที่ผ่านมามีการขุดและนำออกมาจำหน่ายให้กับพ่อค้าเป็นจำนวนมาก โดยไม่ได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟู ดังนั้น ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชดังกล่าวเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน จึงได้ทำการศึกษาวิธีการปลูกในสภาพแปลง

ปลูก โดยทำการทดสอบปลูกในพื้นที่ของเกษตรกรซึ่งอยู่ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ จำนวน 2 ราย ดังนี้

1) นายเสนอ กันทะวงศ์ พิกัดพื้นที่ทดสอบปลูก 47Q 0489426, UTM 2131244 พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,067 เมตร ทดสอบปลูกโดยใช้ท่อนพันธุ์ขนาด 3-5 เซนติเมตร จำนวน 30 ท่อน ผลการทดสอบพบว่า มีการงอกจำนวน 7 ต้น โดยมีการสร้างใบและแทงยอดโผล่พื้นดินประมาณ 5.5-15.0 เซนติเมตร

ภาพที่ 4-48 แปลงทดสอบปลูกดินยังดอยของนายเสนอ กันทะวงศ์

2) นางผ่องพรรณ ปวงใจเที่ยง พิกัดพื้นที่ทดสอบปลูก 47Q 0489228, UTM 2132206 พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,083 เมตร ทดสอบปลูกโดยใช้ท่อนพันธุ์ขนาด 3-5 เซนติเมตร จำนวน 30 ท่อน ผลการทดสอบพบว่า มีการงอกจำนวน 8 ต้น โดยมีการสร้างใบและแทงยอดโผล่พื้นดินประมาณ 4.5-21.5 เซนติเมตร

ภาพที่ 4-49 แปลงทดสอบปลูกดินฮังดอยของนางผ่องพรรณ ปวงใจเที่ยง

กิจกรรมที่ 2 การพัฒนาแหล่งปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อทดแทนการเก็บหาจากป่า

1. พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี (แม่พริก) ตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

1) คัดเลือกพืชท้องถิ่นที่ต้องการปลูกเพื่อทดแทนการเก็บหาจากป่าร่วมกับชุมชน ได้แก่ ผักกูด ลิงลาว และหวายหนามขาว โดยมีสมาชิกชุมชนที่นำร่องการปลูกพืชดังกล่าว จำนวน 26 ราย ดังตารางที่ 4-24

ตารางที่ 4-24 รายชื่อเกษตรกรพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี (แม่พริก) ที่เพาะปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อทดแทนการเก็บหาจากป่า

ลำดับ	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	รายการพืชท้องถิ่น		
			ผักกูด	ลิงลาว	หวายหนามขาว
1	นายฉัตรวรุณ ศรีมาน้อย	67 หมู่ 5	X ปลูกแซมในสวน กาแฟ ไม่ยกร่อง จำนวน 650 ต้น ปลูกเดือน มิ.ย	X เสริมในสวนเมือง ปลูก 30 มิ.ย. 62 จำนวน 80 ต้น	X แนวเขตสวนเมือง จำนวน 100 ต้น
2	นายประสงค์ ทิศลังกา	หมู่ 5			X วางแผนปลูกปี 2563 เสริมในสวนเมือง จำนวน 100 ต้น
3	นายศรี ภาณุชิตวรณศรี	59 หมู่ 5	X แปลงยกร่อง จำนวน 1,000 ต้น ปลูก 2 ก.ค. 62	X สวนผสมผสาน จำนวน 80 ต้น พิกัดแปลง x=0563282 Y=2167536	X ปลูกเดือนสิงหาคม 100 ต้น ระยะปลูก 1x1 เมตร
4	นางจันทร์เพ็ญ ธรรมเมืองมูล	4 หมู่ 5	X	x เสริมในสวนเมือง ปลูก เดือน มิ.ย จำนวน 80 ต้น	
5	นางไพรินทร์ ดวงคำมูล	93 หมู่ 5	X 450 ต้น ปลูกได้ร่ม เงาและที่ไล่ในสวน ผสมผสาน ปลูก เดือน ก.ค. พิกัดแปลง x=0564413 Y=2166398		
6	นายบุญช่วย แก้วเอี้ย	51 หมู่ 5	X รับต้นกล้า 500 ต้น ปลูกเสริมในสวน เมือง ระยะปลูก 40 cm		
7	นายไพฑูรย์ โปthalmul	หมู่ 4	X	x	

ลำดับ	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	รายการพืชท้องถิ่น		
			ผักกูด	ลิงลาว	หว่ายหนามขาว
				ปลูกเป็นแนวเขตสวน กาแฟ ปลูกเดือน มิ.ย จำนวน 80 ต้น	
8	นายเกียรติพงษ์ โปthalmul	50 หมู่ 4	X แปลง ยกร่อง ใช้พลาสติกดำคลุม แปลงก่อนปลูก โดย ปลูกเดือน ก.ค. จำนวน 2,100 ต้น ระยะปลูก 20*30 cm	x ปลูกเสริมในสวน กระทอน ปลูกเดือน มิ.ย จำนวน 80 ต้น	
9	นางมัทนา สุนา	66 หมู่ 4	X รับต้นกล้า 1,000 ต้น ปลูกเดือน ส.ค. 62 ในบริเวณ ครัวเรือน ทำแปลง และมุงแสลงดำ ระยะปลูก 15x20 cm	x ปลูกเดือน ก.ค. จำนวน 80 ต้น	
10	นางบัวหมาย ทิศลังกา (สนั่น)	53 หมู่ 5	X รับต้นกล้า 100 ต้น		X จำนวน 50 ต้น
11	นางสมพร แสนอุด	23 หมู่ 5	X ปลูกเดือน มิ.ย. 62 เสริมในสวนหลัง บ้าน จำนวน 20 ต้น	x เสริมในสวนเมือง ปลูก ปลายเดือน มิ.ย. 62 จำนวน 80 ต้น	
12	นางสาวศิริพร ขุนยอด	85 หมู่ 5	X ปลูกต้นเดือน มิ.ย. 62 ในครัวเรือนและ เสริมในสวนเมือง และกาแฟ จำนวน 100 ต้น		
13	นางอารีรัตน์ เทโวชาติ	76 หมู่ 5	X ปลูกเดือน มิ.ย. 62 ในครัวเรือน		
14	นางวรรณดี ทิศลังกา	19 หมู่ 5	X 450 ต้น ปลูกไต้หวัน เงาและที่โล่งในสวน เมือง ปลูกเดือน ก.ค. พิกัดแปลง x=0564820	x เสริมในสวนเมือง จำนวน 80 ต้น ปลูกเดือน มิ.ย. 62 พิกัด แปลง x=0564788 Y=2166572	

ลำดับ	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	รายการพืชท้องถิ่น		
			ผักกูด	ลิงลาว	หวายหนามขาว
			Y=2166541 ระยะปลูก 20 cm		
15	นางสาวเพ็ญจิต เทโวชาติ	25 หมู่ 5	X	X เสริมในสวนเมี่ยง ปลูก เดือน มิ.ย. 62 จำนวน 80 ต้น	
16	นางจันทร์ เชื้อนแก้ว (ใจ)	34 หมู่ 5	X ครัวเรือน		
17	นางนิตย แสงลุน	102 หมู่ 5	X ครัวเรือน	X ครัวเรือน จำนวน 80 ต้น	
18	นายสำราญ ปิ่นทอง	55 หมู่ 5	X	x เสริมในสวนหลังบ้าน ปลูกเดือน มิ.ย. 62 จำนวน 80 ต้น	
19	นางสงวนศรี ะวัน (ศรี)	62 หมู่ 5	X ครัวเรือน	x เสริมในสวนเมี่ยง จำนวน 80 ต้น	
20	นางเพลิน ธรรมเมืองมูล	46 หมู่ 5	X	x เสริมในสวนเมี่ยง จำนวน 80 ต้น	
21	นางเป็ง เทโวชาติ	30 หมู่ 5	X เสริมในสวนหลัง บ้าน ปลูกเดือน มิ.ย. 62	X ครัวเรือน จำนวน 80 ต้น	
22	นายเหมย ธิจุ่ม (คำ)	3 หมู่ 5	X ครัวเรือน		
23	นายคำมูล ธิลังกา	54 หมู่ 5	X ปลูกในสวนหลังบ้าน ปลูกเดือน มิ.ย. 62		
24	นายเสน่ห์ เทโวชาติ	49 หมู่ 5		x เสริมในสวนเมี่ยงหลัง บ้าน ปลูกเดือน มิ.ย. 62 จำนวน 80 ต้น	
25	นายอุดม ธิคลังกา	หมู่ 5		X เสริมในสวนเมี่ยงหลัง บ้าน ปลูกเดือน มิ.ย. 62 จำนวน 80 ต้น	
26	นางสุภา เทโวชาติ	หมู่ 5		X ครัวเรือน จำนวน 80 ต้น	

2) วางแผนการปลูกพืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน

[illegible]

กิจกรรม	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.
1.การปลูก	x	x	x									
2.การให้น้ำ	อาศัยน้ำฝน											
3.กำจัดวัชพืช		x		x		x						
4.ใส่ปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยคอก	x				x							
5.เก็บเกี่ยวดอก							x	x	x			
6.เก็บเกี่ยวผลอ่อน	x	x										
7.เก็บเกี่ยวผลแก่							x	x				

[illegible]

กิจกรรม	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.
2.การปลูก	x	x	x									
3.การให้น้ำ	อาศัยน้ำฝน/ให้น้ำสม่ำเสมอตลอดทั้งปี											
5.กำจัดวัชพืช		x		x		x						
5.ใส่ปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยคอก/ปุ๋ยเคมี	หลังปลูก 1 เดือน และช่วงแตกกอ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง											
6.เก็บเกี่ยวหน่อ	หลังปลูก 1.5-2 ปี											
7.เก็บเกี่ยวเมล็ด											x	x

ภาพที่ 4-50 เกษตรกรนำร่องปลูกผักกูด ลิงลาว และหวายหนามขาว (แม่พริก)

2. พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สามแลบ ตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เก็บข้อมูลและสำรวจแหล่งปลูกพืชท้องถิ่น ได้แก่ บุกเนื้อทรายหรือบุกไข่ (บุก ภาษาปกาเกอญอ เเคอมีตี) เพื่อทดแทนการเก็บหาจากป่าของเกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สามแลบ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าสาละวินและป่าแม่ยวมฝั่งขวา จำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (โซน C) ทั้งหมด จากการสอบถามข้อมูลจากประธานกลุ่มเตรียมสหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแม่สามแลบ พบบุกอยู่หลากหลายชนิด แต่ที่พบเห็นอยู่ ได้แก่ 1) บุกเนื้อทรายหรือบุกไข่ (พบเยอะที่สุดในป่าโปร่ง ไม่ทึบ ไม่แล้งมาก ป่าที่เป็นไร่หมุนเวียน มีหัวบนใบ) 2) บุกเขา (พบน้อยมาก นิยมกินก้านดอก) และ 3) บุกต่าง (ไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์ อยู่บริเวณเขตบ้านแม่สามแลบ ขึ้นในป่าดิบเขา) ทั้งนี้ในพื้นที่ 1-2 ปี ที่ผ่านมามีปริมาณบุกในธรรมชาติลดลง ชาวบ้านเริ่มเอามาปลูกเองและมีการขุดจากพื้นที่ไร่หมุนเวียนของตนเองมาขาย ปัจจุบันไม่มีการขุดหาจากป่าเพราะป่าเริ่มทึบ บุกไม่ค่อยขึ้นเจริญ โดยราคาบุกในอดีต 20 ปีที่แล้ว ราคา 0.5-1 บาทต่อกิโลกรัม และราคาเริ่มสูงขึ้นเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา ประมาณ 20 บาทต่อกิโลกรัม และชาวบ้านหันมาปลูกได้ประมาณ 3 ปี โดยบุกเริ่มมีราคาตั้งแต่ 10 กว่าบาทขึ้นไปต่อกิโลกรัม โดยขนาดหัวได้ดินที่รับซื้อ น้ำหนักหัว 0.8 กิโลกรัมขึ้นไป ถ้าต่ำกว่านั้นไม่รับซื้อ แต่ใช้ในการปลูกขยายพันธุ์

ชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สามแลบ 10 หมู่บ้าน ปลูกบุกเพื่อสร้างรายได้ โดยชุมชนที่มีการปลูกค่อนข้างเยอะได้แก่

- หมู่ 2 บ้านแม่ตอละ
- หมู่ 3 บ้านชีวาเดอ
- หมู่ 5 บ้านบุญเลอ

- หมู่ 6 บ้านกล่อเซโ
- หมู่ 9 บ้านกอมูเตอ
- หมู่ 10 บ้านปู่คำ-ห้วยแห้ง

ราคาซื้อขายบุกในชุมชน แรกๆซื้อขายในราคา 4-15 บาทบาทต่อกิโลกรัม และหลังจากนั้นราคาสูงขึ้น 20 บาทต่อกิโลกรัม ปกติชาวบ้านจะเข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกบุกในชุมชนนั้นๆและจะขายผ่านกลุ่มเตรียมสหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแม่สามแลบ โดยมีผู้รวบรวมผลผลิตในแต่ละหมู่บ้าน ซื้อจากชาวบ้านในราคาประมาณ 15-20 บาทต่อกิโลกรัม และส่งขายกลุ่มเตรียมสหกรณ์ฯ ในราคา 25 บาทต่อกิโลกรัม โดยกลุ่มเตรียมสหกรณ์ฯจะหักเงินเข้ากองกลางกลุ่ม 1 บาทต่อกิโลกรัม และสหกรณ์ฯเป็นผู้ได้รับใบอนุญาตซื้อขาย โดยสหกรณ์ฯจะเป็นคนเสียค่าภาคหลวงและบำรุงป่า 3 บาทต่อกิโลกรัม ขายให้โรงงาน ในราคา 28 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนใหญ่ผลผลิตบุกครั้งต่อครั้งของชาวบ้านนำมาขายผ่านกลุ่มเตรียมสหกรณ์ฯและขายคนภายนอกเองโดยไม่ผ่านกลุ่มฯ เนื่องจากได้ราคาดีกว่า เพราะไม่ต้องเสียค่าภาคหลวง โดยโรงงานรับซื้อหลักๆ ได้แก่ โรงงานกาซี (บ้านคอมผึ้ง อำเภอสบเมย) ซึ่งเป็นสาขาของโรงงานแปรรูปบุกในจังหวัดตาก และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกบุกและแปรรูปบ้านไร่ (อำเภอแม่สะเรียง) นอกจากนี้ยังมีบริษัท สยามคอนยัค จำกัด และบริษัทยูเนียว ไทยคอนยัค จำกัด มารับซื้อแต่ให้ราคาที่ถูกกว่าและเป็นเงินเชื่อ ทางกลุ่มสหกรณ์จึงไม่ขายให้

จากการสอบถามกลุ่มเตรียมสหกรณ์ฯ รับโควตาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยในแต่ละปีจะประเมินผลผลิตที่มีในพื้นที่อ้างอิงจากปีก่อน โดยรับผลผลิตจากสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มเตรียมสหกรณ์ฯ ถ้าปีนั้นผลผลิตส่งโรงงานไม่ถึงโควตาที่รับมา จะนำไปสะสมในปีถัดไป โดยในปี พ.ศ. 2560 อบต.แม่สามแลบเป็นผู้รับโควตามา 600,000 กิโลกรัม แต่รวบรวมไม่ถึง ในปี พ.ศ. 2561 จึงมอบหมายให้ทางกลุ่มเตรียมสหกรณ์ฯเป็นผู้รับโควตาในพื้นที่ จำนวน 250,000 กิโลกรัม แต่ส่งโรงงานได้เพียง 213,850 กิโลกรัม (คิดราคาเฉลี่ย 18 บาท) ชาวบ้านมีรายได้จากการจำหน่ายบุก 3,849,300 บาทต่อปี อดีตในชุมชนมีเกษตรกรบางรายแปรรูปบุกแห้ง โดยบุก 8 กิโลกรัม ล้างน้ำหั่นเป็นแว่น นำไปอบแห้ง ได้ 1 กิโลกรัม แต่ไม่คุ้มทุน จึงเลิกทำ

สำหรับพื้นที่แปลงปลูกบุกของเกษตรกรจะปลูกบนพื้นที่ลาดชัน มีต้นไม้ขึ้นประปราย เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียน ปลูกถั่วเหลืองและข้าวไร่มาก่อน จากการสังเกตของชาวบ้านที่ปลูกบุกในแปลงถั่วเหลืองจะเจริญเติบโตดี อาชีพหลักของชาวบ้าน ปลูกข้าวไร่ และพริกกะเหรี่ยง ส่วนบุกเป็นรายได้เสริม จึงได้สนับสนุนชุมชนบ้านกล่อเซโ และบ้านปู่คำห้วยแห้ง ปลูกบุกเพื่อสร้างรายได้และลดการเก็บหาจากป่า ได้แก่ บุกเนื้อทราย (บุกไข่) *Amorphophallus oncophyllus* Prain โดยมีรายละเอียด ดังตารางที่ 4-25 และ 4-26

ตารางที่ 4-25 รายชื่อสมาชิกชุมชนที่ปลูกบุกเพื่อสร้างรายได้บ้านกล่อเซโ ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นางสาวอัญชลี พนมวิมาน	277 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
2	นายปรเมศร์ พิทยาโชคชัย	18/4 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
3	นายไพจิตร บุชบาเฉลา	75 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
4	นางประภา ศรีโสภามาลี	82 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
5	นายพาดิ มโนสำนึก	71 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
6	นายปัญญา พะดี	11/2 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
7	นายพงษ์พัฒน์ บุชบาสดสวย	10/4 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
8	นายจรูญ บุชบาเจิดฉาย	52 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
9	นางสาวเบอะเจอ ป้อแอะ	53 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
10	นายชิปะ สุตสวຍบุชบา	73 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
11	นายเคแบะระ ป้อแอะ	54 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
12	นายพะเปอ บุชบาสดไส	43 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
13	นางสาวสุตา พนาสีพิมาน	48 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
14	นายตาทริ พนมพิมาน	18/5 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
15	นางสาววิมล ศรีโสภานุชบา	61 หมู่ 6 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

ตารางที่ 4-26 รายชื่อสมาชิกชุมชนที่ปลูกบุกเพื่อสร้างรายได้บ้านปู่คำ-ห้วยแห้ง ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นายวีรชัย ชีโน	88 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
2	นายณราพล ชีโน	96 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
3	นายสมชาย รักษาพงษ์ไพร	59 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
4	นายจำนง รักษาพงษ์ไพร	33 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
5	นายจิรพัฒน์ วิมานสายชล	95 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
6	นางสาวจันทร์ศรี รักษาพงษ์ไพร	92 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
7	นายเหลี่ยม รักษาพงษ์ไพร	33 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
8	นางดวงฤทัย สุตสวຍกระสินธุ์	46 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
9	นายนาบุ ต่อป้อ	51 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
10	นายชาติชาย ชีโน	77 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
11	นายอาทร พิมานธารา	40 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
12	นางสาวเชอเง วนาชนากุล	35 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
13	นางหน่ออิวา กะเจ	4 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
14	นายอิมสม นิธิพนิชย์กุล	82 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
15	นายตาละ วนาชนากุล	35 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
16	นายปีทุแฮ เรือนมโน	20 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
17	นายวีรชัย ธรรมสิริโชค	97 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
18	นายพรเทพ สุตสวຍจำปา	9 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
19	นายอุดมศักดิ์ ชีโน	39 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
20	นายสุบิน บุชบาศรีอัมพร	44 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
21	นายโดโอ ชีโน	11 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
22	นายโทมี แตะวอ	6 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
23	นายสมศักดิ์ วิมานสายชล	41 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
24	นางสาวทური พะโปถม	24 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
25	นายพะแงะวาทะวอ	49 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
26	นายไพรวลัย ตะวอ	78 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
27	นายธนวุฒิ วิมานสายชล	65 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
28	นายสมชัย ชีโน	32 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
29	นายนิรา สกุลคันธาเศรษฐ์	64 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
30	นางบุษบา ผ่องใส	43 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
31	นายป้อแประ ชีโน	27 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
32	นางลาพอ รักถิ่นเดิม	89 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
33	นางสาวรรภา ชีโน	37 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
34	นางสาวเก่ง ต่อป้อ	31 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
35	นายประวิทย์ ชีโน	28 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
36	นางยะขงย สามดอยชน	15 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
37	นางสาวปริง ต่อป้อ	71 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
38	นายโฆะเจ ต่อป้อ	13 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
39	นายส่วยลา สุดสวขงโค	42 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
40	นายสุระ ชีโน	29 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
41	นายอพิสิน กะเจ	4 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
42	นายจักกฤษ วิมานสายชล	354 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
43	นายปรมไทย์ ตะวอ	56 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
44	นายวีรยุทธ พะเนอะอี	20 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
45	นายพิทยา ชีโน	1 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
46	นางสาวแสงเดือน รักษาพงษ์ไพร	59 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
47	นายธนเทพ ผ่องใสวิมาน	100 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
48	นายไสว พิสมัย	57/1 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
49	นางเอะโย พิสมัย	57/1 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
50	นางสาวจะดี พลอยดีจริง	31 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
51	นายนิวัฒน์ บุษบาไฉไล	122/1 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
52	นางกลีโย แสนละ	193 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
53	นายลอยทุ แสนละ	193 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
54	นางสาวมฤดี ชิวขุนศิริ	201 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
55	นายก่อะ ชงโคเจิดฉาย	201/2 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
56	นางกระดา สุดสวขงโค	42 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
57	นายชรินทร์ สุดสวขงกข	10 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
58	นางโฆะโย ต่อป้อ	213 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
59	นางจินดา วนาลีพิมาน	207 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
60	นายประพันธ์ รักถิ่นเดิม	89 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
61	นายพะวอแฮ สดใสวิมาน	42 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
62	นางสาวทรงศรี สดใสวนาลัย	160 หมู่ 10 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

2) วางแผนการปลูกบุกพร้อมกับชุมชน

กิจกรรม	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.
1. เตรียมดิน								x	x	x	x	x
2. การปลูก	xx	x										
3. กำจัดวัชพืช		x		x		x						
4. ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ครั้งที่ 1	x	x										
5. ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ครั้งที่ 2			x	x								
6. เก็บเกี่ยวหัวใต้ ดิน						x	x					
7. เก็บเกี่ยวหัวบน ใบ				x	x	x	x					
8. เก็บเกี่ยวเมล็ด							x	x				

ภาพที่ 4-51 เกษกรนำร่องปลูกบุกเพื่อทดแทนการเก็บหาจากป่า (แม่สามแลบ)

กิจกรรมที่ 3 การศึกษาและพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูก/ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพด้านการผลิตและการจัดการเพื่อเสริมรายได้

1. พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงโป่งคำ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ได้รวบรวมสมาชิกกลุ่มที่มีความสนใจในการเพาะปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นจำหน่ายให้กับกลุ่มวิสาหกิจผสมผสานตำบลยม อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน โดยมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 38 คน (ตารางที่ 4-27) วางแผนในการเพาะปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ จำนวน 45 ชนิด (ตารางที่ 4-28)

ตารางที่ 4-27 รายชื่อสมาชิกกลุ่มปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ บ้านป่าแดดและหัวนา

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
1	นางกรรณิการ์ โคฤทธิ	84 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	ประธาน
2	นางนวล อิบตี	46 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	รองประธาน
3	นางหล่าย บุญอิน	139 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	เลขานุการ
4	นางจันทร์ดี พรหมการ	202 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	เหรัญญิก
5	นางสมใจ จารเมือง	59 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	กรรมการ
6	นางสำราญ สิมสมฤทธิ์		กรรมการ
7	นางรติมา อิบตี	99 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	กรรมการ
8	นางบัวเรียว หิมะวัน	104 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	กรรมการ
9	นางศรีเรือน หลวงขาว		กรรมการ
10	นางหลวย ธารณะ	134 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
11	นางมิ่ง จารวรรณ	45 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
12	นางอุดมพร ต๊ะปิม	165 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
13	นางมัน นุดวงแก้ว	19 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
14	นางดี อินตะเพชร	48 ม.9 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
15	นางบาง กันนูลา	7 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
16	นางใส บัวเรือง	96 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
17	นางเจสสิยา เพ็ชรจินา	18 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
18	นางดี พังจันทร์ตา	70 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
19	นางหมาย กันทะเนตร	156 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
20	นางสาญ สอนสมฤทธิ์	118 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
21	นางเวียน กำนนท์	189 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
22	นางคำ ธรรมจันทร์	107 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
23	นางสาวเบญจมาศ ไชทอง	25 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
24	นางไหม อิบตี	20 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
25	นางเข็มทอง หิมะวัน	98 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
26	นางหน้อย หลวงขาว	108 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
27	นางนาหวี อนุพรหม	164 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
28	นางสมพิช ธานะ	50 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
29	นางนิตยา เพชรดิน	145 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
30	นางคำ แสนธิ	185 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
31	นางพุด เพ็ชจินา	112 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
32	นางหนู ปัญญา	131 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
33	นางจิ้น สายแสน	124 ม.1 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
34	จำลอง หลวงขาว	49 ม.9 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
35	นางต่อม จอมพันธ์	31 ม.9 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
36	นางจันทร์ อินนา		สมาชิก
37	นางเพย ยานันท์	18 ม.9 ต.พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน	สมาชิก
38	นางจุไรรัตน์ วุฒิ		สมาชิก

ตารางที่ 4-28 จำนวนสมาชิกที่ปลูกพืชท้องถิ่นแต่ละชนิดเพื่อการผลิตเมล็ดพันธุ์สำหรับจำหน่าย

ลำดับ	ชนิดพืช	จำนวน (คน)
1	กระเจียบเขียว	3
2	กระเจียบแดง	5
3	กวาดุ้ง	10
4	ข้าวโพดข้าวเหนียว	7
5	ข้าวโพดขี้หมา	3
6	ข้าวโพดหวาน	4
7	งาขี้ม่อน	1
8	งาดำ	0
9	ดอกแค	0
10	แตงดอย	6
11	แตงไทย	4
12	ถั่วฝักยาว	13
13	ถั่วแปบ	5
14	ถั่วพู	3
15	ถั่วลันเตา	5
16	ถั่วแหย่	1
17	บวบพวง	6
18	บวบหอม	6
19	บวบเหลี่ยม	4
20	ผักกาดसान	10
21	ผักกาดเจ้าหม่อม	0

ลำดับ	ชนิดพืช	จำนวน (คน)
22	ผักโขมบ้าน	4
23	ผักคะน้า	1
24	ผักชี	8
25	ผักบุ้งจีน	1
26	ผักชีลาว	2
27	พริกขี้หนู	16
28	พริกขี้ฟ้า	9
29	พริกใหญ่	1
30	ฟักขาว	5
31	ฟักเขียว	0
32	ฟักทอง	19
33	มะขามเปรี้ยวฝักโต	2
34	มะเขือขื่น	2
35	มะเขือกรอบ	4
36	มะเขือเทศ	1
37	มะเขือพวง	6
38	มะเขือยาว	6
39	มะนอยอ้อม	4
40	มะระใหญ่	1
41	มะละกอเมือง	2
42	โสนน้อย	0
43	เสาวรส	2
44	หอมแขก	12
45	โหระพา	2

ตารางที่ 4-29 ช่วงเวลาปลูกและเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านแต่ละชนิด

ลำดับ	ชื่อพืชพื้นบ้าน	ช่วงเวลาที่ปลูก	ช่วงเวลาการเก็บเมล็ด	หมายเหตุ
1.	ขี้หูด	ธันวาคม - มกราคม	กุมภาพันธ์ - มีนาคม	สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีปริมาณน้ำเพียงพอ
2.	งาหม่อน	กรกฎาคม	พฤศจิกายน	ปลูกปีละครั้ง
3.	แตงกวาพื้นบ้าน	พฤษภาคม	มิถุนายน - กรกฎาคม	สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีปริมาณน้ำเพียงพอ
4.	แตงไทยผลกลม	มิถุนายน	ตุลาคม - พฤศจิกายน	สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีปริมาณน้ำเพียงพอ
5.	แตงไทยผลยาว	มิถุนายน	ตุลาคม - พฤศจิกายน	สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีปริมาณน้ำเพียงพอ

ลำดับ	ชื่อพืชพื้นบ้าน	ช่วงเวลาปลูก	ช่วงเวลาการเก็บเมล็ด	หมายเหตุ
6.	ย่านาง	ปลูกได้ทั้งปี	เก็บเมล็ดได้ทั้งปี	
7.	ถั่วบุง	มิถุนายน	ธันวาคม	
8.	ถั่วแป่	กรกฎาคม	พฤศจิกายน	ปลูกได้ปีละครั้ง
9.	ถั่วฝักยาว			สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีปริมาณน้ำเพียงพอ
10.	ถั่วพู			
11.	ถั่วลันเตา	มกราคม-กุมภาพันธ์	กุมภาพันธ์	ปลูกปีละ 1 ครั้ง
12.	ผักชีลาว			
13.	ผักชีพื้นเมือง		มีนาคม	
14.	ผักปลังใบ		พฤศจิกายน	
15.	ผักปลังดอก		พฤศจิกายน	
16.	พริกขาว		เก็บเมล็ดได้ทั้งปี	สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีน้ำ
17.	มะเขือยาว		เก็บเมล็ดได้ทั้งปี	
18.	มะเขือน้ำเมียง		เก็บเมล็ดได้ทั้งปี	
19.	ผักกาดขวางดั่ง ผักกาดขาวยี่ ผักกาดค่านใหญ่			สามารถปลูกได้ทั้งปี แต่ถ้าปลูกในช่วงเดือน พ.ย.-ธ.ค. จะให้ผลผลิตดี
20.	น้ำเต้า	ปลูกได้ทั้งปี		นิยมปลูกเดือนพ.ค.-มิ.ย.
21.	บวบพวง			สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีน้ำ
22.	บวบกลม			สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีน้ำ
23.	บวบเหลี่ยม			สามารถปลูกได้ทั้งปีถ้ามีน้ำ
24.	ฟักทอง	ปลูกได้ทั้งปี	เก็บเมล็ดได้ทั้งปี	ช่วงที่นิยมปลูกคือ พฤษภาคม
25.	มะนอยอ้อม	ปลูกได้ทั้งปี	เก็บเมล็ดได้ทั้งปี	ช่วงที่นิยมปลูกคือ พฤษภาคม
26.	มะเขือเทศลูกใหญ่	ปลูกได้ทั้งปี แต่ปลูกได้ดีในช่วงฤดูหนาว เดือน ต.ค.-ธ.ค.	มกราคม-กุมภาพันธ์ (ปลูกเดือนตุลาคม)	
27.	มะเห็ด	ปลูกได้ทั้งปี แต่ปลูกได้ดีในเดือน พฤษภาคม	สิงหาคม	

ลำดับ	ชื่อพืชพื้นบ้าน	ช่วงเวลาปลูก	ช่วงเวลาการเก็บเมล็ด	หมายเหตุ
28.	มะไห้	ปลูกได้ทั้งปี แต่ปลูก ได้ดีในเดือน พฤษภาคม	สิงหาคม	
29.	ฟักเขียว	เดือน พ.ค.-มิ.ย.		ปลูกได้ปีละครั้ง
30.	มะนอยปลา	ปลูกได้ทั้งปี	ประมาณ 3 เดือน หลัง งอก	

ภาพที่ 4-52 การวางแผนการเพาะปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ บ้านป่าแดดและหัวนา

โครงการย่อยที่ 3 การศึกษารูปแบบการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในป่ารอบชุมชน

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 โครงการวิจัยนี้มีเป้าหมายศึกษารูปแบบการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในป่าธรรมชาติของชุมชน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ บ้านศรีศรีรักษ์ บ้านปากกล้วย และบ้านขุนก้อง ผลการศึกษารูปแบบดังนี้

1. บ้านศรีศรีรักษ์ พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงผาผึ้ง-ศรีศรีรักษ์ อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก

1) การชี้แจงและหารือร่วมกับชุมชน เพื่อวางแผนการศึกษารูปแบบการจัดการป่าสำหรับการอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่น โดยได้ชี้แจงและหารือร่วมกับสมาชิกชุมชนบ้านศรีศรีรักษ์ ถึงแผนการดำเนินงานของโครงการฯ เพื่อฟื้นฟูพื้นที่แนวกันชน (Buffer zone) ที่ได้มีการคืนพื้นที่ในปี พ.ศ. 2562 นี้ ซึ่งทางโครงการฯ จะวางแผนขนาด 40 x 40 เมตร จำนวน 3 แปลง เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าสำหรับการอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยใช้รูปแบบการปลูกป่าตามโครงการสร้างป่า สร้างรายได้ ซึ่งจะมีการปลูกไม้ป่าร่วมกับไม้เกษตร ในลักษณะผสมผสาน 4 ชั้นเรือนยอด เพื่อให้มีสภาพโครงสร้างใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ ได้แก่ เรือนยอดชั้นบน เรือนยอดชั้นรอง เรือนยอดชั้นไม้พุ่ม และเรือนยอดชั้นผิวดิน

2) การเข้าสำรวจพื้นที่ พบว่า พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 634-736 เมตร สภาพป่ารอบพื้นที่มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยการปลูกข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และกล้วยน้ำว้า ซึ่งเกษตรกรเจ้าของพื้นที่สนใจจะปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินมาปลูกป่าสร้างรายได้และปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชในพื้นที่

3) ร่วมจัดกิจกรรมปลูกป่าฟื้นฟูพื้นที่ดังกล่าว โดยในเบื้องต้นจะเน้นไม้โครงสร้างก่อนเป็นหลัก เพื่อปรับเปลี่ยนระบบนิเวศแล้วจึงเสริมพืชท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เพิ่มเติมเข้าไปในพื้นที่ โดยกิจกรรมดังกล่าวมีการบูรณาการงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วย อำเภอวังเจ้า อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า หน่วยงานชลประทานบึงที่ 310 องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงทอง โรงเรียนบ้านศรีศรีรักษ์ โรงเรียนผาผึ้งวิทยา ชุมชนบ้านศรีศรีรักษ์และชุมชนบ้านผาผึ้ง โดยมีกล้าไม้ที่ปลูกทั้งหมด 12 ชนิด 2,575 ต้น ดังนี้

1) อินทนิล	500 ต้น	7) ฝรั่งขึ้นนก	75 ต้น
2) ชี้เหล็กบ้าน	500 ต้น	8) มะไฟ	50 ต้น
3) เสี้ยวดอกขาว	500 ต้น	9) มะเกี้ยง	50 ต้น
4) หว้า	350 ต้น	10) คอแลน	20 ต้น
5) จันทน์ทองเทศ	200 ต้น	11) สะเดา	30 ต้น
6) ไข่ช้างหม่น	200 ต้น	12) มะแขว่น	100 ต้น

ภาพที่ 4-53 การดำเนินกิจกรรมการศึกษารูปแบบการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในพื้นที่แนวกันชนป่าของชุมชนบ้านศรีศรีรักษ์

2. โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่ากล้วย (บ้านป่ากล้วยพัฒนา) อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

2.1 ศึกษาสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบัน

1) ประร่วมกับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจการศึกษารูปแบบการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในป่าธรรมชาติของชุมชน และวางแผนกับสมาชิกกลุ่มในการคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบัน โดยมีมติให้ศึกษา บริเวณหลังโรงเรียนป่ากล้วยพัฒนา

ภาพที่ 4-54 วางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในการศึกษารูปแบบการจัดการ อนุรักษ์ และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในป่าธรรมชาติบ้านปากกล้วย

ภาพที่ 4-55 ขอบเขตพื้นที่วางแผนศึกษาสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบัน เพื่อวางแผนฟื้นฟูพืชป่าบริเวณป่ารอบชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนา

2) ทำการวางแผนขนาด 40 เมตร x 40 เมตร โดยแบ่งเป็นแปลงย่อยขนาด 10 เมตร X 10 เมตร จำนวน 16 แปลงย่อย เพื่อเก็บข้อมูลสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าที่ต้องการฟื้นฟูในปัจจุบัน พบพืชท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีการนำมาใช้ประโยชน์ เป็นอาหาร สมุนไพร และไม้ใช้สอย ทั้งหมด 59 ชนิด มีค่าความหลากหลายชนิดของ Shannon – Wiener (Magurran, 1988) (H') เท่ากับ 2.98 โดยชนิดไม้ที่มีค่าความหลากหลายชนิดสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ ปอโก้งเจ็ง (หนามไขปู), ไค้ซ่า, หยิงหา, เจียวกู่หลาน, โจว, จันทรทองเทศ, ชั่วจัวเล้ง, ชั่วมั่วส่อ, ไม้เกียะ (สนสามใบ) และ กั่วล่อซ่า (ตาราง 1) นอกจากนี้ยังทำการเก็บข้อมูลปัจจัยแวดล้อมด้านแสง พบว่า สังคมพืชแห่งมีปริมาณแสง (lux) อยู่ในช่วงตั้งแต่ 1,100 lux – 5,300 lux (ตาราง 2) ซึ่งจากการข้อมูลจะเห็นได้ว่าสังคมพืชป่าดิบเขาผสมสนแห่งนี้กำลังอยู่ในช่วงการฟื้นตัว มีไม้ใหญ่ค่อนข้างน้อย และมีการฟื้นฟูมาแล้ว จะเห็นได้จากชนิดไม้ที่สำรวจพบ เช่น จันทรทองเทศ ไค้ซ่า (ตองกา) ไยว เครียเลียะ (ผักแพวแดง) หวาย และว่านสากเหล็ก ซึ่งเป็นพืชที่นำมาปลูกฟื้นฟูและสามารถตั้งตัวได้ดีและเมื่อพิจารณาปัจจัยแวดล้อมแสงจะเห็นว่าบริเวณที่มีแสงสูงความหนาแน่นไม้พืชล่าง โดยเฉพาะ ปอโก้งเจ็ง (หนาม

ไข่มุ) สามารถตั้งตัวได้ดีมาก ในขณะที่บริเวณที่มีแสงน้อยพืชพื้นล่างอย่าง หิงหา เจียวกู่หลาน สามารถตั้งตัวได้ดี ดังนั้นในการวางแผนฟื้นฟูสังคมพืชป่าบริเวณนี้จำเป็นต้องคัดเลือกชนิดไม้ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจัยแวดล้อม และความต้องการใช้ประโยชน์ในชุมชนอย่างเหมาะสม

ภาพที่ 4-56 เก็บข้อมูลสังคมพืชปัจจัยแวดล้อมบางประการในปัจจุบัน และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าธรรมชาติ

ตารางที่ 4-30 รายชื่อพันธุ์ไม้ จำนวน และการใช้ประโยชน์ที่สำรวจพบในพื้นที่ป่าธรรมชาติบ้านปากกล้วยพัฒนา

ลำดับ	ชนิด	การใช้ประโยชน์	จำนวน (ต้น)
1	กอบเตออจัว(เก็กฮวยป่า)	บรรเทาอาการปวดเมื่อย	1
2	กะลือ	รับประทานผล	2
3	กัวตีเบ้	ใช้รักษากลากเกลื้อน นำเปลือกต้มล้างหน้า	1
4	กัวล่อซ่า	บำรุงร่างกาย แก้มือเท้าเคล็ด แก้กะตุกหัก	7
5	กัวเอี้ย	แก้อาการแผลเป็นหนอง แก้กะตุกหัก	4
6	ก้า	แก้ไข ตัวร้อน มีอาการหนาวสั่น	5
7	ตร้องเคด้า(ขมิ้นต้น)	แก้ปวดเนื้อตัว รักษาฝีชัน รักษาโรคกระเพาะ	2

ลำดับ	ชนิด	การใช้ประโยชน์	จำนวน (ตัน)
8	ไค้ซ่า (ตองกา)	สมานแผลที่เป็นฝี ช่วยบำรุงร่างกาย	54
9	จันทร์ทองเทศ	ไม้ใช้สอย	15
10	จิงจัวซา	แก้ท้องร่วง	1
11	จี้กายโตว	บำรุงร่างกาย	1
12	จี้จัวซา	บรรเทาอาการท้องร่วง	1
13	จีเดหวื่อ	รักษาแผลที่ใส่ยาแล้วไม่หาย	1
14	จิ้ง	นำผลมารับประทาน	1
15	จี้ปาย	นำผลมารับประทาน	1
16	จีโยว	แก้ไอ	1
17	เจียวกุหลาน	ปรับสมดุลร่างกาย ทำให้หลับสบาย	16
18	โจว	แก้กินผิด กินของแสลง	16
19	ซั่วกัวเต้อ	ยังไม่สามารถระบุได้	1
20	ซั่วไก้แย้ง	ยังไม่สามารถระบุได้	1
21	ซั่วจัวเล้ง	ช่วยต่อเส้นเอ็น	13
22	ซั่วซ้า	ช่วยทำให้เด็กแข็งแรง	1
23	ซั่วป้อ	แก้อาการไอ หอบ โดยนำรากไปต้ม	2
24	ซั่วม่อจื่อ	แก้ไอ แก้ไข้	1
25	ซั่วม่อตัว	ยังไม่สามารถระบุได้	2
26	ซั่วม่อโตร	รักษาอาการไข้ใน แก้โรคไต	2
27	ซั่วมั่วส่อ	ช่วยคลายเส้น บำรุงสมรรถภาพทางเพศชาย	13
28	หยิงก่า	บรรเทาอาการปวดท้อง ช่วยกันผี	22
29	ญิงก่าโตว	ยังไม่สามารถระบุได้	2
30	ดงกัวโต	ใช้เนื้อไม้ทำด้ามมีด	5
31	ตงจื่อเน้ง	ยังไม่สามารถระบุได้	3
32	ตี้เจ้ง	นำผลมารับประทาน	2
33	ตี้มอแก้ว	ยังไม่สามารถระบุได้	1
34	เต้ากัวตัวะ	ใช้กับซั่วม่อโจว โดยนำไปต้ม	1
35	โตกัวจัว	ยังไม่สามารถระบุได้	2

ลำดับ	ชนิด	การใช้ประโยชน์	จำนวน (ตัน)
36	เน้งเง	แก๊ส นำไปบดใส่ฝั	2
37	ป่าอ้วกอเจ้ง	ยังไม่สามารถระบุได้	1
38	ปู้เฒ่าทังไม้เท้า	บำรุงกำลัง	6
39	โย่วเคี๋ยเลียะ (ผักแพวแดง)	บำรุงร่างกาย บำรุงเลือด	6
40	พริกป่า	นำมาปรุงอาหารหรือทานสด	2
41	พลับป่า	เป็นผลรับประทานได้	1
42	ต้อส่างเลียะ(พลับพลึง)	แก้ไข้บวม แก้ปวดท้อง บรรเทามือเท้าเคล็ด	3
43	มะขามแป	บำรุงร่างกาย และบำรุงเลือด	1
44	มะแอะ	บรรเทาอาการปวดท้องจากโรคกระเพาะ บำรุงร่างกาย	1
45	จ่อจี (ม้าสามต่อน)	รักษาโรคนิ่วและขับปัสสาวะ	1
46	ไม้เกียะ (สนสามใบ)	ไม้ใช้สอย	11
47	ยั่วเตร่อ	แก้อาการปวดท้อง แก้ไข้มาลาเรีย	8
48	ลือเย้	ยังไม่สามารถระบุได้	2
49	ว่านสากเหล็ก	บำรุงกำลัง แก้ไข้	2
50	สำหยูเซียว	ขับสารพิษจากสารเคมี	3
51	จีมัวนา	รักษาอาการปวดท้อง แก้กินผิด	1
52	ปอไก่เจ้ง (หนามไข่ปู)	รักษาอาการปวดท้อง สำหรับคนที่คลอดลูกใหม่	108
53	หมากผู้ ตัวเมีย	นำยอดมารับประทาน	1
54	หวาย	หน่อรับประทานเป็นอาหาร	6
55	อ้วส่วนจั่วบ้าน	แก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย จุกแน่น	2
56	อ้วส่วนจั่วป่า	แก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย จุกแน่น	8
57	เอนอ้าหรือโคงเคง	บำรุงร่างกาย	1
58	ปาก้วกอแก้ง(เอื้องหมายนา)	รักษาวัณโรค รักษาหอบหืด	1
59	โ้อจาป่า	ยังไม่สามารถระบุได้	2

ตารางที่ 4-31 ปริมาณแสง (lux) ที่สำรวจพบในพื้นที่ปารัธรรมาชาติบ้านปากกล้วยพัฒนา จำนวน 16 แปลง

แปลงที่	ปริมาณแสง (lux)
1	1,702
2	1,589
3	1,925
4	2,872
5	1,631
6	2,142
7	5,371
8	1,624
9	4,384
10	2,902
11	1,107
12	2,233
13	2,397
14	2,606
15	1,418
16	2,219

2.2 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าของชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนา คือ

1) การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากประชากรในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรมากขึ้น เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย

2) ชาวบ้านรุ่นใหม่ขาดความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ และการฟื้นฟู รวมถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่การเกษตร

3) ชุมชนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เพื่อส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

2.3 ศึกษาแบบแผนการจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน จากการศึกษาสังคมพืชและการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่น รวมถึงสาเหตุที่มีผลต่อการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นบ้านปากกล้วยพัฒนา จะเห็นได้ว่าชุมชนยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์เพื่อส่วนร่วม และขาดความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์และการฟื้นฟู จึงได้หารือร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เพื่อ

หารูปแบบการจัดการอนุรักษ์ป่าบริเวณบ้านปากกล้วยพัฒนาอย่างเหมาะสมร่วมกัน โดยในที่ประชุมเสนอแนวทางการบริหารจัดการป่าไม้ เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนี้

- 1) กำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อการบริหารจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2) ตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน
- 3) ตั้งกฎ ระเบียบ การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพบริเวณป่าชุมชนร่วมกัน
- 4) มีกิจกรรมการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพบริเวณป่าชุมชนร่วมกัน
- 5) จัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและการจัดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ความหลากหลายทางชีวภาพจากผู้รู้สู่ชุมชน

ภาพที่ 4-57 ทหารีร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน เพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่ป่ารอบชุมชนบ้านปากกล้วยพัฒนา

3) พื้นที่โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูง บ้านขุนก้อง อ. แม่ทา จ. ลำพูน

3.1 ศึกษาสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบัน

1) ประร่วมกับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจการศึกษารูปแบบการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในป่าธรรมชาติของชุมชน และวางแผนในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบัน โดยมีมติให้ศึกษา บริเวณป่าพื้นที่หลังโรงเรียนปงทาแม่ลอบ

ภาพที่ 4-58 ขอบเขตพื้นที่ป่าที่ชุมชนเสนอให้ทำการศึกษา และพื้นที่พืชท้องถิ่นบ้านขุนก้อง

2) สำรวจสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบันเบื้องต้นพบว่าสังคมพืชป่าเบญจพรรณที่เคยถูกบุกรุกทำการเกษตรมาก่อน กำลังอยู่ในช่วงทดแทนตามธรรมชาติ มีหญ้าขึ้นปกคลุมพื้นที่หนาแน่น และมีแมไม้ ลูกไม้ตั้งตัวได้เล็กน้อย ส่วนปัจจัยแวดล้อมบางประการ ได้แก่ ปริมาณแสง มีค่าเฉลี่ย 35,858 lux ความเป็นกรด-ด่างของดิน มีค่าเฉลี่ย 5.5 และความชื้นในดิน มีค่าเฉลี่ย 4.1 ดังตารางที่ 4-32 จะเห็นได้ว่าบริเวณพื้นที่ป่าพื้นที่หลังโรงเรียนปงทาแม่ลอบแห่งนี้มีปริมาณแสง (lux) ค่อนข้างสูง เนื่องจากเป็นพื้นที่เปิดโล่งมีต้นไม้น้อยปกคลุมค่อนข้างน้อย และช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลเป็นช่วงบ่ายโมง ทำให้มีปริมาณแสงมาก ในขณะที่ค่าความเป็นกรด-ด่างของดิน มีความเป็นกรดปานกลาง ส่วนความชื้นในดินมีค่าความชื้นในดินค่อนข้างดี เนื่องจากการเก็บข้อมูลในช่วงฤดูฝน

ตารางที่ 4-32 ปริมาณแสง (lux) ค่าความเป็นกรด-ด่างของดิน (pH) และความชื้นในดิน ในพื้นที่ป่าพื้นที่หลังโรงเรียนปงทาแม่ลอบ

จุดที่	ปริมาณแสง(lux)	ค่าความเป็นกรด-ด่างของดิน (pH)	ค่าความชื้นในดิน
1	38,500	5.9	3
2	48,800	5.4	4
3	56,300	5	5

จุดที่	ปริมาณแสง(lux)	ค่าความเป็นกรด-ด่างของดิน (pH)	ค่าความชื้นในดิน
4	64,200	5.6	4.3
5	72,400	5.2	4.1
6	55,700	5.6	3.8
7	28,400	5.2	4.4
8	31,500	5	4.9
9	24,366	5.6	4
10	28,051	6.2	2.2
11	22,933	6	3
12	28,075	6.4	2.6
13	24,452	5.4	4
14	25,607	5.2	4.2
15	26,700	4.8	5.2
16	27,493	4.9	5.9
17	26,742	4.8	5
18	26,684	5.8	3
19	24,390	5.5	3.8
เฉลี่ย	35,857.53	5.5	4

ภาพที่ 4-59 เก็บข้อมูลปัจจัยแวดล้อมบางประการในพื้นที่ป่าฟื้นฟูหลังโรงเรียนปงทาแม่ลอบ

3.2 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าของชุมชนบ้านขุนก้อง คือ

- 1) การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
- 2) ชุมชนขาดความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการเผาเมล็ด การปักชำ การปลูก และการดูแล ทั้งพืชผักสวนครัวและพืชจากป่า

ภาพที่ 4-60 ประชุมร่วมกับชุมชนเพื่อสอบถามปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าของชุมชน
บ้านขุนก้องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.3 ศึกษาแบบการจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน

1) วางแผนกับชุมชนฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม โดยรูปแบบปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง บริเวณป่าฟื้นฟูหลังโรงเรียนปงทาแม่ลอบ เนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ เพื่อให้ป่าที่เสื่อมโทรมกลับมาอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งรวบรวมพืชอาหารและสมุนไพร ไม้ใช้สอย ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ และช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ บริเวณป่าต้นน้ำของชุมชน

2) จัดกิจกรรม“รณรงค์ปลูกพืชอาหาร พืชสมุนไพร ไม้ใช้สอย และไม้เศรษฐกิจ ฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมในชุมชน” ณ บ้านขุนก้อง โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านขุนก้อง ในวันที่ 6 สิงหาคม 2562 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 52 คน ประกอบด้วย นักเรียนและคุณครูโรงเรียนบ้านปงแม่ลอบ สาขาขุนก้อง ชาวบ้านในชุมชนบ้านขุนก้อง และเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) สำหรับการคัดเลือกชนิดไม้ที่นำมาปลูกฟื้นฟูครั้งนี้ มุ่งเน้นไปที่การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้กินได้ ไม้ใช้สอย ไม้เศรษฐกิจ ซึ่งมีประโยชน์ 4 อย่าง คือ มีพืชกินได้ มีไม้ใช้สอย มีไม้ขายช่วยสร้างรายได้ และช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยร่วมกันปลูกต้นไม้ทั้งหมด 11 ชนิด 225 ต้น

ตารางที่ 4-33 รายการกล้าไม้ที่คัดเลือกมาปลูกฟื้นฟูบริเวณหลังโรงเรียนปงทาแม่ลอบ

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวน (ต้น)
1.	ไผ่กิมซุง	20
2.	ไผ่บง	10
3.	ไผ่ทก	15
4.	สะเดา	15
5.	มะขามเปรี้ยว	20
6.	มะขามป้อมผลใหญ่	50

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวน (ต้น)
7.	มะขวิด	20
8.	เพกา	20
9.	หว่า	20
10.	ฝรั่ง	20
11.	มะไฟ	15
รวม		225

ภาพที่ 4-61 กิจกรรมรณรงค์การปลูกพืชพื้นฟูป่าธรรมชาติบริเวณป่ารอบชุมชนบ้านขุนก้อง

3) ติดตามการรอดของกล้าไม้ที่นำไปปลูก พบว่าไม้ไผ่ ที่นำไปปลูก 35 ต้น สามารถตั้งตัวได้ดี มีตายเพียง 3 ต้น ในขณะที่ไม้อื่นๆ กำลังตั้งตัวแตกใบและยอดใหม่ แต่อย่างไรก็ตามต้องมีการกำจัดวัชพืชรอบๆ โคนต้นไม้ด้วย เนื่องจากมีหญ้าปกคลุมพื้นที่หนาแน่น อาจส่งผลทำให้พืชที่ปลูกได้รับความเสียหายได้ จากนั้นจึงได้ทำการปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย และใส่ปุ๋ยบำรุงต้น

ภาพที่ 4-62 ติดตามการรอดของกล้าไม้ที่นำไปปลูก พร้อมทั้งปลูกซ่อม ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืช

โครงการย่อยที่ 4 การศึกษาและพัฒนากการปกป้องคุ้มครองพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 มีพื้นที่ดำเนินการ คือ บ้านห้วยอีค่าง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง มีผลการศึกษาและพัฒนา ดังนี้

1. ร่วมกับชุมชนศึกษารูปแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเพื่ออนุรักษ์ พันธุ์ และคุ้มครองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน เช่น พื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดและป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งในที่ประชุมมีมติที่จะจัดการ อนุรักษ์ พันธุ์ ปกป้อง และคุ้มครอง ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพตามความเชื่อ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมเดิมของชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษควบคู่ไปกับการศึกษากฎหมาย สิทธิต่างๆ ในการจัดการ อนุรักษ์ พันธุ์ ปกป้อง และคุ้มครองทรัพยากรป่าบริเวณชุมชนต่อไป

ภาพที่ 4-63 ร่วมกับชุมชนศึกษารูปแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเพื่ออนุรักษ์ พันธุ์ และคุ้มครองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

2. ร่วมกับชุมชนดำเนินการและวางแผน การอนุรักษ์ทรัพยากรพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยมีกิจกรรมที่วางแผนและดำเนินการร่วมกัน 4 กิจกรรม ดังนี้

1) ตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 15 คน โดยมีรายชื่อดังนี้

(1) นายบุญใจ ไสลทองเพริศ	ประธานกรรมการ
(2) นายบุญเอ กานนภูมิ	รองประธานกรรมการ
(3) นางหน่อแอริ ทุ่งเมืองทอง	เลขา
(4) นายอัศรพล แสนทวีสุข	กรรมการ
(5) นางศรีจันทร์ ศรีเอื้องดอย	เหรัญญิก
(6) นายสุพัฒน์ชัย พุทธรักสกุล	กรรมการ
(7) นายคำดี ตะโฮ	กรรมการ
(8) นายบุญมี พุทธรักสกุล	กรรมการ
(9) นางสาวพิระดา มั่นสุขเจริญวงศ์	กรรมการ
(10) นาย ก้องคำ วสันต์สุขใจ	กรรมการ

(11) นางจันทร์ฉาย โนลอย	กรรมการ
(12) นายณรงค์ ไพโรจน์สินธุ	กรรมการ
(13) นางอัมพา ปาโนทัย	กรรมการ
(14) นางบุพผา ปารุณธนา	กรรมการ
(15) นายอาทิตย์ พุทธรักสกุล	กรรมการ

2) ตั้งกฎ ระเบียบ การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพบริเวณป่ารอบชุมชนบ้านห้วยอีค่างร่วมกัน 7 ข้อ ดังนี้

- (1) ห้ามตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์และป่าชุมชน ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5,000 – 10,000 บาท เข้ากองทุนหมู่บ้าน หรือจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
- (2) ห้ามล่าสัตว์ป่า เว้น ไช้ตแดง แมง และ แมลง ทุกชนิด ในเขตป่าอนุรักษ์ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 1000 -10,000 บาท เข้ากองทุนหมู่บ้าน หรือถูกจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
- (3) ห้ามจุดไฟเผาป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 10,000 บาท เข้ากองทุนหมู่บ้าน และต้องรับผิดชอบในการกระทำเมื่อผู้อื่นได้รับความเสียหาย
- (4) ห้ามวางยาเบื่อและใช้ไฟฟ้าในการจับสัตว์น้ำทุกชนิดในแม่น้ำผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500 -1,000 บาท และหาพันธุ์สัตว์น้ำมาทดแทนความเสียหาย
- (5) ห้ามทำการเกษตรในเขตป่าอนุรักษ์และพื้นที่ตม่าน้ำทุกที่ในชุมชน ฝ่าฝืนปรับ 5,000 - 10,000 บาท และต้องรับผิดชอบฟื้นฟูสภาพป่าและตม่าน้ำด้วย
- (6) ห้ามผู้ใดแผ้วถางพื้นที่ป่าที่มีการทำพิธีกรรม เช่น บวชป่า ผูกสายสะดือเด็กทารก เป็นต้น ถ้าผู้ใดละเมิดทำให้ป่าได้รับความเสียหายขอให้ผู้อื่นเป็นไป
- (7) ห้ามนำและใช้เลื่อยยนต์ทุกประเภท เข้าพื้นที่ป่าไม้ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5000 -1,0000 บาท

3) กำหนดกิจกรรมการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพบริเวณป่ารอบชุมชนบ้านห้วยอีค่าง ดังนี้

- (1) ลาดตระเวนเพื่อป้องกันไฟป่า การลักลอบตัดไม้ การบุกรุกพื้นที่ป่า ในชุมชนปีละ 2 ช่วง คือ ฤดูร้อน และ ฤดูฝน
- (2) ทำแนวกันไฟปีละ 1 ครั้ง ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์หรือเดือนมีนาคม
- (3) ทำฝายดักตะกอน ชะลอและกักเก็บน้ำ รวมถึงทำความสะอาดแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อการเกษตร และใช้สอยในครัวเรือนทุกปี
- (4) บวชป่าเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามความเหมาะสมของชุมชน
- (5) อนุรักษ์และฟื้นฟูสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าและแหล่งน้ำธรรมชาติของชุมชน

ภาพที่ 4-64 วางแผนร่วมกับชุมชนที่จะจัดการทรัพยากรป่าธรรมชาติ และปกป้องคุ้มครองพืชท้องถิ่นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ได้ดำเนินงานวิจัยด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มาอย่างต่อเนื่อง โดยน้อมนำแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เกี่ยวกับธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) มาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 (พ.ศ.2550-2554) เน้นการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน รวมทั้งการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและยาของชุมชน ระยะที่ 2 (พ.ศ.2555-2559) เน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นสู่ชุมชน การสร้างผู้รู้รุ่นใหม่ ระยะที่ 3 (พ.ศ.2560-2564) เน้นการขยายผลหลักสูตรท้องถิ่นสู่ชุมชน/โรงเรียน การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน การพัฒนาต่อยอดพืชท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ ลดการเก็บหาจากป่า และการพัฒนาระดับชุมชนให้เป็นต้นแบบด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลัก สรุปผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. การวิจัยและพัฒนาต้นแบบชุมชนด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพบนพื้นที่สูง

1.1 วางแผนการดำเนินงานร่วมกับสมาชิกชุมชน 5 พื้นที่ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (บ้านห้วยอีค่าง) ศูนย์ฯ แม่สะเรียง (บ้านป่าแป๋) ศูนย์ฯ ห้วยโป่ง (บ้านห้วยน้ำกีน) และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงดอยปุย และวาวี (แม่พริก)

1.2 จัดทำแปลงปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเพื่อทดแทนการเก็บหาจากป่าร่วมกับชุมชน โดยปลูกเสริมป่าในรูปแบบวนเกษตร ในพื้นที่บ้านดอยปุย วาวี (แม่พริก) ห้วยน้ำกีน และปลูกในรูปแบบสวนหลังบ้าน ได้แก่ ป่าเกี๊ยะใหม่ ป่ากล้วย

1.3 พัฒนาฐานเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน 5 พื้นที่ และจัดกิจกรรม 1) ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นจากผู้รู้ให้กับสมาชิกชุมชน 3 แห่ง ได้แก่ บ้านป่ากล้วย 200 คน และบ้านขุนก้อง-หลวงใหม่ 52 คน และบ้านป่าแป๋ 107 คน 2) ถ่ายทอดองค์ความรู้การเพาะขยายพันธุ์เห็ดตับเต่าร่วมกับพืชอาศัยเพื่อเสริมแหล่งอาหารให้กับชุมชนบ้านทุ่งต่าง (ห้วยก้างปลา) จำนวน 22 คน 3) การถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างผู้รู้รุ่นใหม่บ้านป่ากล้วย 14 คน 4) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นของชนเผ่าม้ง ระหว่างบ้านป่ากล้วยและบ้านผาผึ้ง

1.4 ขยายผลหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นในการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริก อ.แม่สรวย จ.เชียงราย โดยจัดทำสื่อที่เหมาะสมกับแต่ละชั้นเรียน ได้แก่ สื่อรูปแบบดิจิทัล สื่อที่มีชีวิต ไปสเตอร์ และบัตรคำ เป็นต้น

1.5 ขยายผลการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นสู่พื้นที่ใหม่ 5 ชุมชน ได้แก่ บ้านผาผึ้ง บ้านหล่อโย บ้านปางชมพู บ้านสามหมื่น และบ้านขุนก้อง-หลวงใหม่ โดยได้สำรวจพืชบริเวณบ้านและบริเวณป่าธรรมชาติ 5 ชุมชน ได้แก่ บ้านผาผึ้ง 103 ชนิด บ้านหล่อโย 162 ชนิด บ้านสามหมื่น 90 ชนิด บ้านขุนก้อง 47 ชนิด และบ้านหลวงใหม่ 146 ชนิด รวมทั้งสนับสนุนการเพาะขยายพันธุ์และปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเสริมแหล่งอาหารในชุมชนทั้ง 5 ชุมชน

1.6 เก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ทางตรงจากการอนุรักษ์ พื้นที่พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน 5 ชุมชน ได้แก่ ปากกล้วย แม่พริก ห้วยอีค่าง ป่าแป และ ห้วยน้ำกั้น โดยพบว่ามูลค่าการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่น บ้านห้วยน้ำกั้น รวม 2,381,777 บาท/ปี และบ้านห้วยอีค่าง รวม 1,213,745 บาท/ปี บ้านปากกล้วย รวม 53,562 บาท (ระยะเวลา 4 เดือน) และ บ้านแม่พริก รวม 4,200 บาท (ระยะเวลา 4 เดือน)

2. การวิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและการพัฒนาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจ

2.1 ศึกษาวิธีการเพาะขยายพันธุ์และเขตกรรมพืชท้องถิ่นหายาก 5 ชนิด ได้แก่ หงส์ผาคำ (เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ) ลิลลี่ป่า (เพาะเมล็ดและชำกลีบ) มะเขาควย (เพาะเมล็ดและตอนกิ่ง) น้อยหน่าเครือ (รูปแบบการปลูกแบบขึ้นค้าง) ตีนอุ้งดอย (การจัดการปุ๋ย)

2.2 สนับสนุนกลุ่มสมาชิกเพาะปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อเสริมรายได้ 8 ชุมชน ได้แก่ ห้วยน้ำกั้น (ลิงลาว เลือดมังกร) โป่งคำ (ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น 35 ชนิด) แม่พริก (ผักกูด หวายหนามขาว ลิงลาว) แม่สอง (บุก) แม่สามแลบ (บุก) ห้วยเขย่ง (ส้มป่อย กระเจี๊ยบมอญ) ห้วยก้างปลา (หวายหนามขาว) ป่าแป (ว่านน้ำ ขมิ้น พืช สีส้ม)

2.2 ถ่ายทอดความรู้การทำน้ำหมักสมุนไพรและฮอร์โมนไข่ ให้กับกลุ่มสมาชิก สำหรับใช้ป้องกันกำจัดโรคและแมลง รวมทั้งบำรุงการเจริญเติบโตของพืช ทดแทนการใช้สารเคมี

2.3 ทดสอบการจัดการ (น้ำ ปุ๋ยชีวภาพ และน้ำหมักสมุนไพร) เพื่อเพิ่มผลผลิตและยืดอายุการเก็บเกี่ยวพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพ 2 ชนิด ร่วมกับเกษตรกรสมาชิก ได้แก่ ลิงลาว (บ้านห้วยน้ำกั้น) และกระเจี๊ยบมอญ (บ้านไร่)

3. การศึกษารูปแบบการจัดการเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในป่าธรรมชาติของชุมชน

คัดเลือกพื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ buffer zone และวางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย 3 พื้นที่ ได้แก่ ปากกล้วย ศรีคีรีรักษ์ และขุนกอง รวมทั้งศึกษาสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อม เพื่อกำหนดรูปแบบในการปลูกฟื้นฟูพืชที่เหมาะสม

3.1 พื้นที่บ้านปากกล้วย ทำการวางแผนขนาด 40 x 40 ม. และเก็บข้อมูลสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมบางประการภายในแปลงศึกษา พบพืชท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีการนำมาใช้ประโยชน์ 55 ชนิด มีค่าความหลากหลายชนิด เท่ากับ 2.98 มีปริมาณแสง ระหว่าง 1,100 – 5,300 lux โดยมีชนิดพืชที่ชุมชนต้องการฟื้นฟูให้เหมาะสมกับสภาพป่า 13 ชนิด ซึ่งเป็นพืชที่มีความต้องการใช้ประโยชน์สูงและหายากในป่าธรรมชาติ เนื่องจากการสืบทอดพันธุ์ตามธรรมชาติยาก ถูกรบกวนโดยสัตว์เลี้ยงและมนุษย์

3.2 พื้นที่บ้านศรีคีรีรักษ์ วางแผนขนาด 40 x 40 ม. จำนวน 3 แปลง ในพื้นที่แนวกันชน (Buffer zone) เพื่อศึกษาการปลูกชนิดไม้ร่วมกับพืชท้องถิ่นให้เหมาะสมกับพื้นที่ และร่วมกับชุมชนปลูกฟื้นฟูพืช จำนวน 12 ชนิด 2,575 ต้น ในพื้นที่ดังกล่าว

3.3 พื้นที่บ้านขุนกอง สำรวจสังคมพืชและปัจจัยแวดล้อมของสภาพป่าในปัจจุบันเบื้องต้นพบว่า สังคมพืชป่าเบญจพรรณที่เคยถูกบุกรุกทำการเกษตรมาก่อน กำลังอยู่ในช่วงทดแทนตามธรรมชาติ มีหญ้าขึ้นปกคลุมพื้นที่หนาแน่น และมีไม้ ลูกไม้ตั้งตัวได้เล็กน้อย โดยมีปริมาณแสงเฉลี่ย 35,858 lux ดินมีค่า pH เฉลี่ย 5.5 และ มีค่าความชื้นที่ 4.1 ซึ่งได้วางแผนกับชุมชนฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม โดยรูปแบบการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

4. การศึกษาและพัฒนาการปกป้องคุ้มครองพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

4.1 ประชุมร่วมกับชุมชนบ้านห้วยอีค่างเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าธรรมชาติ และปกป้องคุ้มครองพืชท้องถิ่นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และจัดตั้งคณะกรรมการ พร้อมทั้งกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์ป่าในชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น ป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอย

4.2 สำรวจสภาพสังคมพืชป่าธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ พบว่าป่าธรรมชาติมีความหลากหลายชนิดสูง โดยเฉพาะป่าเตปอทุ พื้นที่ 420 ไร่ โดยมีค่าความหลากหลายในระดับไม่ใหญ่ ลูกไม้ และกล้าไม้ เท่ากับ 3.62 3.43 และ 3.82 ตามลำดับ ซึ่งชุมชนเสนอให้ยื่นพื้นที่ป่าบริเวณนี้คุ้มครองเป็นป่าชุมชนบ้านห้วยอีค่าง

4.3 สนับสนุนชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในป่าต้นน้ำและป่ารอบชุมชน ได้แก่ ทำแนวกันไฟ บวขป่า และปลูกฟื้นฟู และการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ

1.1 นำองค์ความรู้ที่ได้ ในปี พ.ศ. 2562 ไปใช้ต่อยอดงานวิจัย ปี พ.ศ. 2563 ดังนี้

- 1) การวิจัยและพัฒนาชุมชนตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพบนพื้นที่สูง
- 2) การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพร่วมกับชุมชนและหน่วยงานการให้บริการวิชาการ/หลักสูตรการเรียนการสอน
- 3) การวิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและการพัฒนาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจ
- 4) การศึกษาและพัฒนาการปกป้องคุ้มครองพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

1.2 ขยายผลหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น ในการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านป่าเมี่ยงแม่พริก อ.แม่สรวย จ.เชียงราย โดยจัดทำสื่อที่เหมาะสมกับแต่ละชั้นเรียน ได้แก่ สื่อรูปแบบดิจิทัล สื่อที่มีชีวิต पोสเตอร์ และบัตรคำ เป็นต้น

1.3 การนำเสนอผลงานวิจัยหรือตีพิมพ์ในรูปแบบต่างๆ

- 1) นำเสนองานวิจัยในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “Agricultural Biodiversity Promotion” ณ กรุงไทเป สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ระหว่างวันที่ 11-24 เมษายน 2562

2. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ

2.1 จัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นจากผู้รู้ให้กับสมาชิกชุมชน 3 แห่ง ได้แก่ บ้านปากกล้วย 200 คน และบ้านขุนก้อง-หลวงใหม่ 52 คน และบ้านป่าแป๋ 107 คน

2.2 การจัดทำสื่อโปสเตอร์ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3 เรื่อง